

บทที่ 4

การจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน

มนุษย์ทุกคนบนโลกไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใดหรือเป็นประชากรของประเทศใดย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ที่เหมือนและเท่าเทียมกันดังที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) กำหนดไว้ จึงเป็นที่มาของการคุ้มครองสิทธิที่ภาคีสมาชิกองค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ให้การรับรองเพื่อให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ปัญหาที่เกิดขึ้นมาก็คือมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วยการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ ต่อมนุษย์ เช่น การทรมาน การอุ้มหาย หรือการบังคับให้สูญหาย เด็ก สตรี คนพิการ กลุ่มชาติพันธุ์ แรงงาน การโยกย้ายถิ่นและครอบครัว การค้ามนุษย์ ปัญหาที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในทุกประเทศทั่วโลก และแม้ว่าจะมีกฎหมายกำหนดให้กระกระทำเช่นนี้เป็นความผิดอาญาก็ตามแต่การจะเอาผู้กระทำความผิดไปลงโทษได้นั้นจะเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาความผิดเป็นการเฉพาะซึ่งก็มีหลายประเทศที่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีที่สามารถใช้กับการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน แต่ก็ยังมีอีกหลายประเทศที่ยังคงจัดให้การกระทำละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนเป็นการกระทำผิดอาญาทั่วไปและได้ใช้วิธีพิจารณาคดีอาญาซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้กับการพิจารณาความผิดอาญา ทำให้บ่อยครั้งที่การละเมิดสิทธิมนุษยชนแฝงอยู่ในการกระทำผิดอาญาจึงส่งผลให้ความผิดฐานละเมิดสิทธิมนุษยชนมิได้ถูกนำมาพิจารณาเป็นความผิดอยู่ด้วยจึงน่าจะขัดกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และไม่สร้างความเกรงกลัวให้แก่ผู้ละเมิดสิทธิมนุษยชนเพราะเหตุแห่งปัญหาของกระบวนการวิธีพิจารณาคดี ปัญหาเช่นนี้มีในหลายประเทศ และมีในประเทศไทยที่พบว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนมีเกิดขึ้นแต่ก็ไม่สามารถลงโทษผู้ละเมิดได้ ทั้ง ๆ ที่การจะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้นสามารถดำเนินการโดยองค์กรในระดับต่าง ๆ นับตั้งแต่การป้องกัน แก้ไข และเยียวยา ที่สำคัญก็คือ การจะคุ้มครองได้ดีก็คือการนำผู้กระทำความผิดไปลงโทษให้ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยก็คือไม่มีศาลพิเศษเฉพาะที่จะพิจารณาคดีและไม่มีกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีเป็นการเฉพาะเช่นกันทำให้การกระทำผิดฐานละเมิดสิทธิมนุษยชนส่วนใหญ่มักจะถูกแฝงอยู่ในคดีอาญา คดีปกครองและคดีทหาร และการฟ้องคดีจึงใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญา วิธีพิจารณาคดีปกครอง พระราชบัญญัติศาลทหาร พ.ศ. 2498 แก้ไขเพิ่มเติม

(ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2558 และพิพากษาโดยศาลอาญา ศาลปกครองและศาลทหาร อนึ่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนสามารถที่จะเป็นความคิดได้ทั้งทางอาญา ทางปกครอง อาญาทหาร หรือทางแพ่งในศาลยุติธรรม จึงพบว่ามิดีละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นสู่การพิจารณาของศาลน้อยมากและคดีส่วนใหญ่ก็ถูกจัดให้เป็นคดีอาญาที่มีศาลยุติธรรมและศาลปกครองพิจารณาตามประเภทคดีกล่าวคือถ้าถูกจัดให้เป็นคดีอาญาศาลอาญาก็จะใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหากเป็นคดีที่จัดเป็นคดีปกครองศาลปกครองก็จะพิจารณาตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

อีกประการหนึ่งการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญให้ทำหน้าที่พิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายและมีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ประกอบกับมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในรัฐธรรมนูญซึ่งจะส่งผลให้เป็นบทบาทอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่โดยเหตุที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ไม่มีบทบัญญัติวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะจึงทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนที่แท้จริงจึงส่งผลกระทบต่อความยุติธรรมแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ไม่ได้นำคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนมาเป็นเนื้อหาสาระในกระบวนการวิธีพิจารณาความ

จากปัญหาดังกล่าวการวิจัยจึงกำหนดการศึกษาและการวิจัยเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเพื่อให้ผู้กระทำความผิดสิทธิมนุษยชนได้รับโทษในข้อหาละเมิดสิทธิมนุษยชนงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำตอบถึงการจัดตั้งศาลพิเศษเฉพาะในศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนตามกระบวนการวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นคำตอบของการวิจัยนี้ ดังนั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบของงานวิจัยนี้จึงได้กำหนดประเด็นการวิเคราะห์เพื่อนำคำตอบที่ได้มาจัดทำเป็นกฎหมายต้นแบบเพื่อการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 สภาพการณ์ของปัญหาและผลกระทบจากการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

การที่ประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย (Liberal democracy) โดยได้กำหนดสิทธิให้แก่ประชาชนไว้ในกฎหมาย และกำหนดหน้าที่ให้แก่หน่วยงานของรัฐต้องเคารพสิทธิของประชาชนที่ได้รับรองไว้ในกฎหมายไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือพระราชบัญญัติ ซึ่งหากฝ่าฝืนหรือไม่เคารพสิทธิที่ได้รับรองไว้ในกฎหมายข้างต้นแล้วก็จะได้รับโทษหรือถูกลงโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งรัฐธรรมนูญได้

กำหนดให้องค์กรที่จะทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาอรรถคดีตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ได้แก่ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และศาลรัฐธรรมนูญ โดยแต่ละศาลมีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายจัดตั้งของแต่ละศาลเป็นการเฉพาะ และกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่นั้นไว้ ดังเช่น ศาลยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมโดยแบ่งเป็นศาลแพ่ง และศาลอาญา แต่ถ้าการพิจารณาพิพากษาคดีเรื่องใดที่มีสาระสำคัญบางประเภทที่ต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือความสามารถเฉพาะทางของผู้พิพากษา หรือต้องใช้ผู้พิพากษาสมทบที่เป็นตัวแทนจากบุคคลเฉพาะกลุ่มกรณีดังกล่าวก็จะเป็นอำนาจของศาลชำนาญพิเศษ ได้แก่ ศาลภาษีอากร ศาลแรงงาน ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และศาลล้มละลาย แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรืออาจจะเดือดร้อนจากการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำ หรือคำสั่งของหน่วยงานของรัฐข้อพิพาทนั้นเป็นอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลปกครอง

สำหรับสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเลือกปฏิบัติและความเสมอภาคที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศโดยปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (Universal Declaration of Human Rights, 1948) ซึ่งเป็นรากฐานแห่งสิทธิมนุษยชน (Core of Human Right) ที่ทุกประเทศนำไปตราเป็นกฎหมายกำหนดเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental right) ประเทศไทยในฐานะเป็นภาคีสหประชาชาติ ก็ได้นำหลักสิทธิมนุษยชนดังกล่าวมาอนุวัติการไว้ในรัฐธรรมนูญ และมีการจัดตั้งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ แต่ที่เป็นปัญหาในการนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษฐานละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้กระทำความผิดฐานละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ดี มาตรการที่จะลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดก็ดี จะแฝงอยู่ในลักษณะของการกระทำความผิดทางอาญา ซึ่งในการฟ้องคดีอาญานั้นเป็นการพิจารณาคดีตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยศาลอาญาจะต้องพิจารณาตามองค์ประกอบฐานความผิด ถ้าเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามองค์ประกอบความผิดอาญาและไม่มีกรยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด ดังนั้นในการพิจารณาคดีอาญามุ่งเน้นที่องค์ประกอบความผิดอาญาเป็นสาระสำคัญ โดยมีได้หยิบยกประเด็นสาระสำคัญของการละเมิดสิทธิมนุษยชนมาเป็นสารัตถะ (Substance) ในการพิจารณาคดีจึงทำให้คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนถูกลดค่าลงเป็นเพียงการพิจารณาตามองค์ประกอบฐานความผิดตามกฎหมายอาญาเท่านั้น

ดังนั้น จึงทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขาดองค์การตุลาการในการพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง และมีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ แม้การพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนจะเป็นอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งพระราชบัญญัติประกอบ

รัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 7 (11) กำหนดให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพโดยตรงและได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย หรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้ อันเนื่องจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพนั้น ย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้ก็ตาม แต่พบว่า คดีที่ประชาชนใช้สิทธิฟ้อง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213) และศาลรัฐธรรมนูญได้ยกคำร้องโดยมีเหตุผลของการเป็นคดีที่ยังมิได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 และเป็นคดีที่ไม่ปรากฏว่าการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ นอกจากจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขข้างต้นแล้ว ยังจะต้องเป็นคดีที่มีไต่ถามคดีที่มีกฎหมายบัญญัติขึ้นตอนและวิธีการไว้เป็นการเฉพาะ และยังมีได้ดำเนินการตามขั้นตอนหรือวิธีการนั้นครบถ้วน หรือเป็นเรื่องที่อยู่ระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอื่น หรือเรื่องที่ศาลอื่นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561)

ส่วนคดีที่ศาลรัฐธรรมนูญรับไว้พิจารณาก็ด้วยเหตุผลเพื่อให้ประชาชนเห็นว่า การยื่นคำร้องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้สามารถกระทำได้ แต่ท้ายที่สุดแล้วคำร้องดังกล่าวศาลรัฐธรรมนูญก็ต้องยกคำร้อง เพราะเป็นกรณีที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติและดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของตนแล้ว แต่อาจจะไม่สมประโยชน์ต่อผู้ยื่นคำร้องจึงเป็นคดีที่ห้ามมิให้ใช้สิทธิฟ้องคดีตามศาลรัฐธรรมนูญตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 47 ได้แก่ การกระทำของรัฐบาลที่จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐสภาในการตรวจสอบการใช้อำนาจ หรือรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญได้กำหนดกระบวนการร้องหรือผู้มีสิทธิขอให้ศาลพิจารณาวินิจฉัยไว้เป็นการเฉพาะแล้ว ผู้ใช้สิทธิจะต้องปฏิบัติตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้จะมายื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญก่อนกระบวนการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญไม่ได้ ซึ่งถือว่ามีกฎหมายบัญญัติขึ้นตอนและวิธีการไว้เป็นการเฉพาะและยังมีได้ดำเนินการตามขั้นตอนหรือวิธีการนั้นครบถ้วน ดังเช่นประชาชนใช้สิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญโดยไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ตรวจการแผ่นดินไม่ได้ และผู้ตรวจการแผ่นดินจะต้องปฏิเสธเรื่องเสียก่อน ประชาชนผู้ใช้สิทธิจึงจะสามารถยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ให้ต้องปฏิบัติตาม นอกจากนี้คดีที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอื่น หรือเรื่องที่ศาลอื่นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่รับไว้พิจารณา เพราะอาจจะก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นเอกภาพในการตัดสินคดีของศาลได้

ข้อมูลผลการดำเนินงานด้านคดีตามรายงานประจำปี 2561 (Annual report 2018) (ศาลรัฐธรรมนูญ, 2561, หน้า 46) ของศาลรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2560 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2561 มีคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน 91 เรื่อง จำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

1. คดีที่ค้างพิจารณาจากปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 จำนวน 6 เรื่อง แยกเป็นคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 จำนวน 4 เรื่อง และคดีประเภทอื่นจำนวน 2 เรื่อง
2. คดีที่มีการยื่นเข้ามาใหม่ในระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 จำนวน 85 เรื่อง แยกเป็นคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 จำนวน 65 เรื่องและคดีประเภทอื่นจำนวน 20 เรื่อง
3. คดีที่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเสร็จและมีคำวินิจฉัยแล้วจำนวน 6 เรื่อง โดยเป็นคดีที่มีใช้กรณีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 ทั้งหมด
4. คดีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งไม่รับดำเนินการ/จำหน่ายคดี/ยกคำร้อง จำนวน 69 เรื่อง แยกเป็นคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 จำนวน 63 เรื่อง และคดีประเภทอื่น จำนวน 6 เรื่อง
5. คดีที่ยังคงค้างพิจารณาอยู่ในศาลรัฐธรรมนูญ ยกไปดำเนินการต่อในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 จำนวน 16 เรื่อง แยกเป็นคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 จำนวน 6 เรื่อง และคดีประเภทอื่น จำนวน 10 เรื่อง

จากรายงานประจำปี 2561 เกี่ยวกับผลการดำเนินงานด้านคดีของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 จำแนกได้ว่า ในปี พ.ศ. 2560 จำนวน 4 เรื่อง ปี พ.ศ. 2561 จำนวน 65 เรื่อง รวมระยะเวลา 2 ปี จำนวนทั้งสิ้น 69 เรื่อง โดยศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งไม่รับดำเนินการ/จำหน่ายคดี/ยกคำร้อง จำนวน 63 เรื่อง อยู่ในการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญและให้ไปดำเนินการต่อในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 จำนวน 6 เรื่อง โดยศาลรัฐธรรมนูญให้เหตุผลกรณีมีคำสั่งไม่รับคดีไว้พิจารณาวินิจฉัยและจำหน่ายคดี (ศาลรัฐธรรมนูญ, 2561, หน้า 59) ไว้ดังนี้

1. ผู้ร้องไม่ได้เป็นบุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้
2. ผู้ร้องมิใช่ผู้ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้อันเป็นผลจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

3. การแจ้งข้อกล่าวหาของเจ้าพนักงานตำรวจและการสั่งฟ้องคดีของพนักงานอัยการถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาชอบที่จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาการดำเนินคดีอาญา

4. คำร้องไม่ได้ระบุการกระทำที่อ้างว่าเป็นการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของตนโดยตรงให้ชัดเจนว่าเป็นการกระทำใดและละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของตนอย่างไร

5. ผู้ร้องยังไม่ได้ยื่นคำร้องต่อผู้ตรวจการแผ่นดินเสียก่อน

6. คำร้องไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัย

7. รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญได้กำหนดกระบวนการร้องหรือผู้มีสิทธิขอให้ศาลพิจารณาวินิจฉัยไว้เป็นการเฉพาะแล้ว

8. เป็นการโต้แย้งดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล (ศาลยุติธรรมและศาลปกครอง) โดยไม่ปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงอื่นที่นอกเหนือไปจากการพิจารณาพิพากษารอคัดคดีตามหน้าที่และอำนาจของศาลที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้ในมาตรา 188

9. เรื่องที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอื่น หรือเรื่องที่ศาลอื่นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว

10. การใช้สิทธิยื่นคำร้องเพื่อขอให้พิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและเป็นกรณีที่ยุติไปแล้วก่อนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ใช้บังคับ ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

จากเหตุผลที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งไม่รับคดีไว้พิจารณาวินิจฉัยและจำหน่ายคดีใน 10 ประการข้างต้น ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจการพิจารณาของศาลอื่น และมีข้อคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน ย่อมถือได้ว่าเป็นอุปสรรคต่อการพิจารณาวินิจฉัยคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน เพราะคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยตรงทั้งกระบวนการพิจารณาคดีก็ได้กำหนดไว้เป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะทั้งยังไม่มีการวางบรรทัดฐานของศาลในอดีตว่าคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนมีขอบเขตและเนื้อหาอย่างไร จึงก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อการวางมาตรการในการรับคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนของศาลรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้นคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นคดีที่แฝงอยู่ในกฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา กฎหมายปกครองและกฎหมายระหว่างประเทศดังที่ได้ให้เหตุผลไว้ตอนต้น จึงไม่ได้ถูกนำมาพิจารณาวินิจฉัย โดยเฉพาะเหตุผลที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ให้ไว้ในข้อ 3 ข้อ 7 และข้อ 9 เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากำหนดให้ผู้เสียหายจะต้องไปยื่นฟ้องต่อสู้ในศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาการดำเนินคดีอาญานั้น ยิ่งจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่มีขอบเขต

และเนื้อหาที่แตกต่างจากกฎหมายอาญา จึงต้องมีการจัดทำกฎหมายต้นแบบเพื่อการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนขึ้น

ในส่วนคดีที่ศาลรัฐธรรมนูญรับไว้พิจารณาเป็นกรณีและผู้ตรวจการแผ่นดินมีความเห็นยุติเรื่องและแจ้งให้ผู้ร้องทราบ ผู้ร้องในฐานะเป็นตัวแทนเครือข่ายสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงที่ท้องไม่พร้อม เครือข่ายแพทย์พยาบาล และกลุ่มสหวิชาชีพอาสา (Referral system for Safe Abortion: R-SA) จึงใช้สิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้พิจารณาว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 และมาตรา 305 ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญเนื่องจากเป็นบทบัญญัติกำหนดความผิดเฉพาะหญิงและผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์เท่านั้น แต่ชายผู้เป็นต้นเหตุสำคัญในการทำแท้งไม่มีบทบัญญัติกำหนดความรับผิดไว้ จึงเป็นกรณีที่กฎหมายมิได้คุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย และความเท่าเทียมทางเพศที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 28 นอกจากคดีเหล่านี้ที่อยู่ในการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว

นอกจากคดีที่ปรากฏที่กล่าวข้างต้นแล้วยังมีอีก 2 กรณี เป็นการเรียกร้องสิทธิของคนพิการในการดำรงตำแหน่งเป็นพนักงานอัยการและสมัครเป็นผู้พิพากษาแต่ถูกตัดสิทธิคุณสมบัติด้วยความเป็นคนพิการอันเกิดจากโรคโปลิโอและอีกกรณีหนึ่งเป็นกรณีเกี่ยวกับการกระทำไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เปรียบเทียบมนุษย์เทียบเท่ากับสินค้าวัสดุภัณฑ์ ซึ่งทั้งสองคดีมีสาระสำคัญดังนี้

กรณีที่ 1 มีสาระสำคัญว่า ผู้ร้องได้ไปสมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการในตำแหน่งอัยการผู้ช่วย ประจำปี พ.ศ. 2544 ในการประกาศรายชื่อผู้มีสิทธิสอบไม่ปรากฏชื่อของผู้ร้องโดยคณะกรรมการพิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกให้เหตุผลว่า ผู้ฟ้องคดีมีรูปกายพิการ เดินขากระเผลก กล้ามเนื้อแขนลีบจนถึงปลายมือทั้งสองข้าง จึงมีมติไม่รับผู้สมัครเนื่องจากเป็นผู้มีบุคลิกภาพ และร่างกายไม่เหมาะสมที่จะเป็นพนักงานอัยการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ.2521 มาตรา 33(11) ผู้ฟ้องคดีจึงฟ้องคณะกรรมการอัยการต่อศาลปกครองกลาง โดยเหตุว่า เหตุผลของผู้ถูกฟ้องคดีเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม เพราะเหตุความแตกต่างในเรื่องสภาพทางกาย บทบัญญัติมาตรา 33(11) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ.2521 ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 ศาลปกครองกลางจึงรอการพิจารณาและสงคำโต้แย้งให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย

ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

แต่ต้องยอมรับว่า ในการที่หน่วยงานใดจะรับบุคคลเข้าทำหน้าที่ในตำแหน่งใดต้องพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถ ความเหมาะสมที่จะปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วย ซึ่งบางครั้งต้องออกไปปฏิบัติหน้าที่นอกสำนักงานหรือศาล การที่ผู้ร้องได้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการอัยการในตำแหน่งอัยการผู้ช่วย จึงมีมาตรการที่แตกต่างและเข้มงวดกว่าการคัดเลือกบุคคลเพื่อไปดำรงตำแหน่งอื่น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 29 ได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ว่าจะสามารถเลือกปฏิบัติได้จะต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ ดังนั้น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ.2521 มาตรา 33(11) ถือว่าเป็นลักษณะตามข้อยกเว้นของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 29 ข้างต้น ไม่กระทบกระเทือนถึงสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการเจาะจง และไม่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 44/2545 ผลเช่นเดียวกับคำวินิจฉัยที่ 16/2545)

ผู้ฟ้องคดีจึงนำคดีไปฟ้องต่อศาลปกครองโดยศาลปกครองสูงสุดพิพากษาว่า การที่คณะกรรมการอัยการมีมติว่าผู้ฟ้องคดีขาดคุณสมบัติตามมาตรา 33 (11) และมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 โดยนำความเห็นของคณะแพทย์ และคณะอนุกรรมการพิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกฯ เป็นเพียงความเห็นเบื้องต้นเท่านั้น โดยมิได้พิจารณาความสามารถที่แท้จริงของผู้รับสมัครสอบ ดังนั้นจึงเป็นการใช้ดุลพินิจพิจารณาวินิจฉัยโดยไม่ชอบด้วยมาตรา 33(11) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 และเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 30 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (คดีหมายเลขแดงที่ อ.142/2547)

ต่อมาผู้ร้องได้ไปสมัครทดสอบความรู้เพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ แต่สำนักงานศาลยุติธรรมแจ้งว่า กต. ไม่รับสมัคร โดยให้เหตุผลว่า สภาพร่างกายและจิตใจของผู้ร้องไม่เหมาะสมต่อ

การปฏิบัติหน้าที่เป็นข้าราชการตุลาการพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 วรรคหนึ่ง (10) ผู้ร้องจึงยื่นเรื่องไปยังผู้ตรวจการแผ่นดินเพื่อให้ผู้ตรวจการแผ่นดินยื่นเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยเห็นว่า การตัดสิทธิสอบเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องสภาพทางกายหรือความพิการ บทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่า ภายหลังจากที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ 16/2545 ว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 วรรคหนึ่ง (10) ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 แล้ว ต่อมาประเทศไทยได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) (Convention on the Rights of the Persons with Disabilities: CRPD) ของสหประชาชาติ ซึ่งประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา โดยข้อ 27 (a) กำหนดไว้ว่า

“ห้ามเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความพิการในทุกด้านที่เกี่ยวกับการจ้างแรงงาน รวมถึงเงื่อนไขในการคัดเลือกบุคคล การว่างจ้างและการจ้างงาน การจ้างงานอย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน และสภาพการทำงานที่ถูกละเลยและปลอดภัย”

และข้อ 27 (g) กำหนดไว้ว่า “ห้ามเลือกปฏิบัติในการว่างจ้างคนพิการเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐ”

ดังนั้น การที่หน่วยงานของรัฐจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการรับบุคคลเพื่อเข้าทำหน้าที่ในตำแหน่งใดย่อมต้องคำนึงถึงพันธกรณีตามอนุสัญญาดังกล่าวด้วย การที่พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 วรรคหนึ่ง (10) กำหนดห้ามมิให้ผู้สมัครเป็นตุลาการจะต้องมิใช่เป็นบุคคลที่ “มีกายหรือจิตใจไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการ” ย่อม

ถือว่าเป็นการไม่ปฏิบัติตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามจึงเห็นว่า พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 วรรคหนึ่ง (10) เฉพาะในส่วนที่บัญญัติว่า “มีกายหรือจิตใจไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการ” ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555)

กรณีที่ 2 เป็นกรณีเกี่ยวกับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กรณีการปฏิบัติกับผู้โดยสารเชียงใหม่ วัสดุภัณฑ์ขนส่งสินค้า คดีมีสาระสำคัญว่า “ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นหน่วยงานทางปกครองที่กฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำกิจการรับขนส่งคนโดยสาร สินค้า พัสดุภัณฑ์และของอื่น ๆ ซึ่งเป็นบริการสาธารณะในการจัดทำบริการสาธารณะดังกล่าว นอกจากจะต้องจัดให้มีขบวนรถไฟสำหรับขนส่งอย่างเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนแล้ว ผู้ถูกฟ้องคดียังจะต้องดูแลรักษาส่วนต่าง ๆ ของตู้รถโดยสารของขบวนรถไฟซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะดังกล่าวให้อยู่ในสภาพใช้การได้ดี และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้โดยสารได้ตามสมควร โดยเฉพาะหน้าต่างผู้โดยสารของขบวนรถไฟ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ารถโดยสารทุกชนิดจะต้องมีหน้าต่าง ซึ่งหน้าต่างรถโดยสารไม่ได้มีไว้สำหรับให้แสงสว่างจากภายนอกสอดเข้ามาภายในรถเท่านั้น แต่ยังมีไว้สำหรับให้ผู้โดยสารสามารถมองเห็นสรรพสิ่งที่อยู่ภายนอก เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินในระหว่างที่อยู่ในรถและระวังอันตรายที่อาจเกิดจากภายนอกอีกด้วยรถโดยสารที่ไม่มีหน้าต่างจึงไม่อาจเรียกว่ารถโดยสาร แต่เป็นรถขนส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ และต้องถือว่าผู้ให้บริการรถโดยสารสาธารณะที่ไม่มีหน้าต่างปฏิบัติต่อผู้โดยสารเยี่ยงวัตถุ ซึ่งเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้โดยสาร ดังนั้น ผู้ถูกฟ้องคดีจึงมีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้ตู้รถโดยสารของขบวนรถไฟทุกขบวนมีหน้าต่างและดูแลรักษาหน้าต่างรถผู้โดยสารทุกคนให้อยู่ในสภาพใช้การได้สมวัตถุประสงค์ของการจัดให้มีหน้าต่าง คดีนี้ศาลปกครองสูงสุดมีคำพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการขุดลอกแผ่นป้ายโฆษณาออกจากบริเวณกระจกหน้าต่างตู้รถโดยสาร (คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 231/2550)

ดังนั้น ทั้งสองกรณีข้างต้นเห็นได้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นช่องของการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวซึ่งประเทศไทยยังมีได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงไม่มีการบัญญัติในเรื่องสภาพทางกายหรือสุขภาพไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวแต่เมื่อมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 ได้บัญญัติเรื่องสภาพทางกายหรือสุขภาพ รวมทั้งประเทศมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ศาล

รัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยให้สอดคล้องกับกฎหมาย ณ ขณะนั้นบัญญัติไว้ แต่เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแล้วเห็นว่า หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นการคุ้มครองตามหลักธรรมชาติ (Nature Law) มิใช่การคุ้มครองตามหลักกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) การที่ศาลรัฐธรรมนูญอาศัยด้วยบทตามรัฐธรรมนูญในการวินิจฉัยจึงเป็นการวินิจฉัยที่อาจจะไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกฎบัตรสหประชาชาติที่ถือว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศ (Customary Law) ที่ทุกประเทศในฐานะเป็นสมาชิกภาพขององค์การสหประชาชาติจะต้องปฏิบัติตาม แม้ประเทศไทยจะไม่ได้ให้สัตยาบันก็ตาม และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกฎบัตรสหประชาชาติ ถือเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดครอบคลุมถึงสิทธิมนุษยชนในทุกด้านไว้อย่างกว้าง ซึ่งประเทศไทยจะต้องปฏิบัติตามโดยไม่จำเป็นต้องมีการให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ที่ถือว่าเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่กำหนดสิทธิมนุษยชนเฉพาะสิทธิของคนพิการเสียก่อน แต่การพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลปกครองกลับนำเรื่องความสามารถบุคคลในการดำรงตำแหน่งเป็นอัยการมาพิจารณาวินิจฉัยเป็นหลักมิได้นำความพิการหรือกายพิการหรือสุขภาพมาเป็นสิ่งชี้วัดหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำรงตำแหน่งเป็นอัยการทั้งที่เป็นเรื่องเดียวกันและช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้ยังมีคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนอีกมากมายที่มีได้เข้าสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญเพราะ ขาดกฎหมายสารบัญญัติกำหนดองค์ประกอบความผิดต่อสิทธิมนุษยชน ในขณะที่เป็นการกระทำที่คาบเกี่ยวกับความผิดตามกฎหมายสารบัญญัติอื่น ๆ เช่น อาญา แพ่ง ปกครองและการกระทำในทางระหว่างประเทศที่มีองค์ประกอบความผิดที่ชัดเจน ดังนั้นเมื่อมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนแฝงไปกับความผิดลักษณะอื่นจึงมีการนำคดีขึ้นฟ้องยังศาลเฉพาะนั้น ๆ ดังเช่น

1. คดีหญิงราชอาณานิกรชาอุดีอาระเบียหลบหนีเพื่อขอลี้ภัยในประเทศออสเตรเลีย คดีนี้เป็นกรณีที่หญิงชาอุดีอาระเบียอายุ 18 ปี ถูกกักตัวที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิขณะพยายามจะเดินทางหนีจากครอบครัว เพราะปัจจุบันผู้หญิงชาอุดีอาระเบียต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่เรียกว่า “Male Guardianship and Sexual Violence law system B.E.1992” ทำให้การมีหนังสือเดินทาง การท่องเที่ยวในต่างประเทศ แต่งงาน การเปิดบัญชีธนาคาร ศัลยกรรม หรือการได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำไม่สามารถทำได้ หากไม่ได้รับอนุญาตยินยอมจากผู้ปกครองที่เป็นผู้ชาย ซึ่งอาจเป็นสามี บิดา พี่ชาย หรือลูกชาย โดยมีเป้าหมายเพื่อลี้ภัยในประเทศออสเตรเลีย โดยรัฐบาลไทยพยายามที่จะส่งตัวกลับประเทศชาอุดีอาระเบีย และถ้ารัฐบาลประเทศไทยส่งกลับไปย่อมมีความผิดโทษประหารชีวิต (นันทชนก วงษ์สมุทร, 2562, ออนไลน์) กรณีนี้ เป็นการจำกัดสิทธิสตรีที่มีได้มีสิทธิเทียบเท่า

ผู้ชาย แม้ว่าสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิในการดำรงชีพ ซึ่งเป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ข้อ 1 กำหนดไว้ว่า

“มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ ต่างในตนมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ”

ซึ่งในอารัมภบทปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กล่าวว่า “มนุษย์ทุกคนมีมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จสำหรับประชาชนทั้งมวลและประชาชาติทั้งหลาย เพื่อจุดมุ่งหมายที่ว่าปัจเจกบุคคลทุกคนและทุกส่วนของสังคม โดยจะมุ่งมั่นส่งเสริมการเคารพสิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ ด้วยการสอนและการศึกษา และให้มีการยอมรับและยึดถือ โดยสากลอย่างมีประสิทธิภาพ มาตรการแห่งชาติและระหว่างประเทศอันก้าวหน้าตามลำดับ ทั้งในบรรดาประชาชนของรัฐสมาชิกด้วยกันเอง และในบรรดาประชาชนของดินแดนที่อยู่ใต้เขตอำนาจแห่งรัฐนั้น”

นอกจากนั้น ยังได้กำหนดสิทธิไว้ในข้อ 7 ว่า “ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการยุ้งให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว”

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนถือได้ว่าเป็นการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นบุคคลที่อยู่ในสังกัดหรืออยู่ภายใต้อำนาจของรัฐใด หรืออยู่ภายใต้การปกครองในรูปแบบใดก็ตาม ย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะสิทธิที่เรียกว่า “สิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเอง” (Self-Determination Right) หรือสิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตนเองที่จะมีเสรีภาพในการตัดสินใจในสถานะทางการเมือง การพัฒนา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเสรี ดังนั้นบทบัญญัติกฎหมาย Male Guardianship and Sexual Violence law system B.E.1992 (Liv Tønnessen, 2016, p.9) ของประเทศชาอู่อาระเบียอาจจะยังไม่สอดคล้องกับหลักการที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) เพราะเมื่อพิจารณาการกำเนิดของศาสนาอิสลามกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ศาสนาอิสลามได้ถือกำเนิดขึ้นก่อนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จึงทำให้บทบัญญัติกฎหมายและคำสอนทางศาสนาอิสลามไม่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งปัจจุบันประเทศชาอู่อาระเบียมีแนวคิดที่จะแก้ไขกฎหมายดังกล่าวเพื่อให้สิทธิของผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมผู้ชายตามหลักสากลมากยิ่งขึ้น

2. คดีสุสาน โรฮิงญา เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับทหาร ตำรวจ ทหาร ข้าราชการการเมือง ท้องถิ่น พลเรือนทั้งประเทศไทยและสาธารณรัฐเมียนมา รวมจำนวน 103 คน ในความผิดฐาน

สมคบกันค้ำมนุษย์ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 เพราะเป็นความผิดที่มีลักษณะเป็นองค์รอาชญากรรมตามความหมายของมาตรา 4 ในลักษณะการกระทำ ความผิดที่มีรูปแบบของคณะบุคคลซึ่งมีการจัดโครงสร้างโดยสมคบกันตั้งแต่สามคนขึ้นไปไม่ว่าจะเป็นการถาวร หรือชั่วคราวโดยมีวัตถุประสงค์ของการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งหรือหลายฐานที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สี่ปีขึ้นไป หรือกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อแสวงหาประโยชน์ทางทรัพย์สินหรือผลประโยชน์อื่นใดอันมิชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งคดีดังกล่าวเป็นการนำชาวโรฮิงญาที่หนีจากการปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา โดยถูกรัฐบาลกดขี่ และไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักสิทธิมนุษยชน และไม่ถือว่าเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และตามหลักกฎหมายพลเมืองโดยปฏิเสธไม่ให้ได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองของประเทศส่งผลให้ต้องกลายเป็นคนไร้สัญชาติชาวโรฮิงญาจึงต้องอพยพเพื่อแสวงหาดินแดนใหม่พำนัก ซึ่งหนึ่งในประเทศที่สามารถมาพำนักได้ก็คือประเทศไทยโดยเข้ามาในลักษณะหลบหนีเข้าเมือง จนทำให้มีการแสวงหาประโยชน์ในลักษณะการนำไปขายแรงงานแก่นายจ้างคนไทยในลักษณะผิดกฎหมายอันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 และมีส่วนร่วมอาชญากรรมข้ามชาติอันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. 2556 และความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาต่อศาลอุทธรณ์ ซึ่งศาลอุทธรณ์พิพากษาว่า จำเลยร่วมกันกระทำความผิดตามที่ฟ้องจริง โดยในจำนวนจำเลยทั้งหมดมีอดีตผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก เป็นจำเลยที่ 46 รวมอยู่ด้วย โดยศาลมีคำสั่งจำคุก รวม 2 ข้อหาเป็นระยะเวลา 40 ปี แต่ให้จำคุกได้ไม่เกิน 20 ปี ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 90 (2) ส่วนจำเลยสำคัญอีกคนคือ อดีตนายกองกิจการบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) สตูลจำเลยที่ 14 สั่งจำคุกรวม 10 ปี

ดังนั้นในคดีนี้เห็นได้ว่า เป็นคดีที่มีการกระทำความผิดที่ใช้มาตรการทางอาญาเป็นหลักในการดำเนินคดีและลงโทษจำเลย และคดีดังกล่าวเป็นการฝ่าฝืนลักษณะทารุณโหดร้ายแก่ผู้ที่อยู่ในบังคับและไม่อาจใช้อำนาจป้องกันได้ แต่ปรากฏว่าไม่มีประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในการดำเนินคดีแต่อย่างใด ทั้งที่เป็นคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจนดังที่ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 ที่ได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ซึ่งเป็นบทบัญญัติคุ้มครองในระดับสากลที่มีคุ้มครองแต่เฉพาะปวงชนชาวไทย และสอดคล้องกับหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ข้อ 2 ที่กำหนดให้ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนชาติใด อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่น

นอกเหนือจากนี้จะไม่มีการแบ่งแยกใดบนพื้นฐานของสถานะทางการเมือง ทางกฎหมายหรือทางการระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด และข้อ 5 กำหนดไว้ว่าบุคคลใดจะถูกกระทำการทรมานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้ กรณีข้างต้นจึงทำให้คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนถูกแผงอยู่ในคดีอาญาโดยไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นพิจารณาคดีเป็นข้อหาละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะทั้งศาลยุติธรรมก็ไม่ได้มีอำนาจตามกฎหมายที่ต้องพิจารณาข้อหาละเมิดสิทธิมนุษยชน ปัญหาจึงพบว่าข้อหาละเมิดสิทธิมนุษยชนถูกลดค่าลงเป็นไปตามฐานความผิดอาญาโดยมิได้ถูกนำมาเป็นสาระัตถะในการพิจารณาคดีแต่อย่างใด ปัญหาด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ยังคงมีอยู่ในสังคมและไม่ได้รับการแก้ไขหรือเยียวยาตามกฎหมาย

3. คดีนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวกะเหรี่ยงของนายพลละจี รักจงเจริญ หรือ “บิลลี่” ถูกฆาตกรรมโดยยังไม่พบพยานหลักฐานในการฆาตกรรม แต่มีผู้ต้องหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐในข้อหาฆ่าผู้อื่น โดยได้ตรองไว้ก่อนตามประมวลกฎหมายอาญา อันเกิดจากสาเหตุที่บิลลี่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนเพื่อปกป้องแผ่นดินเกิดของตนเองที่จะต้องรักษาไว้เพื่อทำกิน ที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงบ้านบางกลอย ได้เกิดเหตุการณ์บุกรุกเผาทำลายทรัพย์สินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553-2554 เพื่อขับไล่ชาวกะเหรี่ยงออกจากป่า บิลลี่ซึ่งเป็นพยานปากสำคัญและเป็นผู้ประสานงานในคดี จนกระทั่งในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2557 บิลลี่ได้หายตัวไปโดยยังไม่พบศพและหลักฐานการตายจนถึงปัจจุบัน

คดีนี้พบว่ามีข้าราชการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย เห็นได้ว่า การเรียกร้องสิทธิเพื่อการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 32) และมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 34) นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาตามหลักปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ยังได้รับรองสิทธิมนุษยชนไว้ว่า บุคคลใดจะถูกแทรกแซงตามอำเภอใจในความเป็นส่วนตัว ครอบครัว ที่อยู่อาศัย หรือการสื่อสาร หรือจะถูกลบลู่เกียรติยศและชื่อเสียงไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายต่อการแทรกแซงสิทธิหรือการลบลู่ดังกล่าวนั้น (ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ข้อ 12) และมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนย้ายและการอยู่อาศัยภายในพรมแดนของแต่ละรัฐ (ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ข้อ 13(1)) จากข้อเท็จจริงข้างต้นแม้ชาวกะเหรี่ยงจะมีความผิดบุกรุกป่าตามกฎหมายป่าไม้ แต่ชาวกะเหรี่ยงได้อาศัยอยู่ก่อนที่จะมีการบังคับใช้กฎหมาย กรณีข้างต้นเป็นปัญหาของรัฐที่จะต้องพิจารณาว่า จะบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพ

หรือจะเลือกวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ประชาชนช่วยทำหน้าที่คุ้มครองป่าแทนรัฐปัญหาที่รัฐจะต้องนำหลักการปกครองเข้ามาใช้บังคับด้วยโดยจะนำหลักกฎหมายบังคับเพียงอย่างเดียวไม่ได้ เพราะการปกครองประเทศจะต้องอาศัยหลายศาสตร์เข้ามาดำเนินการของรัฐด้วย เพื่อให้การดำเนินการของรัฐมีประสิทธิภาพ กรณีดังกล่าวจึงเป็นกรณีที่น่าทึ่งหรือสับสนที่คนต้องคอยอยู่ภายใต้การถูกบังคับให้สูญหายหรือถูกอุ้มฆ่าโดยเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแทนที่จะเป็นผู้ปกป้องและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

นอกจากกรณีของนายพลละจี รักจงเจริญ หรือ “บิลลี่” ที่เป็นกรณีนักเรียกร้องสิทธิมนุษยชนต้องคอยอยู่ภายใต้การบังคับให้สูญหาย หรือการถูกอุ้มฆ่าแล้วยังมีกรณีของกรณีนายสมชาย นีละไพจิตร ที่ถูกบังคับให้สูญหายหรือถูกอุ้มฆ่าโดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ต้องหาด้วย แต่คดีไม่มีความคืบหน้าและไม่ปรากฏพยานหลักฐานในการฆ่าเช่นเดียวกัน

ดังนั้น เห็นได้ว่า คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นคดีที่ถูกแฝงอยู่ในคดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง หรือคดีระหว่างประเทศ ซึ่งไม่มีบทบัญญัติกฎหมายกำหนดความผิดไว้เป็นการเฉพาะ จึงทำให้คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนถูกลดค่าลงไปพิจารณาเป็นองค์ประกอบความผิดตามกฎหมายอาญา กรณีข้างต้นจึงไม่สอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามที่รัฐธรรมนูญและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ก็พบว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไม่มีอำนาจสอบสวนและฟ้องคดีแทนประชาชนได้ จึงทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่มีประสิทธิภาพ

จากสภาวะการณ์ของปัญหาและผลกระทบจากการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนข้างต้นนั้นเมื่อมีปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นย่อมจะเป็นอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นศาลที่มีหน้าที่ในการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้การคุ้มครอง แต่ก็มีปัญหา คือ การละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่มีคำจำกัดความและขอบเขตของเนื้อหาสาระของสิทธิมนุษยชน ทั้ง ๆ ที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ แต่ยังขาดกฎหมายลำดับรองบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพให้เป็นรูปธรรม ที่ศาลรัฐธรรมนูญจะได้นำไปเป็นแนวทางวินิจฉัยคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จึงเป็นข้อจำกัดที่ส่งผลให้การรับพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนมีจำนวนน้อยก็มีเพียง 4 คดีเมื่อเทียบกับคดีที่ศาลรัฐธรรมนูญรับไว้ทั้งหมดจำนวน 91 คดี (ศาลรัฐธรรมนูญ, 2561, หน้า 46) และเมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 เป็นบทบัญญัติให้ประชาชนสามารถยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้คุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้ แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธี

พิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ด้วยแล้วย่อมเป็นปัญหาโดยเฉพาะคดีต้องห้ามที่มีขึ้นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 47 และการกำหนดขั้นตอนในการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 46 และมาตรา 48 จึงทำให้การยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายเฉพาะไม่สอดคล้องกับการรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถใช้ได้ทางปฏิบัติก่อให้เกิดปัญหาในการเข้าถึงกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม

จากสภาพการณ์ปัญหาดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นได้ว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นปัญหาที่สำคัญแต่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนกลับไม่มีความชัดเจน ดังนั้นหากจะพิจารณาแนวนโยบายแห่งรัฐ และยุทธศาสตร์ชาติด้านกระบวนการยุติธรรม โดยการให้การเคารพสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อประชาชน โดยเสมอภาค ซึ่งแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติได้ให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในด้านการค้ามนุษย์ จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนากฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาตินี้ นอกจากนี้ในปัจจุบันตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) แต่เมื่อพิจารณาขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26 พบว่า มีอำนาจในการตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้วจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศ เสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน แต่ไม่มีอำนาจสอบสวน สืบสวน และสั่งฟ้องคดี ในลักษณะเป็นหน่วยงานแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือที่เรียกว่า “องค์กรในลักษณะที่มีอำนาจตัดสินใจ” (Quasi Jurisdictional competence) เช่นเดียวกับอำนาจของพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการ แต่อำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามกฎหมายดังกล่าวเป็นอำนาจที่เรียกว่า “องค์กรในลักษณะเป็นองค์กรที่ปรึกษา” (Advisory competence) ด้านสิทธิมนุษยชนให้แก่รัฐเท่านั้น (กุลพล พลวัน, 2547, หน้า 180) หรืออาจกล่าวได้ว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่รู้ถึงปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากอำนาจในการเข้าไปตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงแต่ไม่มีอำนาจเข้าไปแก้ไขหรือเยียวยาปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการนำตัวผู้กระทำความผิดละเมิดสิทธิมนุษยชนมาลงโทษในทางอาญาได้

นอกจากนี้ หากพิจารณาพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ไม่ได้ให้ความสำคัญกับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่จะมีอำนาจฟ้องคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ ทั้งนี้ เพราะพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 และ

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ไม่เปิดช่องให้กระทำได้อีก ทั้งนี้ ถ้านำคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งอุปสรรคเกี่ยวกับขั้นตอนการยื่นฟ้องและจำนวนสถิติคดีในการรับฟ้องของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมชี้ให้เห็นได้ว่า การพิจารณาคดีเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมิให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนยังคงเป็นความยุ่งยาก และขาดองค์กรศาลที่จะทำหน้าที่พิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นศาลชำนาญพิเศษเฉพาะจึงส่งผลให้มีการวิจัยนี้ว่าด้วยเรื่อง กฎหมายต้นแบบเพื่อการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนเพื่อให้เป็นองค์กรที่มีกระบวนการวิธีพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะภายใต้กฎหมายการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน คดีที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้เห็นได้ว่าเป็นคดีที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่อาจรับพิจารณาคดีได้และผู้เสียหายก็ไม่รู้ว่าสามารถที่จะนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญได้หรือไม่จึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

งานวิจัยนี้จึงมีแนวคิดที่ว่าศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการในการพิจารณาคดีที่ไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และรัฐธรรมนูญก็มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ในมาตรา 4 และคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยไว้เป็นการเฉพาะใน หมวด 3 มาตรา 25-49 โดยประชาชนสามารถใช้สิทธิได้ตามมาตรา 213 เพราะพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ออกแบบ (Design) มาเพื่อพิจารณาประเภทคดีที่เป็นเนื้อหาสาระในการวางโครงสร้างทางกฎหมายและควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือร่างกฎหมาย พิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอิสระ (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 7) ซึ่งคดีเหล่านี้เป็นลักษณะคดีที่มีเนื้อหาสาระเป็นการวางโครงสร้างระบบกฎหมาย การเมืองและการปกครอง มากกว่าที่จะเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน ซึ่งการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนจึงต้องเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนเป็นกฎหมายเฉพาะแยกต่างหากจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 และให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่พิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนเช่นเดิม เพราะคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนถือว่าเป็นการคุ้มครองขั้นสุดท้ายของกระบวนการพิจารณาความและศาลที่พิจารณาคดีจะต้องเป็นศาลสูงสุดเมื่อเทียบกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศและหลักกฎหมายต่างประเทศแล้ว ดังนั้น การจัดทำวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนที่พิจารณาพิพากษาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะต่อไป

4.2 การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย

สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญที่แสดงถึงศักดิ์ความเป็นมนุษย์ที่ประเทศไทยได้ให้การรับรองรองกฎหมายระหว่างประเทศจึงได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้การคุ้มครองมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญฯ ฉบับพุทธศักราช 2492 เป็นต้นมาจนถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยมีกฎหมายลำดับรองที่เป็นกฎหมายบัญญัติเนื้อหาสาระของสิทธิโดยแบ่งอยู่ตามกฎหมายฉบับต่าง ๆ ทั้งในส่วนของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ และประมวลกฎหมาย ซึ่งการวิเคราะห์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายของประเทศไทยมีวัตถุประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่แสดงถึงข้อจำกัดของการคุ้มครอง ในกระบวนการของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยกำหนดประเด็นการวิเคราะห์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. 2560 และวิธีพิจารณาความของแต่ละศาลประกอบด้วย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.2.1 การรับรองสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

การรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีการบัญญัติไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งรัฐธรรมนูญทั้ง 5 ฉบับข้างต้น พบว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนมาโดยลำดับ จึงได้นำมาศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการรับรองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญอันจะเป็นรากฐานให้เห็นว่าสิทธิมนุษยชนเป็นกฎหมายที่สำคัญในการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและรัฐธรรมนูญฉบับใดถ้ามิได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ย่อมถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยจะได้ทำการวิเคราะห์สาระสำคัญของสิทธิมนุษยชน ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492

ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่จะเห็นความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยอันเนื่องมาจากได้รับแนวคิดตามปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่บังคับใช้ในปี พ.ศ. 2491 ขององค์การสหประชาชาติ (United Nation: UN) ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสากล ซึ่งประเทศไทยก็ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเช่นกัน โดยได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 บัญญัติว่า “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใดย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน” เป็นบทบัญญัติที่ให้การรับรองสิทธิมนุษยชนในถิ่นกำเนิด และสิทธิในการนับถือศาสนา ถือได้ว่าเป็นการรับรองสิทธิในถิ่นกำเนิดและสิทธิในการนับถือศาสนาของประชาชนชาวไทย นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยในหมวด 3 ไว้เป็นการเฉพาะด้วย ได้แก่

1) การรับรองสิทธิของประชาชน ประกอบด้วย สิทธิในการมีกำเนิด และการนับถือศาสนา (มาตรา 26) สิทธิในการได้รับการสันนิษฐานตามกฎหมายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิด (มาตรา 30) สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย (มาตรา 31) สิทธิที่จะไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน (มาตรา 32) สิทธิในทรัพย์สิน (มาตรา 34) สิทธิในการร้องทุกข์ (มาตรา 42) สิทธิของบุคคลในครอบครัว (มาตรา 43) สิทธิในการฟ้องหน่วยงานราชการให้รับผิดชอบต่อการกระทำของเจ้าพนักงาน (มาตรา 44) และสิทธิและเสรีภาพของข้าราชการ (มาตรา 45)

2) การรับรองเสรีภาพของประชาชน ประกอบด้วย เสรีภาพในการนับถือศาสนาและการปฏิบัติพิธีกรรม (มาตรา 28) เสรีภาพในเคหสถาน (มาตรา 33) เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา (มาตรา 35) เสรีภาพในการศึกษาและอบรม (มาตรา 36) เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา 37) เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม (มาตรา 38) เสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง (มาตรา 39) เสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางไปรษณีย์ หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 40) และเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรและการประกอบอาชีพ (มาตรา 41)

3) การรับรองความเสมอภาคของประชาชน ในเรื่องความเสมอภาคในกฎหมายโดยไม่คำนึงฐานันดรศักดิ์ (มาตรา 27)

ดังนั้นเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 เป็นรัฐธรรมนูญที่ได้ให้ความสำคัญต่อการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและถือว่าเป็นรากฐานแห่งสิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ๆ เพราะถือว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญต่อการพัฒนากฎหมายการรับรองสิทธิและเสรีภาพที่จะมีอิทธิพลต่อกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ

ที่จะต้องบัญญัติให้เคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และสอดคล้องกับหลักรัฐธรรมนูญที่ดี จะต้องมีการบัญญัติสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างชัดเจนแน่นอนเพื่อที่จะเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ป้องกันมิให้รัฐหรือเอกชนมากค้ำบังคับได้ ซึ่งถ้ารัฐออกกฎหมายใดที่ลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนแล้ว กฎหมายนั้นเป็นอันขัดกับรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด และจะต้องถือว่ากฎหมายนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้ ดังเช่น สิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเรื่องสิทธิในทรัพย์สินสมบัติของตน เสรีภาพในการพูด การเขียน เป็นต้น ถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดซึ่งจะล้มล้างไม่ได้

2. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534

รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีได้แบ่งประเภทของสิทธิและเสรีภาพในลักษณะที่เป็นสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยแต่ได้บัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพเฉพาะเป็นกรณี สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยดังปรากฏในมาตรา 4 บัญญัติว่า “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาโดยย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน” โดยได้บัญญัติให้สิทธิแก่ประชาชนชาวไทยไว้ทั้งในส่วนของมาตรา 4 ดังกล่าว และได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยไว้ในหมวด 3 ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยเป็นการเฉพาะด้วย ส่วนเนื้อหาแห่งสิทธินั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้แก่ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่จะได้รับสิทธิตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ สิทธิความเท่าเทียมในกฎหมาย สิทธิทางการเมือง เสรีภาพในการนับถือศาสนา หรือสิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษจนกว่าศาลจะพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดและจะลงโทษเกินกว่าที่กฎหมายบัญญัติในขณะกระทำความผิดไม่ได้ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อพิจารณาการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2492 และฉบับปีพุทธศักราช 2534 เห็นว่า มีแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่คล้ายคลึงกันกล่าวคือ คุ้มครองสิทธิเฉพาะประชาชนชาวไทยเท่านั้นโดยมิได้ขยายไปถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของคนต่างด้าวที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของประเทศไทยอาจจะด้วยเหตุผลเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ เพราะโดยหลักบุคคลธรรมดาทั่วไปย่อมอ้างหลักความเสมอภาคได้ ซึ่งการอ้างหลักดังกล่าวเป็นผลมาจากลักษณะของสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2534 มาตรา 25 ซึ่งบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน...” และจากชื่อหมวดที่บัญญัติให้เป็นหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย จึงทำให้บทบัญญัติของสิทธิเสรีภาพตามหมวด 3 บังคับใช้กับปวงชนชาวไทยหรือคนสัญชาติไทยเท่านั้น ดังนั้นบุคคลต่างด้าวไม่สามารถเป็นผู้ทรง

สิทธิในความเสมอภาคตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้ แม้หลักแห่งความเสมอภาคจะเป็นหลักการแห่งสิทธิมนุษยชนก็ตาม (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, ออนไลน์, 2548)

3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มาจากกร่างของประชาชนอันเนื่องมาจากเหตุการณ์เรียกร้องสิทธิทางการเมืองในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญของสังคมไทยอีกเหตุการณ์หนึ่ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพและเพิ่มการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขึ้นมาด้วย โดยแบ่งประเภทของสิทธิและเสรีภาพออกเป็น 2 กรณี คือ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสากล และการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทย ในส่วนการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสากล ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับการคุ้มครอง” ซึ่งเป็นการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลโดยไม่คำนึงว่าบุคคลดังกล่าวจะมีสัญชาติได้ ถ้าอยู่ภายใต้บังคับของราชอาณาจักรไทยย่อมได้รับการคุ้มครอง นอกจากนี้ยังได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยไว้ในหมวด 3 เป็นการเฉพาะด้วย ซึ่งมีการรับรองสิทธิและเสรีภาพที่มีรายละเอียดมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ เพื่อให้ครอบคลุมถึงการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันเป็นสาระสำคัญของสิทธิมนุษยชนสากล

นอกจากการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพซึ่งเป็นสาระสำคัญที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังได้ให้ความสำคัญต่อหน่วยงานของรัฐที่จะทำหน้าที่เป็นองค์กรเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพแทนประชาชน และทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านสิทธิมนุษยชนแก่รัฐ ในการบังคับใช้กฎหมายจะต้องอยู่ภายใต้การเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชน จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 199-200 โดยให้มีสถานะเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม คุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มีผลปรากฏเป็นรูปธรรมตามที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้

4. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญที่มาจากเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 แต่ก็ยังถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีแนวคิดมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ แต่ได้จำแนกเนื้อหาของสิทธิออกเป็นกรณี ๆ ได้แก่ ความเสมอภาค สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิใน

กระบวนการยุติธรรม สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน สิทธิและเสรีภาพในการศึกษา สิทธิในการได้รับการบริการสาธารณสุข และสวัสดิการจากรัฐ สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคม สิทธิชุมชน สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ โดยแต่ละสิทธิได้ลงรายละเอียดของเนื้อหาแห่งสิทธิและการเรียกร้องสิทธิให้บรรลุตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้คงไว้ซึ่งองค์กรคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติโดยให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของอำนาจหน้าที่จากการเป็นองค์กรที่ปรึกษาด้านสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐให้เป็นองค์กรกึ่งตุลาการกล่าวคือเป็นองค์กรที่มีอำนาจตรวจสอบ สืบสวน และสอบสวนการกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนและเป็น โจทก์ฟ้องคดีเรียกร้องสิทธิแทนผู้เสียหาย ซึ่งเห็นว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่สำคัญอย่างมากและมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มรูปแบบแทนที่จะเป็นหน่วยงานที่รู้ถึงปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเพียงอย่างเดียวดังเช่นอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 นี้มิใช่มีอำนาจเพียงรู้ถึงปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเท่านั้น แต่ยังสามรถแก้ไขปัญหาและเยียวยาปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ ซึ่งกรณีนี้ถือได้ว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ปัญหาการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา

5. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญที่ยังมีแนวคิดมาจากเหตุการณ์ทางการเมือง ในส่วนของการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพถือว่าไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพดังเช่นรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้คงหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่ได้มีการแก้ไขหลักการเดิมของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งเคยกำหนดให้การใช้สิทธิและเสรีภาพต้องเป็นไปตามที่กฎหมายระดับพระราชบัญญัติบัญญัติไว้ โดยแก้ไขใหม่ให้สามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้ทันทีไม่ต้องรอให้มีการตรากฎหมายขึ้นเสียก่อนโดยตัดข้อความคำว่า “ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ในมาตราต่าง ๆ ออก และบัญญัติสาระแห่งสิทธิและเสรีภาพไว้ในเนื้อหาของแต่ละมาตราแทน โดยได้บัญญัติรับรองสิทธิไว้ในมาตรา 4 ในเรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล และยังได้บัญญัติยืนยันไว้ด้วยว่าปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน ทั้งนี้ ยังได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาว

ไทยไว้เป็นการเฉพาะในหมวด 3 ด้วย ซึ่งเนื้อหาของสาระของสิทธิและเสรีภาพมีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2550 และปีพุทธศักราช 2540

ในส่วนองค์กรทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนยังคงเป็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเช่นเดิม ซึ่งมีแนวคิดให้มีการรวมองค์กรทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนระหว่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติกับคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินเข้าเป็นองค์กรเดียวและทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่ก็ปรากฏว่าไม่อาจจะรวมองค์กรได้ เพราะการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่รัฐจะต้องมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จึงทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติยังคงมีสถานะเหมือนเดิมกล่าวคือ เป็นองค์กรอิสระทำหน้าที่ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงการละเมิดสิทธิมนุษยชน เห็นได้ว่า เป็นอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กล่าวคือ เป็นองค์กรที่ปรึกษาด้านสิทธิมนุษยชนแห่งชาติให้แก่รัฐโดยไม่มีอำนาจในการสอบสวน สืบสวนและฟ้องคดี เช่นเดียวกับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในการเข้าไปแก้ไขปัญหาคารละเมิดสิทธิมนุษยชน จึงทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในรูปแบบเช่นเดียวกับช่วงการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

จากที่กล่าวมานี้ย่อมชี้ให้เห็นได้ว่าการรับรองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทยได้รับรองและบัญญัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 แต่เป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 โดยได้บัญญัติไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 26-45 โดยบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในเรื่องต่าง ๆ ดังเช่น ความเสมอภาคในกฎหมาย เสรีภาพในการนับถือศาสนา บุคคลจะไม่ต้องรับโทษทางอาญาถ้าในเวลาที่ทำกระทำความผิดนั้นกฎหมายมิได้บัญญัติเป็นความผิดและมิได้กำหนดบทลงโทษไว้ เป็นต้น ซึ่งการรับรองสิทธิเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีเป้าหมายเพื่อที่จะเข้าเป็นภาคีองค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2489 (ค.ศ. 1946) (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2559, ออนไลน์) จึงต้องบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อนานาประเทศเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ภายหลังจากนั้นก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ ดังเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ที่ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในมาตรา 4 นอกจากนั้นยังได้บัญญัติไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 24-49 และยังเพิ่มเติมหน้าที่ของชนชาว

ไทยไว้ในหมวด 4 ด้วย จนกระทั่งได้มีการบัญญัติสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อย่างเป็นทางการและถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกรัฐธรรมนูญฉบับหนึ่ง โดยบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ในมาตรา 4 เมื่อพิจารณาเนื้อหาแห่งสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพประชาชนชาวไทยเป็นหลักโดยพิจารณาจากบุคคลที่มีสัญชาติไทย เพราะมาตรา 4 และหมวด 3 ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยเป็นการเฉพาะ แต่เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 คณะกรรมการร่างเห็นว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นหลักในการคุ้มครองในทางสากล และประเทศไทยก็ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติด้วย โดยจะต้องบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสากลโดยไม่ได้จำกัดเฉพาะประชาชนชาวไทยเท่านั้น โดยมีการกำหนดไว้ในมาตรา 4 ซึ่งถือว่าเป็นการคุ้มครองโดยไม่คำนึงถึงหลักสัญชาติไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสัญชาติใด ถ้าอยู่ภายในราชอาณาจักรไทยก็ได้รับความคุ้มครองเช่นเดียวกัน เช่น สิทธิในการรับการรักษาพยาบาล ความเสมอภาคในการใช้แรงงาน หรือสิทธิในการเลือกปฏิบัติ ซึ่งสิทธิเหล่านี้ถือว่าเป็นสิทธิในทางสากลที่จะต้องให้การคุ้มครอง แต่ถ้าสิทธิและเสรีภาพใดที่มีลักษณะเฉพาะโดยจะคุ้มครองเฉพาะประชาชนชาวไทยก็ให้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะของสิทธินั้น ดังปรากฏอยู่ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2540 ฉบับปีพุทธศักราช 2550 หรือฉบับปัจจุบันพุทธศักราช 2560 ก็ได้มีการกำหนดรูปแบบการคุ้มครองสิทธิไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ในมาตรา 4 ในลักษณะการคุ้มครองในทางสากล แต่ถ้าสิทธิและเสรีภาพใดที่จะมีการบัญญัติรับรองสิทธิให้แก่ประชาชนชาวไทยเป็นการเฉพาะก็จะมีการบัญญัติไว้ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญภายในรัฐธรรมนูญนั้นก็คือการบัญญัติไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ดังเช่น สิทธิทางการเมือง สิทธิการเลือกตั้ง สิทธิและเสรีภาพเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ สิทธิในการนับถือศาสนา หรือสิทธิในการตัดสินใจในร่างกายและชีวิตของตนเอง เป็นต้น ซึ่งการบัญญัติสิทธิและเสรีภาพหรือการรับรองสิทธิในสิทธิอะไรบางอย่างนั้นขึ้นอยู่กับรายละเอียดของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับแตกต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศ

นอกจากความแตกต่างของสิทธิและเสรีภาพที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแล้วยังมีอีกกรณีหนึ่งที่มีความแตกต่างกันของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ ได้แก่ การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้มีการบัญญัติไว้

เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2540 โดยเล็งเห็นถึงความสำคัญในการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามสาระสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชนสากลที่จะต้องมีการประกอบไปด้วย สิทธิ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นสาระสำคัญในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติที่ประเทศสมาชิกภาพจะต้องนำไปปฏิบัติโดยการนำไปพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งประเทศไทยในฐานะเป็นสมาชิกภาพขององค์การสหประชาชาติก็มีพันธกรณีที่จะต้องพัฒนากฎหมายการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเช่นกัน โดยเฉพาะการบัญญัติกฎหมายคุ้มครองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งประเทศไทยก็ได้ปฏิบัติตามพันธกรณีดังกล่าว (ดูตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญ	ฉบับปี พ.ศ. 2492	ฉบับปี พ.ศ. 2534	ฉบับปี พ.ศ. 2540	ฉบับปี พ.ศ. 2550	ฉบับปี พ.ศ. 2560
สิทธิมนุษยชน	✗	✗	✓	✓	✓
สิทธิ	✓	✗	✓	✓	✓
เสรีภาพ	✓	✗	✓	✓	✓
ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	✗	✗	✓	✓	✓
ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติ	✓	✓	✗	✓	✓

จากตารางข้างต้นพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2540 ฉบับปีพุทธศักราช 2550 และฉบับปีพุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไว้ในมาตรา 4 เช่นเดียวกัน แตกต่างกันที่การให้ความสำคัญแก่ลำดับของสิทธิ กล่าวคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ประกอบด้วย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพ ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ประกอบด้วย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค โดยเพิ่มหลักความเสมอภาคไว้ในมาตรา 4 ดังกล่าวด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2540 ไม่ได้บัญญัติเรื่องนี้ไว้แต่ได้บัญญัติไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยเท่านั้น โดยอาจจะด้วยเหตุผลว่า คนต่างด้าวจะไม่อาจได้รับความเสมอภาคเช่นเดียวกับประชาชนชาวไทยก็เป็นได้โดยเฉพาะความเสมอภาคในการใช้แรงงานตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน เพราะประเทศไทยยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องอาศัย

แรงงานจากคนต่างด้าวโดยเฉพาะแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในฉบับปัจจุบันก็เป็นหลักการเดียวกับที่ได้รับรองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2550 ประกอบไปด้วย การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ซึ่งเป็นการคุ้มครองครอบคลุมสาระสำคัญของสิทธิมนุษยชนอาจจะด้วยเหตุผลที่ประเทศไทยจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีขององค์การสหประชาชาติข้างต้น จึงต้องมีการคุ้มครองให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และหลาย ๆ ประเทศได้นำหลักสิทธิมนุษยชนมาเป็นเครื่องมือกดดันทางการค้า จึงทำให้ประเทศไทยจะต้องปรับปรุงกฎหมายให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงสัญชาติของบุคคลตามหลักสากล แต่ถ้าจะมีการรับรองสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะของประชาชนชาวไทยก็บัญญัติไว้ในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญทุกฉบับเพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดที่ว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสาระสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

4.2.2 องค์กรของรัฐในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ตามที่วิเคราะห์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540 ฉบับพุทธศักราช 2550 และ ฉบับพุทธศักราช 2560 ซึ่งทุกฉบับได้ให้มีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยมีกฎหมายรองรับ คือ พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกาศใช้บังคับตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540 ในส่วนของอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีสถานะเป็น “องค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ” และมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 257

เมื่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้มีประกาศฉบับที่ 11/2557 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เรื่อง การสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สิ้นสุดลง ยกเว้นหมวด 2 และให้องค์กรอิสระและองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 ยังคงปฏิบัติหน้าที่ต่อไป ด้วยเหตุดังกล่าว อำนาจหน้าที่ในการเสนอเรื่องและความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง และการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหายจึงสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เช่นเดิม เมื่อมีการประกาศใช้บังคับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีสถานะเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญและมาตรา 247 และมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการ

สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2562, ออนไลน์) นั้นการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในสิทธิมนุษยชนนั้นจะพบถึงความเหมือนและความแตกต่าง

เมื่อวิเคราะห์อำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติจัดตั้งพบว่า ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่คนไทย เพราะเกิดจากเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของประชาชนในการประท้วงรัฐบาล และต่อต้านการตีบทอดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 หรือที่เรียกว่า “เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ” เพราะถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนมากที่สุด ในสังคมไทย เพราะฉะนั้น เมื่อมีการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและยกร่างพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ทำหน้าที่เป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และจัดทำรายงานเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เป็นสถาบันส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจทางการเมือง หรือผลประโยชน์ทางการเมืองที่จะทำหน้าที่เป็นองค์กรที่ปรึกษาด้านสิทธิมนุษยชน (Advisory function) เพื่อรายงานสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่ในประเทศ สร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเป็นสัญลักษณ์ว่ามีหน่วยงานรับผิดชอบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยตรง เมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในปี พ.ศ. 2542 แล้ว พบว่า อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นองค์กรที่มีหน้าที่รายงานปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนและให้คำปรึกษาด้านสิทธิมนุษยชนแก่รัฐเท่านั้น โดยไม่มีอำนาจในการเข้าไปแก้ไขปัญหาในลักษณะเป็นองค์กรที่มีอำนาจตัดสินใจ (Quasi Jurisdictional competence) หรือการทำหน้าที่กึ่งตุลาการ (Quasi-Judicial Function) จึงทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไม่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามเจตนารมณ์ที่ควรจะเป็น จนกระทั่งมีการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ปรับเปลี่ยนอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติโดยให้เป็นหน่วยงานเรียกรองสิทธิแทนประชาชน เช่น ตรวจสอบและรายการกระทำหรือการละเลยการกระทำ อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และยังเพิ่มอำนาจในการเสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง หรือศาลยุติธรรมได้ ซึ่งเป็นองค์กรในลักษณะที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือการทำหน้าที่กึ่งตุลาการ ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาองค์กรคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นองค์กรที่มีอำนาจแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เป็นอย่างดี

เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ถูกยกเลิกโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ได้มีการปรับปรุงอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติให้เป็นองค์กรทำหน้าที่ในลักษณะเป็นองค์กรที่ปรึกษา (Advisory function) แต่มีอำนาจในการร้องทุกข์กล่าวโทษแทนผู้เสียหายและเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 37) ซึ่งในส่วนอำนาจฟ้องคดีแทนผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนให้เป็นอำนาจของผู้ตรวจการแผ่นดินในการทำหน้าที่ฟ้องคดีแทนผู้เสียหาย แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 230 วรรคท้าย ได้กำหนดว่า หากเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนให้ผู้ตรวจการแผ่นดินส่งเรื่องให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติดำเนินการต่อไป การที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหา เพราะเมื่อเป็นกรณีเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนจะต้องส่งเรื่องไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อที่จะดำเนินการต่อไป เห็นว่า ดำเนินการในเรื่องอะไรนั้นเป็นปัญหาในทางกฎหมายเพราะคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไม่มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 247 มีอำนาจเพียงทำรายงานไปยังหน่วยงานที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนให้ทำการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกทำละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ถ้าหน่วยงานนั้น ไม่ดำเนินการตามความเห็นของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่เพียงรายงานไปยังรัฐสภา และคณะรัฐมนตรีเท่านั้น จึงทำให้หน่วยงานคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยังคงเป็นปัญหาในทางกฎหมายที่ไม่อาจแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ (คูตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบการรับรองสิทธิมนุษยชนและการจัดตั้งองค์กรคุ้มครองสิทธิในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

เนื้อหาแห่งสิทธิและอำนาจหน้าที่	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560
สิทธิตามรัฐธรรมนูญ	✓	✓	✓	✓	✓
องค์กรคุ้มครองสิทธิ	✗	✗	✓	✓	✓
กระบวนการเข้าถึงสิทธิ	✗	✗	✓	✓	✓
สิทธิในการเข้าถึงสิทธิ	✗	✗	✓	✓	✓
ตรวจสอบข้อเท็จจริง	✗	✗	✓	✓	✓

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

เนื้อหาแห่งสิทธิและอำนาจหน้าที่	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560
จัดทำรายงานละเมิดสิทธิมนุษยชน	✗	✗	✓	✓	✓
สืบสวนและสอบสวน	✗	✗	✗	✓	✗
การฟ้องคดี	✗	✗	✗	✓	✗

จากตารางข้างต้นเห็นว่า ในการรับรองสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญนั้นมีบทบัญญัติรับรองสิทธิไว้เป็นรูปธรรม แต่ขาดกฎหมายลำดับรองในการบัญญัติสิทธิต่าง ๆ ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญหรือที่เรียกว่า การรับรองสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติ และจะต้องมีกฎหมายวิธีสบัญญัติเพื่อให้เป็นกฎหมายบัญญัติไปสู่สิทธิที่กำหนดไว้ในกฎหมายสารบัญญัตินั้นด้วย และหน่วยงานคุ้มครองสิทธิก็เช่นเดียวกันที่จะต้องเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายดังกล่าวด้วย

4.2.3 การใช้สิทธิขอคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อหน่วยงานของรัฐ

การรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีการรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทุกบทบัญญัติกฎหมายเพราะเป็นเป้าหมายหลักของรัฐในการบัญญัติกฎหมายเพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่ที่ปรากฏในกฎหมายที่รับรองไว้อย่างเป็นทางการในลักษณะของกฎหมายสารบัญญัติ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในลักษณะภาพรวม กล่าวคือ คุ้มครองทั้งคนต่างด้าวที่ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและบุคคลที่มีสัญชาติไทย ในลักษณะการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากล นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังได้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในลักษณะการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานเฉพาะบุคคลที่มีสัญชาติไทยไว้ในหมวด 3 ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 25-49 ได้แก่ ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติในทางกฎหมาย สิทธิและเสรีภาพในทางชีวิตและร่างกาย สิทธิของบุคคลที่จะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ สิทธิที่จะไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน เสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิในความเป็นส่วนตัว เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร สิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก เสรีภาพในการเดินทาง

และการเลือกถิ่นที่อยู่ สิทธิที่จะไม่ถูกเนรเทศบุคคลสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้ผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักร เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

ในการฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้รับรองสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ นั้นได้กำหนดรูปแบบไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 กำหนดให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อมีคำวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ถือว่าเป็นการขยายการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ และให้อำนาจแก่ศาลรัฐธรรมนูญมากขึ้น และ “การกระทำ” ดังกล่าวครอบคลุมการใช้อำนาจรัฐทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล และสิทธิในการยื่นคำร้องโดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญ แต่ยังคงจำกัดให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 46, 47, 48 ซึ่งถือว่าเป็นอีกช่องทางพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนได้อีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 231 กำหนดว่า ในกรณีการออกพระราชบัญญัติฉบับใดเป็นการละเมิดและลิดรอนสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน ผู้ตรวจการแผ่นดินมีอำนาจในการเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการปรับปรุงกฎหมาย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 230 (1) (2) กำหนดไว้ หากเป็นกรณีที่เกิดปัญหาว่ากฎหมาย กฎ คำสั่ง หรือการกระทำขัดด้วยหลักกฎหมายหรือไม่ ผู้ตรวจการแผ่นดินมีสิทธิเสนอเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองได้ และให้สิทธิแก่ประชาชนสามารถร้องทุกข์ต่อผู้ตรวจการแผ่นดินได้ เมื่อความปรากฏแก่ผู้ตรวจการแผ่นดินว่ามีความเสียหาย ผู้ตรวจการแผ่นดินย่อมสามารถดำเนินการตามที่เห็นสมควรได้ จะเห็นว่าหน่วยงานของรัฐจะนิ่งเฉยโดยไม่ทำหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหน้าที่แล้วย่อมมีอำนาจตามมา เพื่อสื่อไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐว่าต้องทำหน้าที่ไม่เช่นนั้นแสดงอำนาจ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังมุ่งเน้นให้ผู้ตรวจการแผ่นดินแก้ไขปัญหาในเชิงระบบมิใช่แก้ไขปัญหามาเฉพาะราย

การรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพในลักษณะเป็นมาตรการในทางปกครอง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นกฎหมายจัดตั้งหน่วยงานของรัฐเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในลักษณะเป็นองค์กรทางปกครองประกอบไปด้วยผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน จำนวน 7

คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา จากผู้เป็นกลาง ทางการเมือง และมีความรู้ และประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นที่ประจักษ์เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 8) มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันหรือแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง และจัดทำรายงาน เสนอแนะ และชี้แจงผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26) ในการดำเนินการตามหน้าที่ของคณะกรรมการจะต้องดำเนินการตาม หมวด 2 ว่าด้วยการดำเนินการตามหน้าที่ของคณะกรรมการ มาตรา 33-46 โดยให้อำนาจแก่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นผู้ที่ตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนเฉพาะกรณี และจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชนในภาครวมของประเทศ และมีอำนาจในการร้องทุกข์กล่าวโทษแทนผู้เสียหายและเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 37) ถ้ามีผู้แจ้งหรือผู้ร้องเรียนว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้น ให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตรวจสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและทำความจริงให้ปรากฏโดยไม่ล่าช้า และต้องศึกษาและวิเคราะห์ให้ทราบถึงสาเหตุของการละเมิดสิทธิมนุษยชน (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 34) ในกรณีที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตรวจสอบแล้วเห็นว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นกรณีเฉพาะตัวหรือเป็นรายกรณี ให้แจ้งหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายใน 60 วัน และให้หน่วยงานของรัฐที่กระทำละเมิดแจ้งผลการดำเนินการให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติภายในระยะเวลาที่กำหนด แต่ถ้าหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องมิได้ดำเนินการให้คณะกรรมการจัดทำรายงานเสนอคณะรัฐมนตรี (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 36)

ในกระบวนการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นการรับรองสิทธิและเสรีภาพในลักษณะกฎหมายเชิงเนื้อหา (Substantive Law) ซึ่งยังขาดกฎหมายการรับรองสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Law) แม้จะมีพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 จะมีลักษณะเป็นกฎหมายเชิง

กระบวนการก็ตาม แต่ก็มิใช่กระบวนการฟ้องคดีต่อองค์กรตุลาการ แต่เป็นการดำเนินการหรือการกำหนดขั้นตอนการใช้สิทธิผ่านหน่วยงานทางปกครองโดยให้หน่วยงานของรัฐเป็นผู้ฟ้องคดีแทนผู้เสียหาย ซึ่งผู้เสียหายจะใช้สิทธิฟ้องคดีได้ก็ต่อเมื่อหน่วยงานของรัฐปฏิเสธเรื่องหรือมีมติยุติเรื่องที่ทำให้การใช้สิทธิเรียกร้อง ประชาชนจึงจะสามารถใช้สิทธิต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ ดังนั้น การกำหนดรูปแบบการใช้สิทธินี้เป็นการสร้างกระบวนการและขั้นตอนที่ไม่เอื้อต่อการเรียกร้องสิทธิมนุษยชน อันจะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นก่อให้เกิดปัญหาและระยะเวลาในการใช้สิทธิ นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างภาระให้แก่ประชาชนที่จะต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการท้ายที่สุดเมื่อฟ้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่รับคดีไว้พิจารณาด้วยเหตุผลที่หลากหลายจึงทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่มีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 และมาตรา 231

4.2.4 การใช้สิทธิของคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อองค์กรตุลาการ

การประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นหน้าที่ที่สำคัญของรัฐปกครอง ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal democracy) ซึ่งหน่วยงานที่สำคัญต่อการประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ได้แก่ องค์กรตุลาการ ที่จะเป็นหน่วยงานทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีตามกฎหมายที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีสบัญญัติ (Procedural Law) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการนำไปสู่การประกันสิทธิที่กำหนดไว้ในกฎหมายสารบัญญัติ (Substantive Law) ตามรูปแบบกฎหมายในการจัดตั้งศาลนั้น ๆ กล่าวคือ ถ้าเป็นกรณีการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นกฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ การใช้สิทธิหรือการห้ามการใช้สิทธิฟ้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญ รวมทั้งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในส่วนการใช้สิทธิคดีแพ่งและคดีอาญาเป็นอำนาจของศาลยุติธรรม โดยมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์การฟ้องคดีแพ่งและคดีอาญาไว้ที่ศาลยุติธรรมจะเป็นกฎหมายในการพิจารณาพิพากษาคดี ส่วนถ้าเป็นกรณีเป็นการพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนเป็นกรณีจะต้องพิจารณาคดีโดยศาลปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐใช้สิทธิทางศาลเพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหาย อันเป็นการใช้สิทธิของประชาชนที่ได้รับความคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญ ดังนั้น จึงขอเสนอสาระสำคัญของการใช้สิทธิตามกฎหมายแต่ละฉบับและแต่ละศาลตามรายละเอียดดังนี้

1) ศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรมถือว่ามิบทบาทสำคัญอย่างมากในการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการกระทำละเมิดของเอกชน โดยมีกฎหมายกำหนดสาระสำคัญของเนื้อหาของสิทธิและเสรีภาพไว้ในประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติในการให้ประชาชนสามารถใช้สิทธินั้นได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

(1) การใช้สิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางศาลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้โดยการฟ้องคดีของพนักงานอัยการจะต้องอาศัยการสอบสวนของพนักงานสอบสวนดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 120 ในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการจะต้องมีฐานจากการสอบสวนของพนักงานสอบสวนและการสอบสวนนั้นต้องชอบด้วยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดไว้ เมื่อการสอบสวนเสร็จพนักงานอัยการมีอำนาจสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องได้หรือจะให้สอบสวนเพิ่มเติมก็ได้ เมื่อเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาล ๆ จะต้องอธิบายฟ้องโจทก์ให้จำเลยฟัง (มาตรา 172 วรรคสอง) และศาลตรวจสอบคำฟ้องของโจทก์ว่าไม่เป็นการแก่งัดฟ้องจำเลยหรือการสอบสวนเป็นไปตามหลักการตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากนั้นในการสืบพยานต้องคำนึงถึงถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิตของพยานหรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยโดยจะต้องดำเนินการไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลย ซึ่งอาจกระทำโดยการใส่โทรทัศน์วงจรปิด ห้องชี้ตัวผู้ต้องหาที่เหมาะสม สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือวิธีอื่นตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และจะให้สอบถามผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือนุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสาม)

เมื่อเสร็จกระบวนการสืบพยานแล้วศาลจะอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งในศาลโดยเปิดเผยในวันเสร็จการพิจารณา หรือภายในเวลาสามวันนับแต่เสร็จคดี ถ้ามีเหตุอันสมควร จะเลื่อนไปอ่านวันอื่นก็ได้ แต่ต้องจดยางานเหตุนั้นไว้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 182 วรรคสอง) แล้วให้คู่ความลงลายมือชื่อไว้ ถ้าโจทก์ไม่มาจะอ่าน โดยโจทก์ไม่อยู่ก็ได้ ในกรณีที่จำเลยไม่อยู่ โดยไม่มีเหตุสงสัยว่าจำเลยหลบหนีหรือจงใจไม่มาฟัง ก็ให้ศาลรอการอ่านไว้จนกว่าจำเลยจะมาศาล แต่ถ้ามีเหตุสงสัยว่าจำเลยหลบหนีหรือจงใจไม่มาฟัง ให้ศาลออกหมายจับจำเลยเมื่อได้ออกหมายจับแล้วไม่ได้ตัวจำเลยมาภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันออกหมายจับก็ให้ศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งลับหลังจำเลยได้ และให้ถือว่าโจทก์หรือจำเลยได้ฟังคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นแล้ว (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 182 วรรคสาม)

ในกรณีที่ประชาชนจะใช้สิทธิฟ้องคดีอาญาโดยตรงต่อศาลก็สามารถทำได้โดยกฎหมายกำหนดรูปแบบการตรวจสอบคำฟ้องต้องเป็นไปตามกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศาลกรองคดีที่ประชาชนฟ้องโดยใช้กระบวนการไต่สวนมูล ถ้าประเด็นใดมีมูลก็ให้ประทับฟ้อง แต่ถ้าประเด็นใดไม่มีมูลให้ศาลยกฟ้อง (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167) เมื่อศาลประทับฟ้องแล้ว ให้ส่งสำเนาฟ้องให้แก่จำเลย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 168) ในขั้นตอนต่อไปก็เป็นขั้นตอนการพิจารณาคดีเช่นเดียวกับการฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ

(2) การใช้สิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้รับรองสิทธิของประชาชนไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่อง “นิติกรรม” และ “นิติเหตุ” กล่าวคือ การทำนิติกรรมเพื่อที่จะมีนิติสัมพันธ์กันตามมูลแห่งหนึ่ง โดยการบังคับให้ผู้สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในสัญญานั้นจะต้องใช้สิทธิทางศาล ประชาชนจะใช้สิทธิบังคับคดีด้วยตนเองไม่ได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 213)

ในส่วนของนิติเหตุ เป็นเหตุการณ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ให้สามารถมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนโดยมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ละเมิด ลากมิกควรได้ และการจัดการงานนอกสั่ง กล่าวคือผู้ที่ได้รับความเสียหายในทางละเมิดย่อมมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420) ซึ่งจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามมาตรานี้ได้จะต้องพิจารณาที่องค์ประกอบของการกระทำด้วย ซึ่งจะต้องเป็นการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อ ซึ่งการกระทำนั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น โดยผิดกฎหมายจนทำให้เป็นอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด บุคคลที่ได้รับความเสียหายย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลฟ้องคดีได้

ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรมถ้าเรื่องที่มีสาระสำคัญบางประเภทที่ต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือความสามารถเฉพาะทางของผู้พิพากษา หรือต้องใช้ผู้พิพากษาสมทบที่เป็นตัวแทนจากบุคคลเฉพาะกลุ่ม เช่น คดีภาษีอากร คดีแรงงาน คดีเยาวชนและครอบครัว คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คดีล้มละลาย ซึ่งในปัจจุบันมีศาลชำนาญพิเศษอยู่ 5 แผนกคดี ได้แก่ แผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ แผนกคดีภาษีอากร แผนกคดีแรงงาน แผนกคดีล้มละลาย และแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ซึ่งต่างก็มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีของตนเองแตกต่างกันไปตามเนื้อหาสาระของแต่ละประเภทคดี รูปแบบและสัดส่วนของผู้พิพากษาศาลชำนาญพิเศษได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษไม่ว่าจะเป็นศาลภาษีอากร ศาลแรงงาน ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ หรือคดีล้มละลาย เช่น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญา

และการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 หรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. 2528 ได้กำหนดรูปแบบและสัดส่วนของผู้พิพากษาไว้ในหมวด 2 ว่าด้วย ผู้พิพากษาในศาลชั้นอุทธรณ์ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกัน กล่าวคือ มีรูปแบบของผู้พิพากษาที่ได้รับการแต่งตั้งจากข้าราชการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับคดีชั้นอุทธรณ์พิเศษของศาลที่ได้รับการแต่งตั้ง และยังมีผู้พิพากษาประเภทผู้พิพากษาสมทบที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่จะเป็นผู้พิพากษาสมทบในศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ แต่มีศาลภาษีอากรและศาลล้มละลายที่ไม่มีรูปแบบของผู้พิพากษาสมทบแต่กำหนดคุณสมบัติของผู้พิพากษาที่เข้ามาพิจารณาคดีภาษีอากรจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องเกี่ยวกับภาษีอากรและในการนั่งพิจารณาและพิพากษาคดีจะต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองคน จึงเป็นองค์คณะพิจารณาคดีภาษีอากร (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. 2528 มาตรา 15)

ในการอุทธรณ์คำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษให้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์แผนกคดีชั้นอุทธรณ์พิเศษตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ พ.ศ. 2558 โดยให้มีการจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษขึ้นเป็นศาลชั้นอุทธรณ์ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ พ.ศ. 2558 มาตรา 4) โดยคู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ได้ตามสาระสำคัญของคดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ กล่าวคือ ถ้าคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ชั้นอุทธรณ์พิเศษแผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คดีภาษีอากรให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ชั้นอุทธรณ์พิเศษแผนกคดีภาษีอากร คดีแรงงานให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ชั้นอุทธรณ์พิเศษแผนกคดีแรงงาน คดีล้มละลายให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ชั้นอุทธรณ์พิเศษแผนกคดีล้มละลาย และคดีเยาวชนและครอบครัวให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ชั้นอุทธรณ์พิเศษแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ พ.ศ. 2558 มาตรา 5) โดยกำหนดให้มีการจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษและมีอำนาจพิจารณาคดีที่อุทธรณ์จากศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ ซึ่งได้มีการจัดตั้งขึ้นแล้วในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2559 (พระราชกฤษฎีกากำหนดวันเปิดทำการศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ พ.ศ. 2559) ในการกำหนดรูปแบบและสัดส่วนของผู้พิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ กำหนดให้มีประธานศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษหนึ่งคน และรองประธานศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษห้าคนในศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ โดยประธานและรองประธานศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษจะต้องเป็นผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวกับคดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์พิเศษ พ.ศ. 2558 มาตรา 6)

2) ศาลปกครอง

การที่ประชาชนจะฟ้องคดีต่อศาลปกครองต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 42 บัญญัติว่า

“ผู้ใดได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย หรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมิอาจหลีกเลี่ยงได้อันเนื่องจากการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองหรือกรณีอื่นใดที่อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครองตามมาตรา 9 และการแก้ไขหรือบรรเทาความเดือดร้อนหรือความเสียหายหรือยุติข้อโต้แย้งนั้น ต้องมีคำบังคับตามที่กำหนดในมาตรา 72 ผู้นั้นมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครอง

ในกรณีที่มีกฎหมายกำหนดขั้นตอนหรือวิธีการสำหรับการแก้ไขความเดือดร้อนหรือเสียหายในเรื่องใดไว้โดยเฉพาะ การฟ้องคดีปกครองในเรื่องนั้นจะกระทำได้ต่อเมื่อมีการดำเนินการตามขั้นตอนและวิธีการดังกล่าว และได้มีการสั่งการตามกฎหมายนั้นหรือมิได้มีการสั่งการภายในเวลาอันสมควร หรือภายในเวลาที่กฎหมายนั้นกำหนด”

ในการฟ้องคดีปกครองนั้นจะต้องเป็นคดีที่มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรืออาจจะเดือดร้อนจากการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำของหน่วยงานของรัฐซึ่งข้อพิพาทนั้นเป็นอำนาจของศาลปกครองที่จะสามารถพิจารณาคดีได้ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 เมื่อคู่กรณีที่ได้รับ ความเสียหายมีสิทธิที่จะฟ้องตามมาตรา 42 และ มาตรา 9 แล้วก็ต้องพิจารณาก่อนว่าศาลปกครองมีอำนาจในการออกคำบังคับในเรื่องดังกล่าวได้หรือไม่ กล่าวคือ การขอให้ศาลดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 72

ดังนั้น นอกจากจะต้องมีสิทธิฟ้องคดีแล้ว จะต้องคำนึงถึงอำนาจหน้าที่และคำบังคับของศาลปกครองด้วยจึงจะสามารถฟ้องคดีต่อศาลปกครอง นอกจากนั้น จะต้องได้รับการเยียวยาความเสียหายทุกหนทางในทางปกครองเสียก่อนตามหลักการในการใช้สิทธิอุทธรณ์ภายในของหน่วยงานของรัฐที่กระทำละเมิดจึงจะสามารถเยียวยาความเสียหายต่อศาลปกครองได้ (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 42 วรรคสอง)

3) ศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายหรือร่างกฎหมาย ปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรีหรือองค์การอิสระ และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 210) จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่มี

ประสิทธิภาพต่อระบอบการปกครองและสามารถทำหน้าที่เป็นหลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน (อวิการ์ตัน นิยมไทย, 2561, หน้า 141-154) สำหรับคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 7(11)) โดยมีกระบวนการวิธีดำเนินการเพื่อนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาต่อศาลรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 กำหนดให้ผู้ตรวจการแผ่นดิน (Ombudsman) (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 46) เป็นหน่วยงานผู้รับเรื่อง ซึ่งผู้ตรวจการแผ่นดินอาจมีมติ 2 ทาง ได้แก่ รับเรื่อง และไม่เห็นชอบหรือปฏิเสธเรื่อง ซึ่งก่อให้เกิดผลในทางกฎหมายหากผู้ตรวจการแผ่นดินมีมติไม่เห็นชอบหรือปฏิเสธเรื่องจึงจะมีผลทำให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิฯ ฟ้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ แต่ถ้าผู้ตรวจการแผ่นดินรับเรื่องและเป็นกรณีการกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 230 วรรคสาม กำหนดให้ผู้ตรวจการแผ่นดินส่งเรื่องให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติดำเนินการ โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะต้องตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 26, 34) แล้วจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศประจำปีในลักษณะเป็นรายงานภาพรวมสถานการณ์และในกรณีที่มีสถานการณ์อันกระทบหรือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นอย่างร้ายแรงให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติดำเนินการตรวจสอบแล้วจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศในเรื่องนั้นขึ้นเป็นการเฉพาะ เพื่อรายงานให้รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีได้รับทราบ (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 40) ถ้ากรณีใดเป็นเรื่องเฉพาะตัวเป็นรายกรณีให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแจ้งไปยังหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไข (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 36)

ในการใช้สิทธิฟ้องตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญนั้นจะต้องไม่เป็นกรณีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 47 ได้แก่

- (1) เป็นการกระทำของรัฐบาล
- (2) รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญได้กำหนดกระบวนการร้องหรือผู้มีสิทธิขอให้ศาลพิจารณาวินิจฉัยไว้เป็นการเฉพาะแล้ว
- (3) กฎหมายบัญญัติขั้นตอนและวิธีการไว้เป็นการเฉพาะ และยังมีได้ดำเนินการตามขั้นตอนหรือวิธีการนั้นครบถ้วน

(4) เรื่องที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอื่น หรือเรื่องที่ศาลอื่นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว

(5) การกระทำของคณะกรรมการตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 192

จะเห็นได้ว่า คดีทุกประเภทนั้นถูกจำกัดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 47 ข้างต้นแทบทั้งสิ้นมีคดีจำนวนน้อยมากที่ไม่เป็นไปตามมาตราดังกล่าว โดยเฉพาะอนุมาตรา (4) ที่ไม่เปิดช่องทางให้เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ เพราะคดีที่เกิดขึ้นเป็นการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมและศาลปกครองตามกฎหมายแห่งขอบเขตอำนาจที่กำหนดไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ได้แก่ คดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประเภทคดีตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ดังนั้น คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนจึงเป็นการพิจารณาตามองค์ประกอบความผิดของคดีแพ่ง อาญา และคดีปกครอง มิใช่เป็นคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่แท้จริงที่จะเป็นการวางบรรทัดฐานในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213

4.2.5 กระบวนวิธีการพิจารณาและระบบที่ใช้ในการพิจารณา

ในการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนจะเป็นรูปแบบการพิจารณาคดีระบบกล่าวหา (Accusatorial System) หรือระบบไต่สวน (Inquisitorial System) นั้นจะต้องพิจารณาเหตุผลซึ่งเป็นสาระสำคัญหลายประการแต่ที่สำคัญก็คือรูปแบบการรับฟังพยานหลักฐานของทั้งสองระบบมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหาเป็นอำนาจของศาลในการรับฟังพยานหลักฐานในกรณีการพิจารณาคดีแพ่ง ศาลมีอำนาจรับฟังพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 104 โดยกำหนดให้ศาลมีอำนาจเต็มที่ในอันที่จะวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาสืบนั้นจะเกี่ยวกับประเด็นและเป็นอันเพียงพอให้เชื่อฟังเป็นยุติได้หรือไม่แล้วพิพากษาคดีไปตามนั้น ในการวินิจฉัยว่าพยานบอกเล่า หรือบันทึกถ้อยคำที่ผู้ให้ถ้อยคำมิได้มาศาล หรือบันทึกถ้อยคำ จะมีน้ำหนักให้เชื่อได้หรือไม่เพียงใดนั้น ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังโดยคำนึงถึงสภาพ ลักษณะและแหล่งที่มาของพยานบอกเล่าหรือบันทึกถ้อยคำนั้นด้วย จากรณีข้างต้นเห็นได้ว่า ระบบกล่าวหาโดยที่ศาลมีอำนาจที่จะรับฟังพยานหลักฐานใด ๆ ก็ได้ตามที่โจทก์และจำเลยได้นำเสนอต่อศาล โดยเฉพาะพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องศาลจะไม่รับฟังก็ได้ แต่ถ้าจะรับฟังก็ต้องรับฟังด้วยความระมัดระวัง โดยจะต้องพิจารณาถึงสภาพ ลักษณะและแหล่งที่มาของพยานหลักฐานด้วยว่าน่าเชื่อถือและสามารถรับฟังได้หรือไม่ ซึ่งกรณีการพิจารณาคดีแพ่งนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับคดีอาญา แม้คดีอาญาจะเป็นรูปแบบของระบบการพิจารณาแบบ

กล่าวหาถึงไต่สวนก็ตาม ก็ยังมีรูปแบบการรับฟังพยานหลักฐานที่คล้ายคลึงกับคดีแพ่ง ซึ่งกำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ขาดน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงอย่างพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227) นอกจากนี้ในการรับฟังพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่อง ได้แก่ พยานบอกเล่า พยานชัดทอด พยานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน หรือพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องประการอื่นอันอาจกระทบถึงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อพยานหลักฐานนั้น โดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลย เว้นแต่จะมีเหตุผลอันหนักแน่น มีพฤติการณ์พิเศษแห่งคดี หรือมีพยานหลักฐานประกอบอื่นมาสนับสนุน และพยานหลักฐานประกอบนั้นจะต้องเป็นพยานหลักฐานอื่นที่รับฟังได้ และมีแหล่งที่มาเป็นอิสระต่างหากจากพยานหลักฐานที่ต้องการพยานหลักฐานประกอบนั้น ทั้งจะต้องมีคุณค่าเชิงพิสูจน์ที่สามารถสนับสนุนให้พยานหลักฐานอื่นที่ไปประกอบมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นด้วย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227/1) จากหลักเกณฑ์ของการชี้ขาดน้ำหนักของศาลในระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา นั้นพยานหลักฐานจะต้องมีความเป็นอิสระจากแหล่งที่มาและจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่ได้เห็น ได้ยินหรือทราบข้อความเกี่ยวข้องในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นมาด้วยตนเองโดยตรง จึงจะสามารถรับฟังได้ จากกรณีข้างต้นเห็นว่าการรับฟังพยานหลักฐานในระบบกล่าวหาแม้จะเป็นสิทธิของกลุ่มความในอันที่จะเสนอพยานหลักฐานใดก็ได้ที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับประเด็นในคดี (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 85) แต่กฎหมายให้อำนาจศาลในการรับฟังพยานหลักฐานได้ จึงทำให้การรับฟังพยานหลักฐานในระบบกล่าวหาเป็นอำนาจของศาลในอันที่จะรับฟังพยานหลักฐานส่วนจะเชื่อหรือไม่เป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการชี้ขาดน้ำหนักพยานหลักฐาน โดยมีได้มีบทบัญญัติกฎหมายใดบังคับให้ศาลจะต้องรับฟัง โดยเฉพาะถ้าเป็นพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องศาลจะต้องใช้ดุลพินิจชี้ขาดน้ำหนักพยานหลักฐานด้วยความระมัดระวังจะฟังเป็นยุติไม่ได้ถ้าไม่มีพยานหลักฐานอื่นประกอบ ทั้งนี้ เนื่องจากลักษณะการพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมจะมีลักษณะเป็นการต่อสู้คดีระหว่างกลุ่มความซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการดำเนินคดีในระบบกล่าวหา ได้แก่ การนั่งพิจารณาในศาล และด้วยเหตุนี้การพิจารณาในศาลยุติธรรมจึงมีลักษณะเป็นการต่อสู้โต้แย้งกันด้วยวิธีสืบพยานหักล้างกันระหว่างกลุ่มความต่อหน้าผู้พิพากษา (a trial by verbal battle หรือ oral adversary trial) (ศาลปกครอง, ออนไลน์, 2556) แต่ระบบไต่สวนในกระบวนการพิจารณาคดีปกครองจะมีหลักการที่สำคัญในกระบวนการพิจารณาส่วนใหญ่จะเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีความแตกต่างจากระบบไต่สวนที่ทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีความเป็นอิสระในการค้นหาพยานหลักฐานตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรของตน จึงทำให้การพิจารณาใน

ระบบไต่สวนนั้นพยานหลักฐานทุกชนิดศาลจะต้องรับฟังเสมอ เพราะในการพิจารณาทางปกครองนั้น การรับฟังและการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เพื่อจัดให้มีคำสั่งทางปกครอง ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อันเนื่องมาจากกฎหมายได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงในแต่ละเรื่องได้ตามความเหมาะสม โดยไม่จำต้องผูกพันอยู่กับพยานหลักฐานของกลุ่มกรณีหากเห็นว่าพยานหลักฐานนั้นจำเป็นแก่การพิสูจน์ข้อเท็จจริงแล้ว รวมถึงการแสวงหาพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อให้การพิจารณาทางปกครองของเจ้าหน้าที่ก่อนการวินิจฉัยสั่งการในเรื่องทางปกครองมีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกให้กับกรณีอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ นักกฎหมายในระบบประมวลกฎหมาย (Civil law system) มีความเห็นว่าคดีแพ่งในศาลยุติธรรมเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนสองฝ่ายไม่มีความจำเป็นที่ผู้พิพากษาจะต้องมีบทบาทในคดีมากไปกว่าการกำกับดูแลกระบวนการพิจารณาระหว่างคู่ความให้เป็นที่ไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดี และรัฐไม่มีประโยชน์ได้เสียในคดีแพ่งระหว่างเอกชนดังกล่าว นอกจากหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาหรือศาลจะต้องเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญา เนื่องจากว่ารัฐมีผลประโยชน์โดยตรงในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับการต้องบังคับการให้เป็นที่ไปตามกฎหมายเพื่อความสงบสุขของสังคม ดังนั้น ในคดีอาญานักกฎหมายในกลุ่มประเทศประมวลกฎหมาย จึงเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องให้ระบบไต่สวนที่ผู้พิพากษาจะต้องมีบทบาทสำคัญ (Active role) ในการดำเนินคดีทางอาญา ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันกับเหตุผลที่ใช้ในการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครอง บทบาทของตุลาการในคดีปกครอง จะต้องทำหน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ซึ่งในการแสวงหาข้อเท็จจริงดังกล่าวจะไม่ถูกจำกัดอยู่แต่เฉพาะข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่คู่ความหรือคู่กรณียื่นหรือเสนอต่อศาลเท่านั้น (ศาลปกครอง, ออนไลน์, 2556)

ในทางปฏิบัติการดำเนินคดีปกครองจึงมีขั้นตอนที่เรียกว่าการแสวงหาข้อเท็จจริง (ก่อนขั้นตอนของการนั่งพิจารณาคดี) ซึ่งศาลเป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าว และตุลาการที่มีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินขั้นตอนของการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือ เรียกว่า “ตุลาการเจ้าของสำนวน” ซึ่งเป็นตุลาการคนหนึ่งในองค์คณะที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นั้น บทบาทของตุลาการเจ้าของสำนวนในการทำหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงจะกระทำได้อย่างกว้างขวางตามที่ตนเห็นสมควร แม้ว่าโดยความเป็นจริงแล้วจะต้องเริ่มจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความยื่นหรือเสนอต่อศาลก็ตาม และแม้แต่วิธีการที่ใช้ในการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานก็สามารถกระทำได้อย่างกว้างขวางหน้าที่ของตุลาการเจ้าของสำนวนในการแสวงหาข้อเท็จจริงนั้นย่อมจะต้องกระทำเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่ครบถ้วนก่อนที่องค์คณะจะพิจารณาวินิจฉัยคดี ซึ่งตุลาการเจ้าของ

สำนวนจะต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายของคู่กรณี และจะต้องเปิดโอกาสให้หรือคู่กรณีแต่ละฝ่ายได้ตรวจสอบและโต้แย้งหักล้างข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่ตุลาการแสวงหาได้มาด้วยตนเองก่อนเสมอก่อนที่จะมีการรวมเป็นส่วนหนึ่งในสำนวนแห่งคดี ด้วยเหตุนี้ ในคดีปกครองโดยทั่วไปจึงไม่บังคับว่าจะต้องมีทนายความ แต่ทนายความจะมีความจำเป็นในกรณีการเรียกให้ใช้เงินหรือในคดีสัญญาทางปกครองที่มีความสลับซับซ้อนเป็นพิเศษ

ในการนั่งพิจารณาคดีของศาลปกครองจะต้องนั่งพิจารณาคดีโดยเปิดเผยเพื่อให้เกิดการตัดสินใจจากคำคู่ความ ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่กรณีนำเสนอพร้อมทั้ง ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่ตุลาการเจ้าของสำนวนดำเนินการตามกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงที่จะอยู่ในสำนวนคดีทั้งหมด นอกจากนั้น วิธีพิจารณาคดีปกครอง ขั้นตอนการแสวงหาข้อเท็จจริง ระบบวิธีพิจารณาคดีปกครองยังให้มีการถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างตุลาการศาลปกครองด้วยกัน เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อเท็จจริง กล่าวคือ โดยหลักแล้วตุลาการเจ้าของสำนวนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาและรวบรวมข้อเท็จจริง แต่จะต้องเสนอข้อเท็จจริงนั้นต่อตุลาการอื่นที่ประกอบกันเป็นองค์คณะและตุลาการผู้แถลงคดีด้วย ซึ่งมีใช้ตุลาการในองค์คณะนั้นพิจารณาด้วย สำหรับในส่วนของกราวินิจฉัยชี้ขาดตุลาการผู้แถลงคดีจะเสนอคำแถลงการณ์ ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริง และข้อกฎหมาย รวมทั้งการให้ความเห็นในทางชี้ขาดตัดสินคดีต่อองค์คณะก่อนที่องค์คณะจะลงมติวินิจฉัย อันเปรียบเสมือนเป็นความเห็นของตุลาการคนเดียว หากคนมีหน้าที่ตัดสินคดีเรื่องนั้นตนจะพิพากษาอย่างไร ด้วยเหตุผลประการใด ซึ่งแม้ว่าคำตัดสินขององค์คณะเท่านั้นที่จะถือเป็นคำพิพากษา แต่การให้มีระบบการเสนอคำแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดีต่อองค์คณะเช่นนี้ จะช่วยทำให้การใช้อำนาจตัดสินคดีขององค์คณะมีความรอบคอบและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะหากองค์คณะไม่เห็นด้วยกับคำแถลงการณ์ โดยหลักก็จะต้องแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่หนักแน่นและน่าเชื่อถือมากกว่า เพราะจะมีการเปรียบเทียบคำวินิจฉัยและเหตุผลของตุลาการผู้แถลงคดีและขององค์คณะในคดีปกครองเนื่องจากกฎหมายกำหนดให้มีการพิมพ์เผยแพร่คำพิพากษาขององค์คณะและคำแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดีควบคู่กันด้วยเสมอ การวินิจฉัยคดีของศาลปกครองข้างต้นมีลักษณะเช่นเดียวกับรูปแบบการวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญที่ใช้ระบบไต่สวนเช่นเดียวกัน (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 27) โดยให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจกันหาความจริงไม่ว่าจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ และในการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานได้ทุกประเภท เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติห้ามรับฟังไว้โดยเฉพาะ ไม่ว่าการไต่สวนพยานหลักฐานนั้นจะมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากขั้นตอน วิธีการ หรือกรอบเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ ถ้าศาลได้ให้โอกาสแก่คู่กรณีในการนำสืบพยานหลักฐานหักล้างแล้ว ก็ให้ศาลรับฟังได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้

ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องตรงตามความจริงที่เกิดขึ้นในคดีนั้น และศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใดหรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ตลอดจนขอให้หน่วยงานของรัฐ หรือพนักงานสอบสวน ดำเนินการใด เพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาได้ ซึ่งจากอำนาจหน้าที่ดังกล่าวเห็นได้ว่าเป็นรูปแบบการรับฟังพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญจะต้องรับฟังพยานหลักฐานที่ปรากฏในทางพิจารณาทุกกรณี เพราะพยานหลักฐานที่ศาลใช้อำนาจในการค้นหาความจริงจากการเรียกเอกสารหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ นั้นถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่มีแหล่งที่มาเป็นอิสระที่ศาลจะใช้อำนาจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานตามหลักความเป็นอิสระในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน (Principle of free evaluation of evidence) (กนิต ณ นคร, 2561, หน้า 104-106) ดังนั้น ศาลรัฐธรรมนูญจึงต้องรับฟังพยานหลักฐานทุกชนิดที่ปรากฏในทางพิจารณาจะใช้อำนาจตัดพยานหลักฐาน หรือรับฟังพยานหลักฐานด้วยความระมัดระวังในกรณีเป็นพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องดังเช่นคดีแพ่งหรือคดีอาญาไม่ได้ รูปแบบการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญเช่นนี้

4.2.6 อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญในการออกหมายเรียกและหมายอาญา

ในการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 หมวด 3 ว่าด้วยการพิจารณา มาตรา 27-40 และกำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญา (มาตรา 26) กล่าวคือ กำหนดให้บุคคลที่เป็นเจ้าพนักงานนั้นมีฐานะนอกเหนือไปจากบุคคลธรรมดาบางประการ เนื่องจากผลของอำนาจหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติจึงทำให้มีกฎหมายที่บัญญัติความคิดที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ที่มีผลทั้งในการคุ้มครองและควบคุมบุคคลผู้เป็นเจ้าพนักงานนั้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายที่คุ้มครองหรือควบคุมเจ้าพนักงาน หมายถึงเฉพาะที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำในเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น ทั้งนี้ เมื่อเจ้าพนักงานไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ก็มีฐานะ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาคนหนึ่งกฎหมายจึงไม่ได้คุ้มครองหรือควบคุมเช่นกัน

ในการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญกฎหมายยังให้อำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใดหรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ตลอดจนขอให้หน่วยงานของรัฐ หรือพนักงานสอบสวน ดำเนินการใดเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาได้ (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 27) ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจรวบรวมพยานหลักฐานในการที่จะต้องค้นหาความจริงไม่ว่าจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ และในการค้นหาความจริงนั้นศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจที่จะขอให้หน่วยงานของรัฐหรือพนักงานสอบสวนดำเนินการเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาได้ แต่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ.

2561 ไม่มีบทบัญญัติใดที่กำหนดให้อำนาจแก่ศาลรัฐธรรมนูญใช้อำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ กล่าวคือ ศาลรัฐธรรมนูญใช้อำนาจออกหมายจับบุคคล คั่น หรือควบคุมตัวบุคคลไม่ได้ เพราะบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลสูงสุดที่เป็นองค์กรของรัฐที่มีความสำคัญและมีลักษณะเฉพาะซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากรูปแบบและอำนาจหน้าที่ขององค์กรโดยลักษณะเฉพาะของศาลรัฐธรรมนูญ ได้แก่ การเป็นองค์กรตุลาการ การเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และการเป็นผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (อภิภารัตน์ นิยมไทย, 2561, หน้า 142) ดังนั้น การที่ศาลรัฐธรรมนูญจะใช้มาตรการทางอาญาเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาค้นหาความจริงจึงมิใช่บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ แต่ควรเป็นอำนาจของศาลยุติธรรมในการนำมาตรการทางอาญามาใช้เพื่อค้นหาความจริง ทั้งนี้ ศาลยุติธรรมเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยตรงจึงจำเป็นต้องมีอำนาจในทางอาญา แต่คดีสิทธิมนุษยชนที่อยู่ภายใต้อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญนั้นมีส่วนที่จะต้องใช้อำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเช่นเดียวกัน แต่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มิได้กำหนดให้อำนาจไว้แต่ให้อำนาจในลักษณะของการขอให้หน่วยงานของรัฐหรือพนักงานสอบสวนดำเนินการเพื่อประโยชน์ในการพิจารณา ซึ่งกรณีข้างต้นเห็นว่า การที่ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นจะก่อให้เกิดปัญหาต่อการพิจารณาคดีโดยเฉพาะคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะต้องมีมาตรการทางอาญา หรือการนำกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาใช้บังคับแก่การพิจารณาที่จะต้องจับบุคคล คั่นสถานที่ หรือควบคุมตัวบุคคลด้วย เช่นเดียวกับรูปแบบการพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนในต่างประเทศ ดังเช่นของสาธารณชนอิน โคนีเซีย สาธารณรัฐอินเดีย หรือแม้แต่ศาลสิทธิมนุษยชนที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับทวีปก็ล้วนแล้วแต่มีอำนาจในการออกหมายจับ หมายคั่น หรือหมายควบคุมบุคคลได้

การกำหนดมาตรการทางอาญาไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนที่ได้กำหนดบทบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลรัฐธรรมนูญที่จะสามารถนำกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาใช้เพื่อประโยชน์ต่อกระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญในคดีสิทธิมนุษยชนก็จะทำให้การพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเหตุผลในการกำหนดมาตรการทางอาญาไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะโดยไม่นำรูปแบบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็เพราะว่า การพิจารณาคดีเพื่อค้นหาความจริงในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้นมีสาระสำคัญที่แตกต่างจากกฎหมายอาญาตามหลักการและเหตุผลดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว กล่าวคือ คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนมิใช่คดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครองหรือคดีระหว่างประเทศ แต่มีสาระสำคัญเป็นได้ทุกประเภทคดีที่มีเนื้อหาสาระสำคัญที่ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญและพันธกรณีของประเทศ

ไทยจะต้องปฏิบัติตามด้วย ดังนั้น การนำมาตราทางอาญามาใช้ในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนจึงจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดสาระสำคัญไว้เป็นการเฉพาะในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ซึ่งมีความแตกต่างจากบทบัญญัติกฎหมายที่ได้กำหนดไว้ในการพิจารณาความอาญา ถ้าปรากฏว่าวิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15) เพราะทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีลักษณะเป็นระบบกล่าวหาเช่นเดียวกัน แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีลักษณะเป็นกระบวนการพิจารณาถึงระบบกล่าวหาที่ตาม (สัตยา อรุณชาติ, 2563) เพราะในการวินิจฉัยชี้ขาดพนักงานหลักฐานที่เป็นพยานบอกเล่า พยานชัดทอด พยานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน หรือพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องประการอื่นอันอาจกระทบถึงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรถือพยานหลักฐานนั้นโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลย เว้นแต่จะมีเหตุผลอันหนักแน่น มีพฤติการณ์พิเศษแห่งคดี หรือมีพยานหลักฐานประกอบอื่นมาสนับสนุนที่จะต้องเป็นพยานหลักฐานอื่นที่รับฟังได้ และมีแหล่งที่มาเป็นอิสระต่างหากจากพยานหลักฐานที่ต้องการพยานหลักฐานประกอบนั้น ทั้งจะต้องมีคุณค่าเชิงพิสูจน์ที่สามารถสนับสนุนให้พยานหลักฐานอื่นที่ไปประกอบมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นด้วย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227/1) แต่ตามระบบไต่สวนนั้น ไม่มีหลักการตัดพยานหลักฐานหรือพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่อง เพราะพยานหลักฐานทั้งหลายที่นำเสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญนั้นเป็นพยานหลักฐานที่มีแหล่งที่มาที่เป็นอิสระปราศจากข้อบกพร่องอันเนื่องมาจากการแสวงหาพยานหลักฐานโดยศาลรัฐธรรมนูญเอง นอกจากนี้ พยานหลักฐานที่ได้ส่งให้แก่ศาลรัฐธรรมนูญก็เกิดจากการขอพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญที่หน่วยงานของรัฐจะต้องจัดส่งข้อมูลที่มีข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ดังนั้น ศาลรัฐธรรมนูญจึงต้องรับฟังพยานหลักฐานทั้งหมดที่ได้เสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญจะใช้หลักการตัดพยานหลักฐานไม่ได้ แม้แต่กระบวนการพิจารณาคดีของศาลปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ที่มีลักษณะเหมือนกับรูปแบบการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญที่ใช้ระบบไต่สวนก็ตาม ศาลปกครองก็ต้องพิจารณาพยานหลักฐานทั้งหลายที่ได้เสนอต่อศาลปกครองจะใช้หลักการตัดพยานหลักฐานที่เห็นว่ามิใช่ข้อบกพร่องไม่ได้ และยังสามารถนำบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ด้วยก็ตาม (ปริตดา สดสง่า, 2550, หน้า 1)

นอกจากนั้น เหตุผลของการไม่อาจนำมาตราทางอาญามาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ได้ก็เพราะกฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญตามอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญที่บัญญัติรวมไว้ใน

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 7 โดยไม่ได้แยกกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะจึงทำให้ทุกคดีจะต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ทั้งสิ้น แต่คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างจากคดีเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายหรือร่างกฎหมาย หรือคดีเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอิสระ หรือคดีเกี่ยวกับการร้องขอให้เลิกการกระทำล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่คดีเหล่านี้คงไม่มีความจำเป็นจะต้องใช้มาตรการทางอาญาในการจับ คั่น หรือควบคุมตัวบุคคล ดังเช่นคดีสิทธิมนุษยชนที่มีความจำเป็นจะต้องใช้มาตรการในทางอาญาประกอบการค้นหาความจริงด้วย ดังนั้น จึงไม่อาจจะนำมาตรการทางอาญามาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 ได้ แต่ควรนำไปบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความสิทธิมนุษยชนจะมีความเหมาะสมและเกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระประเภทคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน

4.2.7 การบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาล

การบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาลเป็นกระบวนการที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของการบังคับใช้กฎหมายและบรรลุเป้าหมายที่กฎหมายกำหนดไว้ และเป็นกระบวนการสุดท้ายของการใช้อำนาจตุลาการที่จะกำหนดคำบังคับคดีตามคำพิพากษาคดี ซึ่งภายหลังจากนั้นจะเป็นอำนาจของฝ่ายบริหารที่จะบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลที่กำหนดคำบังคับไว้ นั่นก็คือ กระทรวงยุติธรรมในกรณีเป็นคดีแพ่ง คดีล้มละลายและคดีอาญา แต่ในส่วนของกระบวนการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยหรือคำพิพากษาศาลปกครองนั้นเป็นอำนาจของสำนักงานบังคับคดีปกครอง สังกัดศาลปกครองที่จะเป็นผู้มีอำนาจดำเนินการตามคำบังคับที่ศาลปกครองได้กำหนดไว้ เช่นเดียวกับการบังคับคดีของศาลทหารที่เป็นลักษณะการบังคับคดีโดยองค์กรภายในของตน เพราะมีเป้าหมายเพื่อให้หน่วยงานต้นสังกัดเป็นผู้มีอำนาจบังคับการให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลทหารและควบคุมความประพฤติของผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชา ส่วนการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญก็จะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามสาระสำคัญของกฎหมายที่กำหนดไว้และเป็นไปตามเนื้อหาสาระของคดีและอำนาจของศาลแต่ละประเภทคดี โดยจะทำการวิเคราะห์การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยเพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการนำเสนอ โครงสร้างกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีสิทธิมนุษยชนตามประเด็นดังต่อไปนี้

1) ศาลยุติธรรม

ในการปฏิบัติตามคำพิพากษาศาลยุติธรรมและผลผูกพันคำพิพากษานั้นเป็นไปตามเนื้อหาสาระของแต่ละคดีในส่วนคดีแพ่งนั้นเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

มาตรา 145 โดยกำหนดเนื้อหาสาระสำคัญให้การปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่งนับตั้งแต่วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่งจนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับหรืองดเสีย และให้อยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา และการพิจารณาใหม่ ถึงแม้ศาลจะได้กล่าวไว้โดยทั่วไปว่าให้ใช้คำพิพากษาบังคับแก่บุคคลภายนอกซึ่งมิได้เป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลด้วยก็ดี คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมไม่ผูกพันบุคคลภายนอก เพราะแนวคิดในการปฏิบัติตามและผลผูกพันคำพิพากษาเป็นหลักการหนึ่งในหลักนิติรัฐที่เป็นหลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนั้น โดยให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ เอกชนที่พิพาทกันเองต้องมีหนทางในการนำข้อพิพาทนั้นไปสู่ศาล และกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีในชั้นศาลจะต้องได้รับการออกแบบให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรอบด้าน ตลอดจนกำหนดผลผูกพันเด็ดขาดของคำพิพากษาไว้เพื่อให้เกิดความมั่นคงแน่นอนในระบบกฎหมาย (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ออนไลน์, 2553) นอกจากนี้ กระบวนการที่คู่ความได้ปฏิบัติและยินยอมที่จะปฏิบัติเป็นการยินยอมของคู่ความ ซึ่งบุคคลภายนอกมิได้ยินยอมในกระบวนการพิจารณาด้วยจึงจะให้บุคคลภายนอกต้องรับภาระในผลคำพิพากษามีได้ หรือแม้แต่ศาลเองไม่ปฏิบัติตามกระบวนการพิจารณาที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดไว้ ย่อมถือว่ากระบวนการพิจารณาและคำพิพากษานั้นเป็นกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 27) ย่อมไม่ผูกพันคู่ความและถือว่าเป็นกระบวนการพิจารณาและคำพิพากษาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากกฎหมายกำหนดให้คำพิพากษามีผลผูกพันเฉพาะคู่ความแล้ว ถ้าการปฏิบัติตามคำพิพากษาจะมีข้อขัดข้องหรือมีความยุ่งยากในกระบวนการพิจารณาที่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาจะต้องนำไปฟ้องเป็นคดีใหม่กรณีข้างต้นกฎหมายจึงกำหนดให้เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาสามารถใช้สิทธิในคดีเดิม และให้บุคคลภายนอกมีโอกาสพิสูจน์สิทธิของตนเองได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142(1)-(6))

นอกจากนั้น ในการกำหนดคำบังคับเพื่อให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาจะต้องปฏิบัติตามได้กำหนดให้อำนาจแก่ศาลที่จะออกคำบังคับไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271 โดยให้ศาลที่มีอำนาจในการบังคับคดีซึ่งมีอำนาจกำหนดวิธีการบังคับคดีตามมาตรา 276 และมีอำนาจทำคำวินิจฉัยชี้ขาดหรือทำคำสั่งในเรื่องใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง คือ ศาลที่ได้พิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดีในชั้นต้น หรือตามที่มีกฎหมายบัญญัติ ถ้าศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาได้ส่งคดีไปยังศาลชั้นต้นแห่งอื่นที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งที่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นเพื่อการพิจารณาและพิพากษาใหม่ตามมาตรา 243(2) และ (3) ให้ศาลที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่นั้นเป็นศาลที่มีอำนาจในการบังคับคดี เว้นแต่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณี จะได้

กำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ในกรณีที่จะต้องบังคับคดีนอกเขตศาลให้ศาลที่มีอำนาจในการบังคับคดีมีอำนาจตั้งให้ศาลอื่นบังคับคดีแทนได้ หรือเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจยื่นคำแถลงหรือเจ้าพนักงานบังคับคดีรายงานให้ศาลที่จะมีการบังคับคดีแทนทราบพร้อมด้วยสำเนาหมายบังคับคดีหรือสำเนาคำสั่งกำหนดวิธีการบังคับคดี ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลดังกล่าวแจ้งให้ศาลที่มีอำนาจในการบังคับคดีทราบโดยไม่ชักช้า และให้ศาลที่จะมีการบังคับคดีแทนตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีหรือมีคำสั่งอื่นใดเพื่อดำเนินการบังคับคดีต่อไป

ในส่วนการปฏิบัติตามและผลผูกพันคำพิพากษาคืออาญานั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดไว้ว่า ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด การกระทำของจำเลยไม่มีความผิดก็ดี คดีขาดอายุความแล้วก็ดี มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษก็ดี ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185) แต่ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิด และไม่มีการยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด แต่เมื่อเห็นสมควรศาลจะปล่อยจำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้

ในการปฏิบัติตามคำพิพากษาคืออาญานั้น เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ให้บังคับคดีโดยไม่ชักช้า ในกรณีที่เป็คดีพิพาทษาให้ลงโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต ศาลชั้นต้นมีหน้าที่ต้องส่งสำนวนคดีที่พิพาทษาไปยังศาลอุทธรณ์ในกรณีที่ไม่มีการอุทธรณ์คำพิพาทษา ซึ่งคดีจะถึงที่สุดต่อเมื่อศาลอุทธรณ์จะได้พิพาทษาขึ้น (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 245) การกำหนดแนวทางปฏิบัติตามกฎหมายเช่นนี้ก็เพื่อให้คดีที่ลงโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิตได้รับการตรวจสอบคำพิพาทษาโดยศาลอุทธรณ์ด้วย เพราะประเภทคดีดังกล่าวเป็นการลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เป็นการกระทำต่อชีวิตและร่างกายบุคคล จึงต้องให้มีการตรวจสอบโดยศาลอุทธรณ์ด้วย นอกจากนั้น ถ้าจำเลยมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้ให้อำนาจแก่ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป เมื่อจำเลยวิกลจริต ศาลเกรงว่าจำเลยจะถึงอันตรายแก่ชีวิตถ้าต้องจำคุก หรือเป็นกรณีที่จำเลยมีครรภ์ และจำเลยคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึงสามปี และจำเลยต้องเลี้ยงดูบุตรนั้น ซึ่งหลักการเหล่านี้เป็นหลักการเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยจะไม่บังคับใช้กฎหมายโดยปราศจากการเคารพต่อศีลธรรมตามความเป็นจริงด้วย เพราะถ้าบังคับใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงเหตุดังกล่าวแล้วก็จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายขาดเนื้อหาแห่งความเป็นธรรมตามสาระสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยจะไม่บังคับใช้กฎหมายแก่บุคคลที่วิกลจริตไม่มีสติสัมปชัญญะที่จะรับรู้ผลของการกระทำของตน หรือกรณีการนำหญิงที่ตั้งครรภ์ไปปรับโทษประหารชีวิต ถ้ามีครรภ์อยู่หรือไว้จนพ้นกำหนดสามปีนับแต่คลอดบุตรแล้ว ให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต เว้นแต่เมื่อบุตรถึงแก่

ความตายก่อนพ้นกำหนดเวลาดังกล่าว ในระหว่างสามปีนับแต่คลอดบุตรให้หญิงนั้นเลี้ยงบุตรตามความเหมาะสม (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 247 วรรคสอง) ซึ่งการกำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อให้หญิงนั้นได้ทำหน้าที่ความเป็นแม่เลี้ยงดูลูกที่เกิดมา เพราะเด็กที่เกิดมานั้นเปรียบเสมือนผ้าขาวที่ไม่ได้รับรู้การกระทำใด ๆ ของผู้เป็นมารดา จึงไม่ควรต้องมารับโทษพร้อมกับมารดา

นอกจากนั้น เมื่อจำเลยต้องคำพิพากษาในเรือนจำแล้วถ้ามีเหตุแห่งการให้ลดโทษหรืออภัยโทษก็มีบทบัญญัติกฎหมายตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 กำหนดไว้ด้วย โดยกำหนดสิทธิต่าง ๆ ดังเช่นให้การศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ (มาตรา 43) ให้เรือนจำรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการศึกษาขั้นพื้นฐานและการฝึกอบรม (มาตรา 44) และยังได้รับประโยชน์ด้านกักโทษเด็ดขาดคนใดแสดงให้เห็นว่ามีความประพฤติดีมีความอดสาหะความก้าวหน้าในการศึกษาและทำงานเกิดผลดีหรือทำความชอบแก่ทางราชการเป็นพิเศษอาจได้รับประโยชน์โดยได้รับความสะดวกในเรือนจำตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ เลื่อนชั้น ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำ ลาไม่เกินเจ็ดวันเพื่อกิจธุระสำคัญหรือกิจการในครอบครัว เป็นต้น

ดังนั้น นอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กำหนดกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลแล้วยังมีกฎหมายอื่น ๆ ที่กำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามคำพิพากษาดังเช่นพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ที่กำหนดรูปแบบให้เป็นลักษณะของการพัฒนานิสัยของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นอำนาจของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคมและสามารถเลี้ยงชีพได้โดยไม่เป็นภาระหรือปัญหาต่อครอบครัวหรือสังคม

2) ศาลปกครอง

การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองเป็นไปตามกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขล่าสุดตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2562 และระเบียบสำนักงานศาลปกครอง ว่าด้วยการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำบังคับของศาลปกครอง พ.ศ. 2544

ในการปฏิบัติตามคำพิพากษาศาลปกครองนั้นกำหนดไว้ว่า เมื่อศาลปกครองได้มีคำพิพากษาในคดีใดแล้ว คำพิพากษานั้นมีผลผูกพันคู่กรณีที่จะต้องปฏิบัติตามคำบังคับนับแต่วันที่กำหนดในคำพิพากษาจนถึงวันที่คำพิพากษานั้นถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรือคดีเสียและในกรณี

ที่เป็นคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น ให้รอการปฏิบัติตามคำสั่งไว้จนกว่าจะพ้นระยะเวลาการอุทธรณ์หรือในกรณีที่มีการอุทธรณ์ให้รอการบังคับคดีไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด ตามมาตรา 70 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 และมาตรา 77 (3) แห่งพระราชบัญญัติเดียวกันกำหนดให้สำนักงานศาลปกครองโดยสำนักบังคับคดีปกครองมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำสั่งของศาลปกครอง

ในการบังคับคดีสำนักบังคับคดีปกครองมีแนวทางในการดำเนินการบังคับเพื่อให้เป็นไปตามคำสั่งของศาลปกครอง ทั้งนี้ ตามมาตรา 72 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ประกอบกับระเบียบสำนักงานศาลปกครองว่าด้วยการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำสั่งของศาลปกครอง พ.ศ. 2544 ดังนี้

1. กรณีที่ศาลปกครองมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้เพิกถอนกฎ ให้มีการประกาศผลแห่งคำพิพากษาดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา และให้การประกาศดังกล่าวมีผลเป็นการเพิกถอนกฎนั้น

2. กรณีที่ศาลปกครองมีคำสั่งให้ผู้ชำระเงินหรือส่งมอบทรัพย์สินตามคำพิพากษาหรือให้บุคคลกระทำหรือละเว้นกระทำการใดๆ เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมาย ถ้าผู้นั้นไม่ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว ศาลปกครองอาจมีคำสั่งให้มีการบังคับคดีแก่ทรัพย์สินของบุคคลนั้น ทั้งนี้ โดยให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการบังคับคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ในกรณีที่ศาลปกครองออกหมายบังคับคดีตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีดำเนินการยึดอายัดทรัพย์สิน หรือขับไล่ออกรถ

3. กรณีที่ศาลปกครองมีคำสั่งอื่น ๆ เช่น เพิกถอนคำสั่งหรือสั่งห้ามการกระทำทั้งหมดหรือบางส่วน ให้หัวหน้าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหน้าที่ภายในเวลาที่ศาลปกครองกำหนด หรือให้ถือปฏิบัติต่อสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สำนักบังคับคดีปกครองจะติดตามและบังคับให้เป็นไปตามคำสั่งของศาลปกครอง

3) ศาลรัฐธรรมนูญ

ในการปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นลักษณะการกำหนดสภาพบังคับ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลเป็นการเด็ดขาดและไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำวินิจฉัยที่ได้วินิจฉัยไปแล้วได้ และคู่กรณีไม่อาจอุทธรณ์โต้แย้งคำวินิจฉัยนั้นต่อไปได้อีก (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 211) และให้มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาลองค์กรอิสระและหน่วยงานของรัฐ ให้ต้องปฏิบัติตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ และถ้าศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่ามีควมจำเป็นจะต้องบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย ให้ศาลมีอำนาจกำหนดคำสั่งให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลไว้ในคำวินิจฉัยนั้น โดยจะกำหนดให้มีผลไปในอนาคตขณะใดขณะหนึ่งหลังวันอ่านคำวินิจฉัย หรืออาจกำหนดเงื่อนไขหรือมาตรการในการบังคับอย่างหนึ่ง

อย่างไรก็ตามความจำเป็นและเป็นธรรมก็ได้ และให้องค์กร หน่วยงานของรัฐ หรือบุคคลใดที่มีหน้าที่ในการบังคับรายงานผลการปฏิบัติหรือข้อขัดข้องในการปฏิบัติตามคำสั่งบังคับของศาลต่อศาลภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำวินิจฉัยหรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 74) หากบุคคลดังกล่าวไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญก็จะต้องมีการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยต่อไป ทั้งนี้ เฉพาะคำวินิจฉัยเพื่อให้ “กระทำการ” เท่านั้น ที่ต้องมีการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ (อุดม รัฐอมฤต, 2549, หน้า 9)

ในส่วนคำวินิจฉัยในกรณีอื่น เช่น การวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายและร่างกฎหมาย เมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ากฎหมายหรือร่างกฎหมายดังกล่าวขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแล้ว กฎหมายนั้นย่อมใช้บังคับมิได้ตามความในมาตรา 5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เพราะถือว่าเป็นคำวินิจฉัยที่พิสูจน์สิทธิ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้เห็นถึงสิทธิแล้วก็ต้องเป็นอันเด็ดขาดและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนั้น ถ้าไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยถือว่าเป็นการปฏิบัติขัด หรือแย้ง หรือแตกต่างจากที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เป็นอันไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมาย ซึ่งกรณีนี้เห็นว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้นเป็นลักษณะการวางระบบการควบคุมกฎหมายมิให้กฎหมาย ร่างกฎหมายหรือการกระทำใด ๆ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามแนวคิดของหลักความเป็นสูงสุดของรัฐธรรมนูญ (Der Vorrang der Verfassung, Supremacy of the Constitutional) (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, ออนไลน์, 2548 ง) กฎหมายหรือการกระทำใดจะขัดหรือแย้งมิได้ ซึ่งแตกต่างจากการบังคับตามคำพิพากษาของศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองที่เป็นลักษณะการคุ้มครองสิทธิในทางตรงต่อประชาชนโดยตรง และมีแนวคิดในการควบคุมการกระทำของบุคคลหรือหน่วยงานของรัฐมิให้กระทำการหรือละเว้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะต้องมีการบังคับกับตัวบุคคลโดยตรง เช่น การประหารชีวิต การจำคุก กักขัง ปรับ หรือริบทรัพย์สิน การบังคับให้ชำระหนี้ การยึดทรัพย์เพื่อขายทอดตลาด หรือการให้หน่วยงานของรัฐยกเลิกคำสั่งทางปกครองหรือกฎ เป็นต้น ดังนั้น คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจึงมีแนวคิดที่แตกต่างจากคำพิพากษาของศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองการปฏิบัติตามจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน

ในกรณีผลผูกพันคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้น ในการพิจารณาว่าบุคคลใดบ้างที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้นมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา คือ การพิจารณาว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นคำวินิจฉัยประเภทใด ถ้าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นคำวินิจฉัยที่มีผลเป็นการชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายและร่างกฎหมาย เช่น กรณีตามมาตรา 212 และมาตรา 231 บุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คือ บุคคลผู้เป็นผู้

ความในคดีไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐ หรือบุคคลโดยทั่วไป เพราะคำวินิจฉัยดังกล่าวมีผลบังคับเป็นการทั่วไปเช่นเดียวกับกฎหมาย แต่ถ้าคำวินิจฉัยนั้นเป็นคำวินิจฉัยกรณีอื่นที่มีใช้ชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายและร่างกฎหมาย เช่น กรณีมาตรา 213 บุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ได้แก่ คู่ความในคดีและองค์กรของรัฐที่เป็นคู่กรณี

4.3 รูปแบบการพิจารณาคดีและศาลสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ

ในการวิเคราะห์รูปแบบการพิจารณาคดีและศาลสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศนั้นผู้วิจัยนำเอาศาลสิทธิมนุษยชนทวีปยุโรป (European Court of Human Rights: ECHR) คณะกรรมาธิการและศาลสิทธิมนุษยชนทวีปอเมริกา (Inter-American Commission on Human Rights: IACHR) ศาลยุติธรรมและสิทธิมนุษยชนทวีปแอฟริกา (African Court of Justice and Human Rights) และศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Criminal Court: ICJ) เป็นแนวทางวิเคราะห์ในส่วนของรูปแบบการพิจารณาคดีและศาลสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ ในส่วนของศาลสิทธิมนุษยชนตามรูปแบบการพิจารณาคดีและศาลสิทธิมนุษยชนของต่างประเทศนั้นได้นำเอาศาลสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (Human Rights Court of Indonesia) และศาลสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินเดีย (Human Rights Court of India) มาเป็นแนวทางในการนำเสนอรูปแบบการพิจารณาคดีและศาลสิทธิมนุษยชนของต่างประเทศโดยทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบตามสาระสำคัญของขอบเขตการศึกษา ดังนี้

4.3.1 รูปแบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและระบบการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน

ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับระหว่างประเทศนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยรูปแบบการเมืองการปกครอง และระบบสังคม ซึ่งถ้าประเทศใดปกครองในระบอบประชาธิปไตย (Democracy) ประเทศนั้นก็ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน เพราะถือว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสาระสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ถ้าประเทศใดปกครองในระบอบสังคมนิยมหรือระบอบคอมมิวนิสต์ (Communism) ก็ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ในทางสังคม การรวมกลุ่มของสังคมหรือสวัสดิการสังคมโดยมิได้มุ่งคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ปัจเจกบุคคลอย่างเช่นระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นด้วยความแตกต่างนี้ ทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับระหว่างประเทศก็เป็นลักษณะของการประสานผลประโยชน์เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีมาตรฐานเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบการเมืองการปกครอง แต่คำนึงถึงผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก และเป็น

ลักษณะของพัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เป็นก้าวแรกที่สำคัญดังปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ สมัยที่ 3 ได้มีข้อมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก และเป็นพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทุกฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบัน (กรมองค์การระหว่างประเทศ, 2551, หน้า 1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนถือเป็นมาตรฐานที่ประเทศสมาชิกสหประชาชาติได้ร่วมกันจัดทำเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 48 ประเทศแรกที่ลงคะแนนเสียงร่วมรับรองปฏิญญาดังกล่าวโดยได้จัดขึ้น ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

เมื่อย้อนประวัติศาสตร์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศก่อนศตวรรษที่ 19 เหตุการณ์ที่สำคัญต่อการมีอิทธิพลในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น ได้แก่ การปฏิวัติฝรั่งเศสซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญมากในพัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 และคำปรารภของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส ค.ศ. 1946 ที่มีอิทธิพลต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, ออนไลน์, 2548 ก) เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองของกษัตริย์เป็นการปกครองของพลเรือน อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจของกษัตริย์ การใช้งบประมาณของรัฐที่มีได้มุ่งผลประโยชน์ของประเทศหรือประชาชนแต่มุ่งที่ผลประโยชน์ของกษัตริย์ การใช้งบประมาณเพื่อทำสงครามระหว่างประเทศ หรือปัญหาความอดอยากของประชาชน ซึ่งเมื่อปัจจัยเหล่านี้ผนวกเข้าด้วยกันจึงทำให้ประชาชนปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนำไปสู่การจัดทำคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 และคำปรารภของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส ค.ศ. 1946 เพื่อให้ผู้มีอำนาจปฏิบัติตามและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ (อารัมภบทรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ค.ศ. 1958) ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการประกาศอิสรภาพแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Declaration of Independence) หรือสงครามปฏิวัติอเมริกา (American Revolutionary War) เพื่อประกาศอิสรภาพจากอังกฤษก็ถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญ 13 มลรัฐทางเหนือและทางใต้ต่อสู้กันด้วยเหตุผลของการมลรัฐทางเหนือไม่ต้องการให้รัฐทางใต้มีรูปแบบการปกครองที่จะต้องอาศัยแรงงานทาส เพราะถ้าประเทศยังมีรูปแบบการใช้แรงงานทาสหรือการใช้แรงงานในลักษณะการกดขี่ข่มเหงย่อมทำให้เป็นอุปสรรคต่อการสถาปนาเป็นรัฐและไม่ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ แต่มลรัฐทางใต้เห็นว่าการใช้แรงงานทาสเป็นความมั่นคงของมลรัฐ ถ้าไม่มีทาสย่อมเป็นอุปสรรคต่อการ

พัฒนา เพราะการทำการเกษตรในมลรัฐทางใต้เป็นการทำการเกษตรในลักษณะเกษตรอุตสาหกรรม (Industrial agriculture) ที่ต้องใช้แรงงานมนุษย์ จึงก่อให้เกิดสงครามกลางเมือง จนทำให้รัฐทางเหนือชนะและสถาปนาความเป็นรัฐที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันว่า

“มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาอย่างเท่าเทียมกัน และพระเจ้าผู้สร้างได้มอบสิทธิบางประการที่จะเพิกถอนมิได้ไว้ให้แก่มนุษย์ ในบรรดาสิทธิเหล่านั้น ได้แก่ ชีวิต เสรีภาพและการแสวงหาความสุข”

เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 ก็เข้าสู่สงครามโลก (World war) ครั้งที่ 1 และสงครามโลกครั้งที่ 2 ในศตวรรษที่ 20 ซึ่งเกิดระบอบผู้นำมาจากการเมืองการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย แต่ใช้อำนาจโดยอ้างความชอบธรรมของรัฐและเพื่อผลประโยชน์ของรัฐในการทำลายล้างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นคู่ต่อสู้เกิดเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างรุนแรง ดังนั้น จากเหตุการณ์ข้างต้นจึงทำให้ทุกรัฐและทุกประเทศให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน จึงได้นำเอาคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ.1789 และคำปรารภของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส ค.ศ.1946 เป็นต้นร่างของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR)

ในสาระสำคัญของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ยอมรับศักดิ์ศรีแต่กำเนิดและสิทธิที่เท่าเทียมกันและที่ไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกแห่งครอบครัวมนุษยชาติ เป็นพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก โดยที่การไม่นำพาและการหมิ่นในคุณค่าของสิทธิมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอันป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการขัดอย่างร้ายแรงต่อมโนธรรมของมนุษยชาติและการมาถึงของโลกที่ได้มีการประกาศให้ความมีอิสรภาพในการพูดและความเชื่อ และอิสรภาพจากความหวาดกลัวและความต้องการของมนุษย์ เป็นความปรารถนาสูงสุดของประชาชนทั่วไป (อารัมภบทปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน) แต่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้างต้นแม้จะเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนก็ตาม แต่ปฏิญญาฉบับนี้ไม่ก่อให้เกิดพันธะทางกฎหมายผูกพันรัฐสมาชิกสหประชาชาติ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, ออนไลน์, 2548 ค) ทั้งนี้ เพราะปฏิญญาไม่ใช่สนธิสัญญาและจุดมุ่งหมายของสมัชชาสหประชาชาติก็เพียงต้องการให้ปฏิญญาเป็นเอกสารชี้แนะแก่รัฐในการนำไปเป็นมาตรฐานขั้นต่ำพัฒนาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในรัฐของตนให้มีมาตรฐานขั้นต่ำแก่การปฏิบัติต่อมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบการเมืองการปกครอง ภายหลังจากนั้นองค์การสหประชาชาติ (United Nation: UN) ก็ได้ออกข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้รัฐสมาชิกให้การผูกพันอย่างสนธิสัญญาหรือมีพันธกรณีในทางระหว่างประเทศ (Obligation) โดยมีการจัดทำสนธิสัญญา (Treaty) กติการะหว่างประเทศ (Covenant) และอนุสัญญา (Convention) เฉพาะด้านเพื่อให้มีผลผูกพันรัฐคู่ภาคี (Binding) และมีสภาพบังคับ (Sanction) ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ โดยจำแนกการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนใน

ด้านต่าง ๆ ได้แก่ สิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การทรมาน การอุ้มหาย เด็ก สตรี คนพิการ กลุ่มชาติพันธุ์ แรงงานโยกย้ายถิ่นและครอบครัว (ปีติกาญจน์ สิทธิเดช, 2561, หน้า 13) จำนวนทั้งสิ้น 9 ฉบับ ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันแล้ว (Ratification) จำนวน 7 ฉบับ ได้แก่ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการกระทำอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ส่วนอนุสัญญาฉบับที่ 8 ได้แก่ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ประเทศไทยอยู่ในฐานะประเทศผู้ลงนาม และอยู่ระหว่างการดำเนินการเพื่อให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคี จึงยังไม่มีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม ส่วนฉบับที่ 9 ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานโยกย้ายถิ่นฐานและสมาชิกในครอบครัวประเทศไทยยังมีได้ลงนามเข้าร่วมเป็นภาคีและมีได้ให้สัตยาบัน จึงไม่มีพันธกรณีระหว่างประเทศที่จะต้องปฏิบัติตาม (วิจิต มันทากรณ์, ออนไลน์, 2560) ซึ่งกติกาและอนุสัญญาระหว่างประเทศดังกล่าวเกี่ยวข้องกับสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental right) ที่มนุษย์ทุกคนได้รับปฏิบัติอย่างเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ (Universal Declaration of Human Rights, Article 7)

ในการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศ องค์การสหประชาชาติ (United Nation: UN) ได้สร้างรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนภายในรัฐที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนใช้สิทธิต่อคณะมนตรีความมั่นคงขององค์การสหประชาชาติได้โดยตรง ภายใต้บทบาทของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Human Rights Council: UNHRC) ซึ่งเป็นหน่วยงานสังกัดสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) โดยทำหน้าที่ร่วมกับสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชน (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: OHCHR) ในการสอดส่องดูแลและหยุดยั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นทั่วโลก และสร้างบรรทัดฐานการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและส่งเสริมขีดความสามารถในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งการกดดันกรองและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อร้องเรียนที่ได้รับ และข้อร้องเรียนดังกล่าวได้ผ่านกลไกการเยียวยาภายในประเทศจนถึงที่สุดแล้วหรือไม่หรือกระบวนการวิเคราะห์ความร้ายแรงแห่งข้อมูลที่ได้รับ (Initial review) หากกลไกภายในประเทศไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ คณะทำงานจะรับข้อร้องเรียนและส่งข้อร้องเรียนไปยังรัฐบาลของประเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอรับข้อมูลหรือคำชี้แจงเพิ่มเติม

จากนั้นก็จะจัดทำรายงานเสนอต่อคณะทำงานว่าด้วยสถานการณ์ (Working Group on Situations) ซึ่งจะพิจารณาข้อร้องเรียนกับคำชี้แจงของรัฐบาล หากข้อมูลทั้งหมดปรากฏให้เห็นถึงความร้ายแรงของการละเมิดสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานก็จะเสนอรายงานพร้อมมาตรการต่าง ๆ ให้คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Human Rights Council: UNHRC) พิจารณาออกเป็นข้อมติเพื่อกดดันให้รัฐบาลที่เกี่ยวข้องยุติการละเมิดสิทธิมนุษยชน (กรมองค์การระหว่างประเทศ, 2553, หน้า 1-2, 6) หรือดำเนินการระงับการออกหนังสือเดินทาง (Visa ban) แก่บุคคลซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน (วิทิต มันทาภรณ์, ออนไลน์, 2560) และคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติจะดำเนินการเสนอเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนไปยังคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเพื่อดำเนินการส่งเรื่องไปยังสำนักงานอัยการศาลอาญาระหว่างประเทศ (Office of the Prosecutor of the International Criminal Court) เพื่อทำการสืบสวนและฟ้องร้องคดีต่อไป (Rome Statute of the International Criminal Court, Article 5)

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค ได้แก่ ทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา และทวีปแอฟริกาทั้งสามภูมิภาคล้วนแล้วแต่มีศาลสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกัน โดยทวีปยุโรปอยู่ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) โดยดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชน ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรปมีอำนาจในการสอบสวนเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชน ไกล่เกลี่ย และพิจารณาส่งเรื่องฟ้องร้องต่อศาลสิทธิมนุษยชนโดยให้อำนาจทั้งรัฐภาคีสมาชิก บุคคลธรรมดาและองค์การพัฒนาเอกชนในการยื่นคำร้องได้ ในส่วนของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (The European Court of Human Rights: ECHR) ที่มีเขตอำนาจครอบคลุมรัฐทั้งหลายในทวีปยุโรป และคุ้มครองปัจเจกชนที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยมีเขตอำนาจในการตีความและการบังคับใช้อนุสัญญาและพิธีสาร (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 32) ในส่วนทวีปอเมริกาเป็นไปตามอนุสัญญาทวีปอเมริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Inter-American Convention on Human Rights “Pact of San Jose, Costa Rica” (B-32)) หรือที่เรียกว่า “สนธิสัญญาซานโฮเซ คอสตาริกา” ซึ่งรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของทวีปอเมริกา (Organisation of American States: OAS) โดยสำนักงานเลขาธิการกฎหมายระหว่างประเทศแผนกกฎหมายแห่งทวีปอเมริกาในระดับระหว่างประเทศลักษณะเป็นพหุภาคี (Multilateral Treaties) โดยมีศาลสิทธิมนุษยชนทวีปอเมริกา (Inter-American Court of Human Rights) เป็นองค์กรระดับภูมิภาคในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคทวีปอเมริกา ในส่วนของ

ทวีปแอฟริกาเป็นการคุ้มครองในลักษณะเป็นองค์กรคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค แอฟริกาในลักษณะของศาลสิทธิมนุษยชนและสิทธิของพลเมืองแห่งแอฟริกา (The African Court on Human and Peoples' Rights) เป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐภายในทวีปแอฟริกา เพื่อให้เชื่อมั่นว่ามีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิของพลเมืองภายในแอฟริกา รวมทั้งเป็นการรองรับและเสริมสร้างมั่นเสริมอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการทวีปแอฟริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของพลเมือง (The African Commission on Human and Peoples' Rights) โดยจัดตั้งขึ้นตามพิธีสารกฎบัตรแอฟริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง (The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights) รับรองโดยรัฐสมาชิกขององค์กรแห่งทวีปแอฟริกา (Organization of African Unity: OAU) ในวากาคูกู (Ouagadougou) ประเทศบูร์กินาฟาโซ (Burkina Faso) ดังนั้น ในส่วนของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคทั้งทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา และทวีปแอฟริกา เป็นลักษณะของการคุ้มครองอย่างเต็มรูปแบบทั้งในส่วนของการใช้สิทธิเรียกร้องที่ประชาชนสามารถดำเนินการได้โดยตรงและในส่วนของรัฐผู้เสียหาย ซึ่งเป็นรูปแบบของการใช้สิทธิเรียกร้องที่มีได้ค้ำประกันเฉพาะรัฐในฐานะเป็นตัวทำการหรือเป็นบุคคลในทางระหว่างประเทศเท่านั้น (คำร่างธรรมนูญ, 2539, หน้า 49) แต่ให้สิทธิแก่ปัจเจกชนที่ไม่ถือว่าเป็นบุคคลในทางระหว่างประเทศสามารถใช้สิทธิเรียกร้องและมีกลไกช่วยเหลือทางกฎหมายผ่านองค์กรระดับทวีปได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการละเมิดสิทธิมนุษยชนของรัฐในระดับภูมิภาค ซึ่งที่ผ่านมาหลายกรณีที่ได้วางบรรทัดฐานโดยศาลสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค และสร้างข้อยุติให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนเพื่อให้สังคมระดับภูมิภาคหรือระหว่างประเทศได้เรียนรู้และตระหนักต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเป็นบทบังคับให้รัฐสมาชิกต้องปรับปรุงกฎหมายหรือพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับวิถิจนัยของศาลและยังเป็นการสร้างมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชนให้สูงยิ่งขึ้น แต่ในส่วนของทวีปเอเชีย (Asia) มีการคุ้มครองสิทธิตามกลไกที่กำหนดไว้เป็นลักษณะของพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของประชาคมอาเซียน (Human Rights Obligations of the ASEAN Community) ตามตราสารเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนซึ่งส่วนใหญ่ที่อาเซียนได้จัดทำขึ้นอยู่ในรูปแบบตราสารทางการเมือง (Political Instrument) แม้จะไม่มีผลผูกพันตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ถือว่าเป็นสิ่งซึ่งแสดงเจตจำนงร่วมกันของประเทศสมาชิกในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหลายประเด็น และหลายฉบับกำหนดขั้นตอนที่นำไปสู่การจัดทำตราสารทางกฎหมายโดยมีจำนวน 24 ฉบับ โดยตราสารที่สำคัญที่สุดในด้านสิทธิมนุษยชนของอาเซียน ได้แก่ ปฏิญญาสิทธิมนุษยชนอาเซียน (ASEAN Human Rights Declaration) (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2560, หน้า 4) เป็นการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยมีคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

(ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights) เป็นกลไกหลักในการดำเนินงานแต่ยังไม่ปรากฏแนวคิดที่จะจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนอาเซียนดังนั้นในภูมิภาคนี้เป็นภูมิภาคเดียวที่ยังไม่มีศาลสิทธิมนุษยชนที่จะเป็นองค์กรตุลาการในการสร้างมาตรฐานและวางบรรทัดฐานทางกฎหมายสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคนี้

ในส่วนการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับประเทศก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่จะมีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยองค์กรตุลาการกับองค์กรอื่นที่มีใช้ตุลาการหรือเป็นการคุ้มครองในลักษณะของฝ่ายปกครองในรูปแบบเดียวกันคือ “คณะกรรมการ” หรือ “Human Right Commission” ที่มีรูปแบบ 2 ลักษณะ ได้แก่ เป็นหน่วยงานทำหน้าที่เป็นองค์กรที่ปรึกษาด้านสิทธิมนุษยชน (Advisory function) แก่รัฐ โดยทำหน้าที่จัดทำรายงานทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศ และรายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ หน่วยงานแบบระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ (Executive Authority) เป็นองค์กรในลักษณะที่มีอำนาจตัดสินใจหรือทำหน้าที่กึ่งตุลาการ (Quasi-judicial) ในการสอบสวนและไต่สวนคดีแก่ผู้กระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนและให้ความเห็นทางคดีเสนอคำฟ้องไปยังสำนักงานอัยการสูงสุดของประเทศในลักษณะเป็นคดีแห่งชาติ (National case) โดยฟ้องคดีในลักษณะคดีแพ่ง อาญา ปกครองหรือคดีรัฐธรรมนูญ ต่อศาลที่มีเขตอำนาจหรือมีความรู้ความเชี่ยวชาญในลักษณะคดีแพ่ง อาญา ปกครอง หรือรัฐธรรมนูญ ซึ่งรูปแบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในลักษณะนี้เป็นการคุ้มครองในทางอ้อมโดยมิได้คุ้มครองในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง เพราะเห็นว่าการฟ้องคดีแพ่ง อาญา ปกครองหรือรัฐธรรมนูญก็ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกันโดยมิได้จำแนกคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนออกมาเป็นคดีต่างหากหรือคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ เช่นกรณีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยตามอำนาจหน้าที่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่ออกแบบให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนสามารถฟ้องคดีไปยังศาลแพ่ง อาญา ปกครองหรือศาลรัฐธรรมนูญได้ หรือกรณีของสาธารณรัฐอินเดีย (Republic of India) ให้อำนาจคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจไต่สวนคดีและทำความเห็นไปยังสำนักงานอัยการพิเศษ (Specify a Public Prosecutor) ที่แต่งตั้งโดยรัฐบาลกลาง เพื่อฟ้องคดีได้เช่นเดียวกัน แต่ให้คดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นคดีที่อยู่ในแผนกคดีสิทธิมนุษยชนในศาลท้องถิ่น (The Protection of Human Right Act, 1993, Article 30) เว้นแต่ว่าคดีดังกล่าวเป็นคดีที่มีศาลที่เป็นศาลชำนาญพิเศษที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ และได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญให้ศาลชำนาญพิเศษพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยกำหนดเงื่อนไขว่า ในการดำเนินคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนในศาลสิทธิมนุษยชนทุกแห่ง รัฐบาล

ต้องแจ้งพนักงานอัยการพิเศษ (Specify a Public Prosecutor) หรือทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งในการปฏิบัติหน้าที่ต้องเป็นทนายมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี ในฐานะเป็นพนักงานอัยการพิเศษเพื่อบำบัดคดีในศาล (The Protection of Human Right Act, 1993, Article 31) ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินคดีลักษณะเช่นเดียวกับคดีแพ่ง อาญา หรือคดีปกครองตามลำดับชั้นของศาลและสิ้นสุดที่ศาลฎีกาแห่งสาธารณรัฐอินเดีย (Supreme Court of India) เป็นผู้ว่าบรรทัดฐานทางกฎหมายสิทธิมนุษยชน (The Supreme Court of India, 2017-2018, p.51-54) ในส่วนของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (Republic of Indonesia) การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นหน่วยงานไต่สวนและสอบสวนคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้วทำความเห็นไปยังอัยการสูงสุดเพื่อส่งฟ้องคดีต่อศาลที่เป็นศาลมีเขตอำนาจ (Jurisdiction) รับผิดชอบในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรงหรือ “Human Right Court” โดยมีกฎหมายวิธีพิจารณาความสิทธิมนุษยชน หรือกฎหมายฉบับที่ 26 ว่าด้วย การจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ค.ศ. 2000 (Law No. 26 Establishing the Ad Hoc Human Rights Court Republic of Indonesia, 2000) โดยรับผิดชอบคดีสิทธิของมนุษย์ซึ่งเป็นการสร้างขึ้นหรืออนุมิตกรรม (Creative life) ของพระเจ้าที่ต้องได้รับการเคารพ ในฐานะที่เป็นมนุษย์เป็นหน้าที่ของรัฐ รัฐบาลและมีกฎหมายในการปกป้องคุ้มครอง เพื่อการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (Law No. 26 Establishing the Ad Hoc Human Rights Court Republic of Indonesia, 2000 Article 1) และให้ศาลสิทธิมนุษยชนเป็นศาลชำนาญพิเศษ (Human Rights Court) ภายใต้อำนาจศาลทั่วไป สามารถตั้งขึ้นในเมืองหลวงของภูมิภาคหรือเมืองกิ่งเมืองหลวงของภาค เขตอำนาจศาลนั้นให้เป็นที่ไปตามอำนาจของศาลจังหวัด โดยให้เริ่มจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนที่เมืองจาการ์ตาส่วนกลาง (Central Jakarta) เมืองสุราบายา เมืองเมดาน และเมืองมาเก๊าซา (Law No. 26 Establishing the Ad Hoc Human Rights Court Republic of Indonesia, 2000 Article 2) ซึ่งเป็นรูปแบบของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มรูปแบบยกระดับคดีสิทธิมนุษยชนเป็นคดีเฉพาะมิใช่คดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีปกครอง

4.3.2 การจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนในต่างประเทศ

ในการวิเคราะห์การจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของต่างประเทศนั้นผู้วิจัยได้นำเอาศาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและสาธารณรัฐอินเดียและเป็นกรณีศึกษาและนำเอาศาลสิทธิมนุษยชนทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา และทวีปแอฟริกามาใช้ประกอบการเปรียบเทียบศึกษาตามสาระสำคัญของขอบเขตการศึกษาดังนี้

4.3.2.1 หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน

ในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐ

อินโดนีเซียก็เพื่อวัตถุประสงค์ในการกำหนดให้สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่พระเจ้ามอบให้แก่การดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งเป็นสากลและนิรันดรตามธรรมชาติ และด้วยเหตุนี้จึงต้องได้รับความคุ้มครอง ความเคารพ การเชิดชู และไม่อาจเพิกเฉย ลิดรอนหรือการยึดถือไว้โดยบุคคลใด ๆ ก็ตาม และเพื่อการมีส่วนร่วมรักษาสันติภาพของโลก และการรับรองการปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชน และเพื่อให้การคุ้มครอง ความเชื่อมั่น ความยุติธรรม และความรู้สึกต่อความมั่นคง ทั้งต่อปัจเจกบุคคล และสังคม สาธารณรัฐอินโดนีเซียจึงจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชน (Human Rights Court) เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาคาละมิถสิทธิมนุษยชน (อารัมภบทในการยกร่างกฎหมาย Law No. 26 Establishing the Ad Hoc Human Rights Court Republic of Indonesia, 2000)

ในส่วนหลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินเดีย แม้จะไม่มีศาลสิทธิมนุษยชนโดยตรงก็ตามแต่การพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นอำนาจของรัฐบาลในการกำหนดให้ศาลท้องถิ่นแผนกคดีสิทธิมนุษยชนในการวินิจฉัยพิพาทภาคีได้ก็ถือว่าเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงได้กำหนดหลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนไว้ตามรัฐบัญญัติว่าด้วยการก่อตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐและศาลสิทธิมนุษยชนได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้ดีขึ้น และในเรื่องที่เกี่ยวข้อง (หลักการและเหตุผลในการยกร่างรัฐบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1993 ของสาธารณรัฐอินเดีย (The Protection of Human rights Act, 1993 of India))

ในส่วนของหลักการและเหตุผลการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค โดยเริ่มต้นที่ทวีปยุโรปได้กำหนดหลักการและเหตุผลการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปยุโรปได้กำหนดให้เป็นไปตามคำปรารภของอนุสัญญาเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) โดยมีหลักการและเหตุว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติไว้เป็นสิ่งซึ่งสมควรที่จะทำจริงไว้เป็นอันดับแรก และเพื่อให้หลักประกันการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักสากลและมีประสิทธิภาพ และเพื่อเป็นการยอมรับและรักษาไว้ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ที่ระบุไว้ สหภาพยุโรป (Council of Europe) ได้บรรลุถึงความร่วมมือระหว่างสมาชิกและเพื่อเป็นการชำระและทำให้ประจักษ์ผลซึ่งสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และพันธกรณีร่วมกันในการที่จะต้องเคารพสิทธิมนุษยชน (Obligation to respect Human Rights) ในส่วนของหลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนทวีปอเมริกาได้กำหนดหลักการและเหตุผลไว้ในอนุสัญญาทวีปอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (สนธิสัญญาซานโฮเซ่สตารีก็่า) (Inter-American Convention on Human Rights “Pact

of San Jose, Costa Rica” (B-32)) ญัตติบัตรขององค์การรัฐอเมริกา (The Organization of American States) คำประกาศของสหรัฐอเมริกาว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง (American Declaration of the Rights and Duties of Man) และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) (Shelton, Dinah, 1994, pp.333-372) และได้รับรองร่วมกันว่าได้รับการยืนยันและปรับปรุงในตราสารระหว่างประเทศอื่น ๆ ระดับโลกและระดับภูมิภาคตามขอบเขตนี้แล้วและเพื่อให้มีองค์กรตุลาการในการพิทักษ์ไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชนภายในภูมิภาครัฐสมาชิกจึงเห็นควรให้มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน ซึ่งหลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนของทวีปแอฟริกาถือว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เชื่อมั่นว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิของพลเมืองภายในแอฟริกา รวมทั้งเป็นการรองรับและเสริมสร้างอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการทวีปแอฟริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของพลเมือง (The African Commission on Human and Peoples’ Rights) ให้มีประสิทธิภาพ

4.3.2.2 สถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชน

ในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้กำหนดไว้ให้มีสถานภาพและสถานที่ตั้งเป็นศาลชำนาญพิเศษภายในศาลที่มีเขตอำนาจทั่วไปโดยให้ศาลสิทธิมนุษยชนตั้งอยู่ในอาณาเขตของเขตเมืองหรืออาณาเขตของจังหวัดและให้รวมถึงอาณาเขตของศาลแขวงด้วย ในกรณีเขตปกครองพิเศษจาการ์ตา (Jakarta) เมืองหลวงของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ศาลสิทธิมนุษยชนตั้งอยู่ในอาณาเขตของศาลแขวงแต่ละแห่งที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของสถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชนสาธารณรัฐอินโดนีเซียเป็นศาลจังหวัดที่มีอำนาจทั่วไปโดยมิได้จำแนกประเภทคดีที่จะรับพิจารณาคดี เพียงแต่มีแผนกคดีสิทธิมนุษยชนต่างหากในการที่จะรับคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ ดังนั้นในส่วนสถานที่ตั้งของศาลก็เป็นลักษณะเช่นเดียวกับศาลจังหวัดมีอำนาจหน้าที่รับคดีทั่วไป ในส่วนของศาลสิทธิมนุษยชนทวีปยุโรป ทวีปอเมริกาและทวีปแอฟริกามีลักษณะเช่นเดียวกันกับศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice: ICJ) ศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court: ICC) ศาลอนุญาโตตุลาการถาวร (Permanent Court of Arbitration: PCA) ศาลกฎหมายทะเล (The International Tribunal for the Law of the Sea: ITLOS) กล่าวคือ เป็นศาลถาวรหรือศาลประจำ (Permanent court) โดยมีศาลที่จัดตั้งขึ้นเฉพาะคดีหรือเฉพาะกรณีใดกรณีหนึ่งหรือศาลเฉพาะกิจที่เรียกว่า “Ad hoc tribunal” (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, ออนไลน์, 2553) ดังตัวอย่างเช่นศาลระหว่างประเทศเฉพาะกิจซึ่งเกิดจากข้อมติของคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติ ได้แก่ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: ICTY หรือ The International Criminal Tribunal for Rwanda: ICTR โดยศาลระหว่างประเทศเหล่านี้มีเขตอำนาจเกี่ยวกับอาชญากรรม

ระหว่างประเทศ (International crimes) เท่านั้น ดังนั้นการจัดตั้งเป็นศาลถาวรจึงเป็นปัจจัยชีวิตที่สำคัญที่รัฐสมาชิกให้ความร่วมมือเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาในระดับภูมิภาคอย่างจริงจังและมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนให้มีประสิทธิภาพ สร้างบรรทัดฐานที่ดีในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อให้รัฐสมาชิกเรียนรู้และพัฒนากฎหมายภายในให้สอดคล้องกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค

4.3.2.3 ขอบเขตอำนาจหน้าที่ศาลสิทธิมนุษยชน

อำนาจหน้าที่ของศาลสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้กำหนดไว้ในมาตรา 4-9 กฎหมายฉบับที่ 26 ว่าด้วย การจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ค.ศ. 2000 (Law No. 26 Establishing the Ad Hoc Human Rights Court Republic of Indonesia, 2000) โดยกำหนดให้ศาลสิทธิมนุษยชนมีภาระหน้าที่และอำนาจในการพิจารณาและวินิจฉัยคดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงและมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเป็นความผิดที่ได้กระทำต่อสิทธิมนุษยชนกับพลเมืองอินโดนีเซียและที่อยู่นอกอินโดนีเซียด้วย ซึ่งผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องมีอายุต่ำกว่า 18 ปี นับแต่วันที่ได้กระทำความผิด นอกจากนั้นยังได้กำหนดประเภทข้อหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงและมีลักษณะเฉพาะไว้ให้รวมถึงคดีอาชญากรรมการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งเป็นการกระทำที่มุ่งทำลายหรือทำลายล้างกลุ่มชาติพันธุ์ เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มศาสนาในลักษณะการฆ่าสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อร่างกายหรือจิตใจต่อสมาชิกในกลุ่ม การสร้างสถานการณ์ที่เป็นภัยต่อชีวิตที่จะนำไปสู่การทำลายล้างทางกายภาพของกลุ่มทั้งหมดหรือบางส่วน และมีเจตนาที่จะกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการกำเนิดภายในกลุ่ม รวมถึงการบังคับให้ย้ายเด็กจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ในส่วนประเภทคดีอาชญากรรมที่กระทำต่อมนุษยชาตินั้น ให้รวมถึงการกระทำใด ๆ ที่เกิดขึ้นส่วนตัวส่วนหนึ่งอย่างกว้างขวางหรือเป็นระบบการโจมตีโดยตรงต่อพลเรือนในรูปแบบของการฆ่า การทำลายล้าง การบังคับให้เป็นทาส การบังคับให้ออกไปหรือเคลื่อนย้ายของพลเมือง การควบคุมโดยเผด็จการของความเป็นอิสระหรือเสรีภาพทางร่างกายอื่น ๆ อันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ การทรมาน การข่มขืน การกดขี่ทางเพศ การบังคับให้ค้าประเวณี การบังคับให้ตั้งครรภ์ หรือการใช้กำลังบังคับ การทำให้แห้งลูกโดยการข่มขืนทางเพศ การก่อการร้ายเป็นกลุ่มหรือสมาคมที่มีแนวคิดทางการเมือง เชื้อชาติ สัญชาติ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา เพศ หรือสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นใด ที่ได้รับการรับรองไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ การบังคับให้หายตัวไปของบุคคล หรืออาชญากรรมแบ่งแยกสีผิว ซึ่งอำนาจหน้าที่ของศาลสิทธิมนุษยชนสาธารณรัฐอินโดนีเซียนั้นมีอำนาจกว้างขวางในด้านสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมต่าง ๆ ที่ประเทศประสบในอดีตที่ผ่านมาจนนำไปสู่การพัฒนากฎหมาย โดยเฉพาะการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นรูปแบบการคุ้มครองแบบเต็มรูปแบบและ

ยกระดับคดีสิทธิมนุษยชน โดยศาลสิทธิมนุษยชนให้มีมาตรฐานโดยไม่ได้เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในลักษณะกฎหมายแพ่ง อาญา หรือกฎหมายปกครอง แต่เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในลักษณะของกฎหมายสิทธิมนุษยชนที่มีกลไกที่เข้มแข็งในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่พลเมืองของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ในส่วนของรูปแบบอำนาจพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนในสาธารณรัฐอินเดียนั้นเป็นรูปแบบพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยศาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลางเป็นผู้ดำเนินการเร่งรัดให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนสอบสวนคดี ดังนั้นอำนาจหน้าที่ของศาลท้องถิ่นในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน ได้แก่ คดีการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการยุยงส่งเสริมในกรณีดังกล่าว และการกระทำโดยประมาทเลินเล่อในการป้องกันกรณีใด ๆ อันเป็นการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยให้รวมถึงการกระทำของกองทัพด้วย ซึ่งในเบื้องต้นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจะเป็นผู้ดำเนินการรายงานไปยังรัฐบาลกลางเสียก่อน เพื่อให้รัฐบาลกลางได้รับทราบตามรายงานที่ได้ดำเนินการไป แต่ถ้าผู้เสียหายจะใช้สิทธิฟ้องคดีต่อศาลท้องถิ่นแผนกคดีสิทธิมนุษยชนก็สามารถดำเนินการได้แม้จะเป็นการกระทำในรูปแบบของสงครามที่กองทัพเป็นผู้ดำเนินการก็ตาม

ในส่วนของศาลสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคนั้น ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมีเขตอำนาจศาล (Jurisdiction of the Court) ในการพิจารณารอคติที่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือรัฐผู้เสียหาย ภายในรัฐสมาชิกของอนุสัญญาตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 และข้อบังคับของศาลหรือที่เรียกว่า “Rules of Court” โดยให้มีอำนาจครอบคลุมในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตีความและการบังคับใช้อนุสัญญาและพิธีสารที่ออกตามความของอนุสัญญาดังกล่าว นอกจากนั้นยังกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาหนึ่งคนให้มีอำนาจยอมรับหรือไม่อาจยื่นคำร้องต่อศาลได้โดยปราศจากการถูกตรวจสอบในอนาคต ซึ่งบุคคลหรือรัฐที่จะสามารถฟ้องคดีต่อศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้นั้นจะต้องเป็นคดีระหว่างรัฐ อัครราชทูตคู่สนธิสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจกล่าวอ้าง โดยการยื่นคำร้องต่อศาลว่ามีการฝ่าฝืนบทบัญญัติตามอนุสัญญาและพิธีสาร โดยอัครราชทูตคู่สนธิสัญญาอื่น แต่ถ้าเป็นกรณีการยื่นฟ้องโดยพลเมืองของรัฐสมาชิกนั้น บุคคลนั้นจะต้องยื่นคำร้องโดยพลเมืองของรัฐสมาชิก โดยศาลอาจรับคำฟ้องจากบุคคล (Person) องค์กรเอกชน (Non-Governmental Organisation: NGO) หรือกลุ่มบุคคล (Group of Individuals) ใด ๆ ที่อ้างว่าเป็นผู้เสียหายจากการละเมิดโดยรัฐอัครราชทูตคู่สนธิสัญญาตามสิทธิที่ระบุไว้ในอนุสัญญาหรือพิธีสาร รัฐอัครราชทูตคู่สนธิสัญญาต้องรับรองว่าจะไม่พยายามขัดขวางในการใช้สิทธินี้ ในส่วนของอำนาจหน้าที่ของศาลสิทธิมนุษยชนทวีปอเมริกาได้กำหนดให้รัฐสมาชิกและเลขาธิการเท่านั้นที่มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลได้ ซึ่งมีรัฐคู่กรณีอ้างว่ากระทำละเมิดตามอนุสัญญาทวีปอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (สนธิสัญญาซานโฮเซคอสตาริกา) (Inter-American Convention on Human Rights “Pact of San Jose, Costa Rica” (B-32)) ต่อคนของรัฐผู้เสียหาย ซึ่งอำนาจหน้าที่นี้มีลักษณะเช่นเดียวกับ

ศาลสิทธิมนุษยชนทวีปยุโรป แตกต่างกันเพื่อผู้ฟ้องคดีซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนทวีปอเมริกาให้สิทธิฟ้องคดีแก่รัฐภาคีเท่านั้น โดยมีได้ให้บุคคล องค์กรเอกชน หรือกลุ่มบุคคลฟ้องคดีต่อศาลได้ แต่ในส่วนของศาลสิทธิมนุษยชนแอฟริกาได้กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ในพิธีสารให้ศาลมีเขตอำนาจเกี่ยวกับคดีทั้งหลายและข้อพิพาททั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการตีความและการบังคับใช้กฎบัตร พิธีสารและตราสารด้านสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ที่ได้ให้สัตยาบันโดยรัฐที่เกี่ยวข้องแล้ว และยังมีอำนาจในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกฎหมายใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกฏบัตร หรือตราสารด้านสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ถ้าเป็นกรณีที่มีได้ถูกตรวจสอบโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมืองแห่งทวีปแอฟริกา (The African Commission on Human and Peoples' Rights) ทำการสนับสนุนให้มีการระงับข้อพิพาทอันที่มีมติตามบทบัญญัติในกฎบัตร ตีความคำพิพากษาให้สามารถปฏิบัติได้ และทบทวนคำพิพากษาในกรณีที่มีพยานหลักฐานใหม่

ดังนั้น อำนาจหน้าที่ของศาลสิทธิมนุษยชนของต่างประเทศและในระดับภูมิภาคก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันในการมุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ปัจเจกชนที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐที่เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองประเทศ ซึ่งในส่วนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นภูมิภาคเดียวที่ไม่มีศาลสิทธิมนุษยชนอย่างเช่นทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา และทวีปแอฟริกา จึงเห็นพัฒนาการต่าง ๆ ที่สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และสาธารณรัฐอินเดียได้พัฒนากฎหมายและให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน อันเป็นสาระสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยหรือรัฐเสรีประชาธิปไตย

4.3.2.4 คุณสมบัติผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษา

การกำหนดคุณสมบัติและองค์คณะของผู้พิพากษาถือว่าเป็นสาระสำคัญต่อการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน เพราะถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญหลักของการที่จะพิจารณาถึงสาระสำคัญของเนื้อหาในคำพิพากษาโดยผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้ คุณสมบัติและองค์คณะผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้กำหนดให้การพิจารณาคดี (Hearings) การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะต้องดำเนินการ โดยผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชน จำนวน 5 คน เป็นองค์คณะ ประกอบด้วย 2 คนเป็นผู้พิพากษาจากศาลสิทธิมนุษยชน และอีก 3 คนเป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดี โดยกำหนดเงื่อนไขให้ผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนเป็นหัวหน้าคณะในการพิจารณาคดี ในส่วนของผู้พิพากษาเฉพาะคดีต้องได้รับการแต่งตั้งหรือปลดออกโดยประธานาธิบดีแห่งรัฐตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกา ซึ่งจะต้องมีทั้งสิ้นอย่างน้อย 12 คน โดยมีวาระ 5 ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีกหนึ่งวาระได้ โดยผู้พิพากษาเฉพาะคดีต้องมีคุณสมบัติเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีความซื่อสัตย์ต่อพระผู้เป็นเจ้า อายุไม่น้อยกว่า 45 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโททางกฎหมายหรือปริญญาโทสาขาอื่นที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมายมี

สุขภาพจิตใจและร่างกายที่แข็งแรง เป็นผู้ซึ่งมีความมั่นคง ซื่อสัตย์ ยุติธรรมและมีคุณลักษณะที่ดี และเป็นผู้จงรักภักดีต่อปณฺจศีลซึ่งเป็นหลัก 5 ประการที่เป็นปรัชญาแห่งรัฐของอินโดนีเซียและรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1945 รวมทั้งเป็นบุคคลที่มีความรู้และมีความเป็นห่วงเป็นใยต่อสิทธิมนุษยชน ในส่วนของคุณสมบัติและองค์คณะผู้พิพากษาของการพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินเดีเป็นอำนาจของประธานาธิบดีแห่งรัฐตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้ง ในการแต่งตั้งประธานาธิบดีจะเป็นผู้พิจารณาจากผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีในศาลสูง (High Court) หรือผู้พิพากษาประจำศาลเขต (Provincial Court) เป็นองค์คณะผู้พิพากษา

ในส่วนของคุณสมบัติและองค์คณะผู้พิพากษาในศาลสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคทวีปยุโรปนั้น ได้กำหนดว่าในการสรรหาผู้พิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป การคัดเลือกผู้พิพากษาของศาลต้องประกอบด้วยผู้พิพากษาซึ่งมีจำนวนเท่ากับจำนวนของรัฐสมาชิกแห่งอนุสัญญาหรือศาลต้องประกอบด้วยจำนวนผู้พิพากษาเท่ากับอัครภคาคีคู่สนธิสัญญา โดยผู้พิพากษาจะได้รับการเลือกตั้งโดยสมัชชาที่ปรึกษาแห่งคณะมนตรียุโรป (Parliamentary Assemble) จากรายชื่อผู้ที่สมัครซึ่งรัฐสมาชิกได้ยื่นเสนอ แต่ละรัฐมีสิทธิเสนอชื่อผู้สมัครเข้าคัดเลือกเป็นผู้พิพากษาได้รัฐละ 3 คน แต่ผู้สมัครอย่างน้อย 2 คน จะต้องมีความซื่อสัตย์ของรัฐบาลแห่งอนุสัญญาที่เป็นผู้เสนอชื่อ เช่น รัฐลิทเวเนียได้เสนอ นาย โรนัลด์ แมคโดนัลด์ สัญชาติแคนาดาเป็นผู้แทนของตน แต่จะต้องไม่มีผู้พิพากษาสัญชาติเดียวกันดำรงตำแหน่งพร้อมกัน คุณสมบัติของผู้พิพากษาจะต้องทำงานตามความรู้ความสามารถของตน มีความซื่อสัตย์ทางด้านกฎหมายหรือเคยทำงานหรือมีประสบการณ์ในการทำงานด้านกฎหมาย และในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาจะต้องปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีอคติ และมีความเป็นอิสระจากรัฐโดยจะต้องไม่ปฏิบัติงานในนามของรัฐที่เสนอชื่อและผู้พิพากษาต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะมีคุณธรรมสูงและต้องมีคุณสมบัติตามที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้พิพากษาหรือเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในการพิจารณาคดีผู้พิพากษาต้องนั่งพิจารณาคดีตามความสามารถของแต่ละบุคคล โดยในระหว่างการดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่ขัดต่อความเป็นอิสระ ความเป็นธรรม หรือขัดต่อการทำงานเต็มเวลา ในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา ผู้พิพากษาผู้นั้นจะต้องไม่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการเมืองหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายบริหารของรัฐหรือไปประกอบอาชีพอื่นใดที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งงานซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่อการปฏิบัติหน้าที่เต็มเวลา (Full Time) ของผู้พิพากษาเอง ผู้พิพากษาของศาลจะประกอบด้วยประธานและรองประธานของศาล (The President and Vice-President of Court) และประธานและรองประธานของแผนก (The Presidents and Vice-Presidents of Sections) วิธีการเลือกตั้งผู้พิพากษาที่จะมาทำหน้าที่ดังกล่าวกระทำโดยการใช้บัตรลงคะแนนลับ โดยจัดให้มีขึ้นเพื่อความสมบูรณ์และครบองค์คณะของศาลหากมีกรณีของการ

เพิ่มขึ้นของรฐภาคีแห่งอนุสัญญาใหม่กรณีหนึ่ง หรือการเพิ่มในตำแหน่งของผู้พิพากษาหากว่างลง ไม่ว่าผู้พิพากษาจะเกษียณ ลาออกหรือเสียชีวิต อีกกรณีหนึ่งนอกจากผู้พิพากษาที่เป็นประธานหรือรองประธานของศาล ประธานและรองประธานแผนกยังมีการสรรหาผู้พิพากษาที่จะทำหน้าที่เป็นนายทะเบียน (Registrar) (Rule of Court, Rule 15) ของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปด้วย ซึ่งนายทะเบียนของศาลนี้จะทำหน้าที่เหมือนเป็นตุกรการของศาลหรือเป็นผู้ช่วยของประธานศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ในการสรรหานายทะเบียนของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปก็เช่นเดียวกับการสรรหาผู้พิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป คือ นายทะเบียนศาลจะต้องมีบุคลิกลักษณะที่มีคุณธรรมสูง และต้องมีความรู้ความสามารถทางกฎหมาย นอกจากนั้นยังต้องมีความรู้ความสามารถทางภาษา ซึ่งคุณสมบัติที่แตกต่างจากนายทะเบียนศาลและผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาคดี คือ ข้อบังคับของศาลกำหนดให้ผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นนายทะเบียนศาลจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นคนกลาง ใกล้เคียงและประนีประนอมได้ สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งนายทะเบียนด้วย

ในปัจจุบันจึงมีผู้พิพากษาอยู่ 18 คน ผู้พิพากษาเหล่านี้เลือกตั้งโดยสมัชชาที่ปรึกษาแห่งสภายุโรปจากรายชื่อผู้สมัครซึ่งรัฐสมาชิกได้ยื่นเสนอ แต่ละรัฐมีสิทธิเสนอชื่อผู้สมัครเข้าแข่งขันได้ 3 คน และผู้สมัครอย่างน้อย 2 คน ต้องถือสัญชาติของรัฐที่เป็นผู้เสนอชื่อ และจะมีการเลือกตั้งผู้พิพากษาเพื่อดำรงตำแหน่งทุกระยะเวลา 9 ปี

ในส่วนคุณสมบัติและองค์คณะผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนทวีปอเมริกานั้นศาลต้องประกอบด้วยผู้พิพากษา 7 คน ซึ่งเป็นสัญชาติรัฐสมาชิกขององค์กรได้รับเลือกในฐานะเป็นพลเมืองที่มีความรู้ความสามารถจากจำนวนผู้พิพากษาที่มีคุณธรรมสูงสุด และความสามารถนั้นได้รับการยอมรับในด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่จะใช้ในการทำหน้าที่เป็นตุลาการสูงสุดให้สอดคล้องกับกฎหมายของรัฐที่เขาเป็นพลเมืองหรือของรัฐที่เสนอชื่อโดยกำหนดว่าผู้พิพากษาจำนวนสองคนจะต้องไม่เป็นคนรัฐเดียวกัน โดยผู้พิพากษาของศาลต้องได้รับการคัดเลือกโดยการลงคะแนนลับเสียงข้างมากของรัฐคู่ภาคีอนุสัญญาในการประชุมทั่วไปของสมัชชาใหญ่ขององค์การจากคณะผู้สมัครของรัฐเหล่านั้น รัฐภาคีแต่ละรัฐอาจเสนอผู้สมัครได้ 3 คน โดยจะเป็นผู้มีสัญชาติของรัฐที่เสนอหรือสัญชาติอื่นของสมาชิกองค์การทวีปอเมริกาก็ได้ ใน 3 คน ที่ได้เสนอไว้แล้ว ผู้สมัครอย่างน้อย 1 คน จะต้องเป็นพลเมืองของรัฐอื่นที่มีรัฐที่ได้ทำการเสนอ โดยผู้พิพากษามีวาระ 6 ปี และอาจได้รับการคัดเลือกใหม่ได้อีกหนึ่งวาระ วาระของผู้พิพากษาทั้งสามที่ได้รับเลือกในการเลือกตั้งครั้งแรกจะสิ้นสุดลงเมื่อครบสามปี ในกรณีที่มีเหตุในทันทีภายหลังการเลือกตั้ง ชื่อของผู้พิพากษาทั้ง 3 คน ต้องได้รับการรับรองจากสมัชชาใหญ่ผู้พิพากษาที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้ามาแทนที่ผู้พิพากษาที่ยังไม่สิ้นวาระได้ต่อเมื่อระยะเวลาดำรงตำแหน่งได้ครบวาระแล้ว ผู้พิพากษาจะต้องดำรงตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะครบวาระ ทั้งนี้ ผู้พิพากษาดังกล่าวเหล่านั้นจะต้องดำรง

ตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะได้มีผู้พิพากษาใหม่มาแทนที่ ถ้าผู้พิพากษาคนใดเป็นคนสัญชาติของรัฐภาคีใด ๆ ในคดีที่ได้ยื่นฟ้องต่อศาล ผู้พิพากษาดังกล่าวต้องสงวนสิทธิของตนในการพิจารณาคดี ถ้าผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่งต้องพิจารณาคดีควรเป็นคนสัญชาติของรัฐภาคีรัฐใดรัฐหนึ่ง รัฐภาคีอื่น ๆ จะแต่งตั้งบุคคลที่ศาลได้คัดเลือกไว้ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดีก็ได้ ถ้าจำนวนผู้พิพากษาไม่เพียงพอต่อการพิจารณาคดี ให้แต่งตั้งบุคคลใดที่มีสัญชาติของรัฐภาคีทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดีก็ได้ ถ้ารัฐภาคีหลายรัฐตามอนุสัญญามีผลประโยชน์ร่วมกันในมูลคดี ให้ถือว่ารัฐเหล่านั้นมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันตามบทบัญญัติข้างต้น ในกรณีที่มีข้อสงสัยให้ศาลเป็นผู้พิจารณาคัดสิน

ดังนั้น ผู้พิพากษาจำนวน 5 คน เป็นองค์คณะในการบริหารงานของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอเมริกา ในส่วนคุณสมบัติและองค์คณะผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนทวีปแอฟริกา ประกอบด้วยผู้พิพากษา จำนวน 11 คน ซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศสมาชิกของสหภาพแอฟริกา ผู้พิพากษาศาลคนแรกได้รับการเลือกตั้งในเดือนมกราคม 2549 ที่เมืองคาร์ตูม (Khartoum) สาธารณรัฐซูดาน (Republic of the Sudan) ได้สาบานตนต่อหน้าสมาชิกประมุขแห่งที่ 7 และรัฐบาลของสหภาพแอฟริกันเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 2006 ณ บันจูล (Bangui) ประเทศแกมเบีย (Gambia) ผู้พิพากษาของศาลจะได้รับการเลือกตั้งหลังจากได้รับการเสนอชื่อโดยรัฐของตนในฐานะปัจเจกบุคคลจากคณะผู้พิพากษาที่มีความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง โดยมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้รับการยอมรับในด้านสิทธิมนุษยชน โดยมีวาระ 6 ปี และสามารถเป็นได้วาระเดียว ผู้พิพากษาจะทำกรคัดเลือกกันเองให้เป็นประธาน และรองประธานศาลซึ่งดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี ซึ่งเป็นได้วาระเดียว ประธานศาลต้องอยู่ประจำและทำงานเต็ม (Full Time) เวลา ณ ห้องพิจารณาของศาล ส่วนผู้พิพากษาอีก 10 คน ให้ทำงานบางเวลา (Part-time) ในการปฏิบัติหน้าที่ประธานจะได้รับความช่วยเหลือจากนายทะเบียนผู้ทำหน้าที่บริหารและจัดการงานของศาล

4.3.2.5 กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน

กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนในระดับประเทศและระดับภูมิภาคที่ได้ศึกษาแล้วนั้นมีความแตกต่างกันทั้งรูปแบบและกระบวนการ แต่กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนที่เป็นสาระสำคัญและเป็นรูปแบบที่จะนำมาใช้ในประเทศไทยได้นั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่ใกล้เคียงมากที่สุด ดังนั้นจึงได้นำรูปแบบของศาลสิทธิมนุษยชนสาธารณรัฐอินโดนีเซียมาเป็นแนวทางในการศึกษา เพราะมีบทบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ แต่ในส่วนของการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซียนั้นเป็นรูปแบบการพิจารณาคดีของศาลท้องถิ่นทั่วไป โดยมีได้มีบทบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความเป็นการเฉพาะอย่างเช่นศาลสิทธิมนุษยชนสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเอารูปแบบกระบวนพิจารณาคดีของศาล

สิทธิมนุษยชนสาธารณะ รัฐอินโดนีเซียมาเป็นแนวทางในการศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความตามลำดับดังนี้

1) **การจับกุม** กำหนดให้อัยการสูงสุดในฐานะพนักงานสอบสวนมีอำนาจออกหมายจับกุมเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการสอบสวนบุคคลใด ๆ ที่มีหลักฐานเบื้องต้นเพียงพอที่จะสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิด โดยให้พนักงานสอบสวนทำการจับกุมและออกคำสั่งและให้ผู้ต้องสงสัยตามหมายจับระบุดำเนินการตามข้อสงสัย เหตุแห่งการจับ และพื้นที่ของการสอบสวน พร้อมกับอธิบายพอสังเขปของการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือมีลักษณะเฉพาะของเขา แล้วทำการแจ้งการจับผู้ต้องสงสัยไปยังครอบครัวทันทีภายหลังที่ได้จับกุม ในกรณีที่มีข้อสงสัยระหว่างการจับเกี่ยวกับการกระทำความผิดละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือมีลักษณะเฉพาะ สามารถจับได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งตามเงื่อนไขของผู้จับ โดยผู้ต้องสงสัยต้องมอบตัวในทันทีและมอบพยานหลักฐานใด ๆ แก่พนักงานสอบสวนโดยจะต้องกระทำการจับได้ไม่เกินหนึ่งวันและห้ระยะเวลาของการจับต้องหักออกจากโทษตามคำพิพากษาที่ได้รับ

2) **การควบคุมตัว** กำหนดให้อัยการสูงสุดในฐานะพนักงานสืบสวน พนักงานอัยการและผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนมีอำนาจดำเนินการควบคุมตัว หรือขยายผลการควบคุมตัวไปยังบุคคลต้องสงสัยเพื่อวัตถุประสงค์ในการสืบสวนและฟ้องคดี ซึ่งวัตถุประสงค์ในการควบคุมตัวนั้นก็ต่อเมื่อพิจารณาถึงพฤติการณ์ว่าผู้ต้องสงสัยหรือจำเลยจะหลบหนี ทำให้เสียหายหรือปกปิดพยานหลักฐาน และ/หรือทำซ้ำการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือมีลักษณะเฉพาะอีก

ระยะเวลาในการควบคุมตัวเพื่อการสืบสวนได้ไม่เกิน 90 วัน ซึ่งอาจขยายระยะเวลาได้สูงสุดอีก 90 วัน แต่ถ้าระยะเวลาที่กำหนดไว้สิ้นสุดลงก่อนการสอบสวนเสร็จสมบูรณ์ ระยะเวลาการควบคุมตัวอาจขยายได้สูงสุด 60 วัน โดยหัวหน้าศาลสิทธิมนุษยชนตามขอบเขตอำนาจของตน

การควบคุมตัวเพื่อฟ้องคดีต้องไม่เกิน 30 วัน โดยอาจขยายได้สูงสุด 20 วัน ถ้าระยะเวลาสิ้นสุดลงก่อนการสอบสวนเสร็จสมบูรณ์ ระยะเวลาการควบคุมตัวยอมขยายออกไปได้สูงสุด 20 วัน โดยหัวหน้าผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนตามขอบเขตอำนาจของตน

การควบคุมตัวเพื่อการไต่สวนคดี (Hearing) ในศาลสิทธิมนุษยชนต้องไม่เกิน 90 วัน อาจขยายได้ไม่เกิน 30 วัน โดยหัวหน้าศาลสูงสุดตามขอบเขตอำนาจของตน แต่ถ้าเป็นกรณีการควบคุมตัวเพื่อวัตถุประสงค์การไต่สวนอุทธรณ์ (Appeal Hearing) ในศาลสูงสุดต้องไม่เกิน 60 วัน อาจขยายได้สูงสุด 30 วัน โดยหัวหน้าผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนตามขอบเขตอำนาจของตน ส่วนการควบคุมตัวเพื่อวัตถุประสงค์ของการไต่สวนฎีกา (Supreme Hearing) ในศาลฎีกาต้องไม่เกิน 60 วัน อาจขยายได้สูงสุด 30 วัน โดยประธานศาลฎีกาตามขอบเขตอำนาจของตน

3) การสอบสวน การสอบสวนในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือมีลักษณะเฉพาะต้องดำเนินการโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (National Commission on Human Rights) โดยอาจแต่งตั้งคณะทำงานประกอบด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและหน่วยงานภาครัฐด้วยก็ได้ เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนให้มีอำนาจเข้าไปสอบสวนหรือตรวจสอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมตามลักษณะหรือขอบเขตที่สามารถสงสัยได้ตามเหตุอันสมควรของการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือมีลักษณะเฉพาะ รับรายงานหรือข้อร้องเรียนจากปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเกี่ยวกับเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือมีลักษณะเฉพาะต่อการติดตามข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน นอกจากนั้นยังมีอำนาจเรียกให้ผู้ร้องเรียน ผู้เสียหาย คู่กรณีที่เกี่ยวข้อง พยานที่ต้องการหรือพยานที่ได้อ่านหรือได้ยิน หรือเรื่องร้องเรียนที่ต้องการและฟังคำแถลงของตน รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการตามคำสั่งของผู้สอบสวนในการตรวจสอบเอกสาร ดำเนินการค้นหาและยึด ตรวจสอบบ้าน บริเวณ อาคารและสถานที่อื่น ๆ ที่คู่กรณีได้ครอบครองหรือเป็นเจ้าของ ส่งผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเพื่อดำเนินการสอบสวน

ในการรายงานผลการสอบสวน ผู้สอบสวน (Inquirer) ต้องรายงานให้ผู้สืบสวน (Investigator) ได้ทราบเมื่อมีการสอบสวนเหตุการณ์ที่สงสัยว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงหรือมีลักษณะเฉพาะ โดยจะต้องดำเนินการดังนี้

1. ถ้าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติพิจารณาแล้วว่า มีพยานหลักฐานเบื้องต้นเพียงพอว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงหรือมีลักษณะเฉพาะเกิดขึ้น ให้สรุปข้อค้นพบจากการสอบสวนไปยังผู้สืบสวน

2. ภายใน 7 วันทำการนับแต่วันที่ได้ส่งผลสรุปข้อค้นพบจากการสอบสวน ให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติส่งข้อค้นพบการสอบสวนฉบับสมบูรณ์ต่อพนักงานสืบสวน

3. ในกรณีที่พนักงานสืบสวนได้พิจารณาข้อค้นพบแล้ว ยังไม่เพียงพอผู้สอบสวนต้องส่งข้อค้นพบใหม่โดยเร็วไปยังผู้สืบสวนพร้อมกับแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุความสำเร็จ และภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับข้อค้นพบ ผู้สืบสวนต้องร้องขอให้เสร็จสมบูรณ์

4) การสืบสวน ในการสืบสวนคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะต้องดำเนินการโดยอัยการสูงสุด โดยอัยการสูงสุดอาจดำเนินการแต่งตั้งผู้สืบสวนเฉพาะกิจ ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานของรัฐและ/หรือมีองค์กรประกอบเป็นหน่วยงานภาครัฐก็ได้ โดยผู้สืบสวนเฉพาะกิจจะต้องมีหน้าที่สาบานหรือปฏิญาณตนตามหลักศาสนาของตน และพนักงานสืบสวนเฉพาะกิจต้องมีคุณสมบัติเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีอายุไม่น้อยกว่า 40 ปี และต้องไม่เกิน 65 ปี จบการศึกษาปริญญาโททางกฎหมายหรือสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทสาขาอื่นที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง และเป็นผู้ที่มีความมั่นคง

ข้อศัคย์ ยุติธรรมและมีคุณลักษณะที่ดี เป็นผู้จงรักภักดีต่อปญจศีลซึ่งเป็นหลัก 5 ประการที่เป็นปรัชญาแห่งรัฐของอินโดนีเซีย และมีความรู้และมีความเป็นห่วงเป็นใยต่อสิทธิมนุษยชน

ระยะเวลาการสืบสวนต้องกระทำให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาไม่เกิน 90 วัน นับแต่วันที่ได้รับข้อค้นพบและแจ้งไปยังพนักงานผู้สืบสวน ระยะเวลาดังกล่าวอาจขยายได้ไม่เกิน 90 วัน โดยหัวหน้าผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนเป็นผู้ที่มีอำนาจตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน ถ้าระยะเวลาได้สิ้นสุดลงก่อนการสืบสวนเสร็จสมบูรณ์ การสืบสวนอาจขยายระยะเวลาได้ไม่เกิน 60 วัน โดยหัวหน้าผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนเป็นผู้ที่มีอำนาจตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน แต่ถ้าระยะเวลาดังกล่าวพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอที่ได้รับจากผลการสืบสวน อัยการสูงสุดมีอำนาจออกคำสั่งให้ยุติการสืบสวนก็ได้ แต่ถ้าปรากฏว่ามีพยานพินิจเพิ่มเติมสนับสนุนข้อค้นพบการสืบสวนก็อาจมีการสืบสวนใหม่ได้ แต่ถ้าปรากฏว่าการสืบสวนสิ้นสุดลงแล้วแต่ไม่ได้รับการยอมรับจากผู้เสียหาย (Victim) หรือครอบครัว (Family) ผู้เสียหายหรือครอบครัวตามสายโลหิตหรือโดยการสมรสระดับที่สาม ย่อมมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องต่อหัวหน้าศาลสิทธิมนุษยชนก่อนการพิจารณาคดีตามขอบเขตอำนาจของตนและตามกฎหมายที่ใช้บังคับ

5) การฟ้องคดี ในการฟ้องร้องคดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะจะต้องกระทำโดยอัยการสูงสุด โดยอัยการสูงสุดอาจแต่งตั้งพนักงานอัยการเฉพาะคดีซึ่งเป็นสมาชิกของรัฐและ/หรือเป็นส่วนงานทางการก็ได้ ก่อนที่จะเข้าปฏิบัติหน้าที่พนักงานอัยการเฉพาะคดีต้องสาบานหรือปฏิญาณตนตามศาสนาของตน ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติเป็นพลเมืองสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีอายุไม่น้อยกว่า 40 ปี แต่ไม่เกิน 65 ปี จบการศึกษาปริญญาโททางกฎหมายหรือปริญญาโทเทียบเท่าที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และเป็นผู้ซึ่งมีความเข้มแข็งทั้งกายและจิตใจ และเป็นผู้ซึ่งมีความมั่นคง ข้อศัคย์ ยุติธรรมและมีคุณลักษณะที่ดี คุณลักษณะที่ดี จงรักภักดีต่อปญจศีลซึ่งเป็นหลัก 5 ประการที่เป็นปรัชญาแห่งรัฐของอินโดนีเซียและรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1945 และมีความรู้และมีความเป็นห่วงเป็นใยต่อสิทธิมนุษยชน ในการฟ้องคดีต้องกระทำให้เสร็จสมบูรณ์ภายในไม่เกิน 70 วัน นับแต่วันที่ได้รับผลการสืบสวน โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติอาจขอรายงานเป็นลายลักษณ์อักษรจากอัยการสูงสุดเกี่ยวกับความคืบหน้าในการสืบสวนและการฟ้องคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะก็ได้

6) การปฏิญาณตน คำปฏิญาณตนของผู้สืบสวนและพนักงานอัยการเฉพาะคดีต้องมีข้อความดังนี้

“ข้าพเจ้าของสาบานว่า ในการดำเนินงานข้าพเจ้าจะไม่กระทำโดยตรงหรือโดยอ้อม โดยใช้ชื่อหรือวิธีการใด ๆ ให้หรือให้คำมั่นสัญญาใด ๆ แก่บุคคลใดก็ตาม”

“ข้าพเจ้าของสาบานว่า ข้าพเจ้าขอรับรองว่าจะไม่กระทำการใด ๆ ที่ไม่ควรในการดำเนินงานไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมจากใครก็ตามที่ให้คำมั่นสัญญาหรือบุคคลที่รักใคร่”

“ข้าพเจ้าของสัญญาว่าจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไม่มีอคติและซื่อสัตย์โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติระหว่างบุคคล และจะขอถือหลักจรรยาบรรณทางวิชาชีพอย่างสูงสุดในการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเป็นธรรมตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายและความเที่ยงธรรม”

7) การพิจารณาคดีของศาล (Court Hearings)

7.1) **บทบัญญัติทั่วไป** ในการพิจารณาคดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะต้องได้รับการพิจารณาและตัดสินโดยศาลสิทธิมนุษยชนและต้องดำเนินการโดยผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชน จำนวน 5 คน เป็นองค์คณะ ประกอบด้วย 2 คนเป็นผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชน และอีก 3 คนเป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดี โดยให้ผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนเป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งผู้พิพากษาเฉพาะคดีต้องได้รับการแต่งตั้งหรือปลดออกโดยประธานาธิบดีแห่งรัฐตามคำแนะนำของประธานสภาผู้พิพากษาเฉพาะคดีทั้งหมดต้องมีจำนวนอย่างน้อย 12 คน โดยผู้พิพากษาเฉพาะคดีต้องได้รับการแต่งตั้งวาระ 5 ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีกหนึ่งวาระได้

7.2) **เงื่อนไขในการแต่งตั้งผู้พิพากษาเฉพาะคดี (Conditions of Appointment for Ad Hoc Judge)** ในการแต่งตั้งผู้พิพากษาเฉพาะคดีต้องเป็นบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสมโดยจะต้องเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ซื่อสัตย์ต่อพระเจ้า โดยมีอายุไม่น้อยกว่า 45 ปี และจบการศึกษาระดับปริญญาโททางกฎหมายหรือปริญญาโทสาขาอื่นที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย มีสุขภาพจิตใจและร่างกายที่แข็งแรง โดยจะต้องเป็นผู้ซึ่งมีความมั่นคง ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และมีคุณลักษณะที่ดี จงรักภักดีต่อปวงชนซึ่งเป็นหลัก 5 ประการที่เป็นปรัชญาแห่งรัฐของอินโดนีเซียและรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1945 และมีความรู้และมีความเป็นห่วงเป็นใยต่อสิทธิมนุษยชน

7.3) **กระบวนการพิจารณา (Hearing Procedure)** คดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะต้องได้รับการพิจารณาและตัดสินโดยศาลสิทธิมนุษยชนภายในระยะเวลาไม่เกิน 180 วัน นับแต่วันที่ฟ้องคดีต่อศาลสิทธิมนุษยชน แต่ถ้ามีการยื่นฟ้องอุทธรณ์ต่อศาลสูงในคดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงและมีลักษณะเฉพาะต้องได้รับการพิจารณาและวินิจฉัยภายในระยะเวลาไม่เกิน 90 วัน นับแต่วันที่ศาลสูงได้รับคดีไว้พิจารณา โดยต้องดำเนินการโดยผู้พิพากษาองค์คณะ 5 คน ประกอบด้วย ผู้พิพากษา 2 คน มาจากศาลสูง และอีก 3 คน เป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดี โดยผู้พิพากษาเฉพาะคดีทั้งหมดในศาลสูงต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า 12 คน แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีการยื่นคำร้องขออุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาในคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือที่มี

ลักษณะเฉพาะต้องได้รับการพิจารณาและวินิจฉัยภายใน 90 วัน นับแต่วันที่ศาลฎีกามีคำสั่งรับคดี ในการพิจารณาคดีต้องกระทำโดยผู้พิพากษาองค์คณะ 5 คน ประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลฎีกา 2 คน และอีก 3 คน เป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดี จำนวนผู้พิพากษาเฉพาะคดีทั้งหมดในศาลฎีกาต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า 2 คน โดยจะต้องได้รับการแต่งตั้งโดยประธานาธิบดีซึ่งเป็นประมุขแห่งรัฐตามคำแนะนำของสภาผู้แทนราษฎรของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย โดยให้ดำรงตำแหน่งคราวละ 5 ปี ในการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาเฉพาะคดีในศาลฎีกาต้องมีคุณสมบัติเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีความซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นเจ้า อายุไม่น้อยกว่า 50 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโททางกฎหมายหรือปริญญาโทสาขาอื่นที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย มีสุขภาพจิตใจและร่างกายที่แข็งแรงและเป็นผู้ซึ่งมีความมั่นคง ซื่อสัตย์ ยุติธรรมและมีคุณลักษณะที่ดี รวมทั้งจะต้องจงรักภักดีต่อปณิธานซึ่งเป็นหลัก 5 ประการที่เป็นปรัชญาแห่งรัฐของอินโดนีเซียและรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1945 และมีความรู้และมีความเป็นห่วงเป็นใยต่อสิทธิมนุษยชน

4.3.2.6 การคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน ได้กำหนดให้ผู้เสียหายและพยานทุกคน ผู้ถูกกระทำจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองทางกายและจิตใจจากการคุกคาม การก่อกวน ทำให้หวาดกลัว และทำร้ายโดยบุคคลใดก็ตามให้เป็นภาระหน้าที่ตามกฎหมายที่ใช้บังคับ และเครื่องมือในการสร้างให้เกิดความปลอดภัยโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และให้รัฐบาลเป็นผู้ออกระเบียบเกี่ยวกับการคุ้มครองพยาน

4.3.2.7 การเยียวยา การชดเชยคืน และการฟื้นฟู ผู้เสียหายที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตัวเขาเองและ/หรือผู้รับมรดกต้องได้รับค่าทดแทน ชดเชยคืน และการฟื้นฟู โดยจะต้องกำหนดไว้ในคำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชน และเป็นไปตามบทบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทน ค่าชดเชยคืน และค่าการฟื้นฟูต้องอยู่ภายใต้ระเบียบของรัฐบาล

4.3.2.8 บทบัญญัติความรับผิดชอบของกองทัพ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน กฎหมายของสาธารณรัฐอินโดนีเซียและสาธารณรัฐอินเดียนีมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยกำหนดให้กองทัพ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อนโยบาย คำสั่งหรือการกระทำของตน โดยกำหนดให้ผู้บัญชาการทหารหรือบุคคลผู้กระทำการบัญชาการต้องรับผิดชอบต่อการกระทำภายในขอบอำนาจการพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนที่ได้ใช้อำนาจควบคุมและสั่งการตามลักษณะของอาชญากรรมโดยไม่ถูกต้องในการใช้กองกำลัง ในกรณีที่เป็นผู้บัญชาการทหารหรือบุคคลผู้กระทำการบัญชาการ หรือภายใต้พฤติการณ์ที่จะยอมรับการใช้กำลังกระทำความผิดหรือการกระทำความผิดอย่างร้ายแรงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะ และผู้บัญชาการทหารหรือบุคคลดังกล่าวไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน เพื่อที่จะทำการป้องกันหรือระงับการกระทำดังกล่าวในการส่งผู้กระทำความผิดไป

ยังเจ้าพนักงานเพื่อสอบสวน สืบสวนและฟ้องร้องคดี ถ้ากรณีเป็นตำรวจและพลเรือนมีหน้าที่รับผิดชอบในการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะกรณีกระทำผิดในการกระทำตามคำสั่งและควบคุมในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาที่เป็นผลมาจากการกระทำตามคำสั่งหัวหน้า และเป็นผลจากการควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าปรากฏว่า หัวหน้าคนดังกล่าวรู้หรือควรจะได้รู้ข้อมูลชี้ชัดว่า ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นผู้กระทำผิดหรือก่อให้เกิดการกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงหรือที่มีลักษณะเฉพาะ หรือผู้นำคนดังกล่าวไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตามขอบเขตอำนาจของตนโดยการป้องกันหรือระงับการกระทำ หรือส่งผู้กระทำความผิดไปให้เจ้าพนักงานเพื่อทำการสอบสวน สืบสวน และฟ้องคดี

4.3.2.9 คำพิพากษาของศาล (Judgment of the Court) ในการทำคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนของสาธารณรัฐอินโดนีเซียและสาธารณรัฐอินเดียนั้นเป็นลักษณะการพิพากษาคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา เมื่อพิจารณาพิพากษาแล้วให้คู่กรณีรับผิดชอบทางอาญาในลักษณะการลงโทษทางอาญาและทางปกครองแล้วแต่รูปคดีว่าดำเนินคดีในลักษณะของคดีแพ่ง อาญาหรือคดีปกครอง แต่การทำคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคนั้นมีการกำหนดหลักเกณฑ์ก่อนการทำคำพิพากษาโดยสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดทำคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนได้โดยกำหนดให้เมื่อพิจารณาคดีเสร็จสิ้นลง ศาลต้องปิดกระบวนการพิจารณาคดีเพื่อทำการปรึกษาหารือ (Court's Deliberations) และทำคำพิพากษา (Final of Judgment) ซึ่งคำตัดสินของศาลต้องกระทำโดยศาลภายใน 90 วัน นับแต่วันปิดกระบวนการพิจารณา ในการปรึกษาหารือจะต้องมีการบันทึกภาพถ่ายและเก็บไว้เป็นความลับโดยผู้พิพากษาที่เป็นสมาชิกขององค์คณะผู้พิพากษาเท่านั้นที่จะเข้าร่วมปรึกษาหารือ ในส่วนการวินิจฉัยต้องกระทำโดยเสียงข้างมากขององค์คณะที่มีอยู่ แต่ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ผู้พิพากษาที่เป็นประธานลงคะแนนเสียงชี้ขาด ผู้พิพากษาคณะใดที่ได้พิจารณาคดีอาจทำความเข้าใจความเห็นส่วนตัวของตนก็ได้หรือแสดงความเห็นแย้งก็ได้

ในสาระสำคัญของคำพิพากษาจะต้องระบุเหตุผล ชื่อผู้พิพากษาที่มีส่วนในการปรึกษาหารือ และให้ผู้พิพากษาลงนามและรับรองโดยประธานผู้พิพากษา ในการอ่านคำพิพากษาต้องอ่านโดยเปิดเผยในศาลโดยแจ้งล่วงหน้าให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องทราบและให้คำพิพากษามีผลผูกพันคู่ความ

ในเนื้อหาของคำพิพากษา (Contents of Judgments) จะต้องประกอบด้วย วันฟ้องคดีต่อศาล ชื่อคู่กรณี ชื่อตัวแทนของคู่กรณี รายงานโดยย่อของกระบวนการพิจารณา คำรับสารภาพของคู่กรณีและข้อเรียกร้องของผู้แทน รายงานข้อเท็จจริงแห่งคดี ข้อกฎหมาย การปฏิบัติตามคำพิพากษา คำสั่งเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย (ถ้ามี) จำนวนผู้พิพากษา และรายการเนื้อหาของคำพิพากษา ถ้ามีการชด

ชดใช้ความเสียหาย (Judgment on Reparation) ศาลต้องพิจารณาพิพากษาในส่วนของคำร้องขอให้มีการชดใช้ค่าเสียหาย หรือถ้ามีพฤติการณ์พิเศษในการมีคำสั่งจะทำแตกต่างหากก็ได้

การบอกกล่าวคำพิพากษา (Notification of Judgment) ศาลต้องแจ้งให้คู่กรณีได้ทราบถึงผลแห่งคดี บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคำพิพากษาโดยรับรองความแท้จริงของสำเนา โดยให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบังคับคดีเป็นผู้ติดตามการดำเนินการตามคำพิพากษานอกจากนั้นในการเผยแพร่คำตัดสิน (Publication of Judgments) ต้องเผยแพร่ในเอกสารของทางราชการ

การร้องขอเพื่อการตีความคำพิพากษา (Application for Interpretation of a Judgment) กำหนดให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อวัตถุประสงค์การปฏิบัติตามคำพิพากษายื่นให้ศาลตีความคำพิพากษาก็ได้ ภายใน 12 เดือน นับแต่วันส่งคำพิพากษา เว้นแต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น โดยกำหนดให้ผู้พิพากษาคนเดียวกับที่ได้พิจารณาคดี เว้นแต่ ถ้าไม่อาจจะเป็นไปได้ที่ผู้พิพากษาคนที่พิจารณาคดีจะเป็นผู้พิจารณาก็ใช้วิธีการนำผู้พิพากษาอื่นเข้ามาแทนที่ก็ได้

4.3.2.10 การขอให้ทบทวนคำพิพากษา (Request for Review of a Judgment) ในระบบการพิจารณาของศาลสิทธิมนุษยชนแอฟริกาได้มีบทบัญญัติการยื่นคำร้องขอให้ทบทวนคำพิพากษาโดยให้อำนาจแก่คู่กรณีอาจขอให้ศาลทบทวนคำพิพากษาของตนในกรณีที่มีการค้นพบพยานหลักฐานที่ไม่ได้เกิดจากการรับรู้ของคู่กรณีในเวลาที่ยื่นคำพิพากษาซึ่งต้องยื่นภายใน 6 เดือน ภายในเวลาที่คู่กรณีได้รู้ถึงพยานหลักฐานที่ได้ค้นพบ โดยระบุคำพิพากษาในส่วนที่จะขอให้ทบทวนจะต้องมีเนื้อหาที่จำเป็นที่จะแสดงให้เห็นว่าข้อค้นพบพยานหลักฐานใหม่ และต้องแนบสำเนาเอกสารที่สนับสนุนทั้งหมดเพื่อให้ศาลพิจารณาคำร้องขอทบทวนคำพิพากษา

ดังนั้นจากการวิเคราะห์กฎหมายต่างประเทศแล้วสามารถเปรียบเทียบเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้ (ดูตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3 การพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนโดยศาลสิทธิมนุษยชน

อำนาจศาลในการพิจารณา คดีละเมิดสิทธิมนุษยชน	ศาลสิทธิ มนุษยชน	ศาล รัฐธรรมนูญ	ศาลท้องถิ่น	สถานะของศาล	
				ศาลถาวร	ศาลเฉพาะคดี
ทวีปยุโรป	✓	✗	✗	✓	✗
ทวีปอเมริกา	✓	✗	✗	✓	✗
ทวีปแอฟริกา	✓	✗	✗	✓	✗
ทวีปเอเชีย	✗	✗	✗	✗	✗
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	✓	✓	✓	✓	✗
สาธารณรัฐอินเดีย	✗	✗	✓	✗	✓
ประเทศไทย	✗	✓	✓	✗	✗

จากตารางดังกล่าวพบว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยศาลสิทธิมนุษยชนนั้นส่วนใหญ่ใช้รูปแบบการคุ้มครองในระดับภูมิภาคหรือระดับทวีป ได้แก่ ทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา และทวีปแอฟริกา ซึ่งในสามภูมิภาคนี้ประเทศสมาชิกภาพส่วนแล้วแต่มีระบบศาลตามหลักสากล กล่าวคือ มีศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง และในภูมิภาคดังกล่าวศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่พิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน แต่ก็ยังมีศาลระดับทวีปคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันคือให้อำนาจแก่รัฐผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องในฐานะเป็นตัวทำการตามกฎหมายระหว่างประเทศ (คำร่าง ธรรมนูญ, 2539, หน้า 150) ที่มีอำนาจฟ้องไปยังองค์กรระหว่างประเทศได้ แต่แตกต่างกันตรงที่ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปนอกจากให้อำนาจแก่รัฐผู้เสียหายฟ้องแล้วยังเปิดโอกาสให้กลุ่มเอกชนหรือบุคคลที่ได้รับความเสียหายและถูกปฏิเสธสิทธิในรัฐตนสามารถฟ้องคดีต่อศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้ด้วย ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มรูปแบบของทวีปยุโรปแต่ศาลสิทธิมนุษยชนของทวีปอื่น ๆ ก็ให้รัฐผู้เสียหายฟ้องคดีได้เท่านั้น และที่สำคัญในทวีปเอเชียไม่มีศาลสิทธิมนุษยชนแต่มีการร่วมมือตาม South East Asia National Human Rights Institutions Forum: SEANF ปัจจุบัน SEANF มีสมาชิกรวม 6 สถาบัน ได้แก่

- (1) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของอินโดนีเซีย (Indonesian National Commission on Human Rights: Komnas HAM)
- (2) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของมาเลเซีย (Human Rights Commission of Malaysia: SUHAKAM)
- (3) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของเมียนมา (Myanmar National Human Rights Commission: MNHRC)

(4) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของฟิลิปปินส์ (Commission on Human Rights of the Philippines: CHRP)

(5) ผู้ตรวจการแผ่นดินของติมอร์-เลสเต (Provedoria dos Direitos Humanos e Justica: PDHJ) และ

(6) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม) (National Human Rights Commission of Thailand)

โดยมีปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration) เป็นกฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นกฎหมายกลางเพื่อเป็นกฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Fundamental right) ในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังคงองค์กรศาลดังเช่นทวีปอื่น ๆ ดังนั้น ในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่มีความแตกต่างกันอันเกิดจากสภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง และการให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน จึงพบว่าในภูมิภาคนี้มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชน ได้แก่ สาธารณรัฐอินโดนีเซียเป็นศาลสิทธิมนุษยชนที่มีสถานะเป็นศาลชำนาญพิเศษในศาลยุติธรรมและมีโครงสร้างคดีเช่นเดียวกับคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครอง และมีสถานะเป็นศาลถาวรมิใช่จัดตั้งขึ้นเป็นศาลเฉพาะกิจหรือศาลเฉพาะคดี นอกจากศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียแล้วยังมีศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสาธารณรัฐอินเดียด้วย แต่เป็นศาลสิทธิมนุษยชนเฉพาะกิจหรือเฉพาะคดีอันเกิดจากการสั่งการของประธานาธิบดีในการที่จะมีคำสั่งให้ศาลใดเป็นศาลที่จะพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน ในส่วนของประเทศไทยไม่มีศาลสิทธิมนุษยชนที่เรียกว่า “Human right court” เป็นการเฉพาะแต่อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีสิทธิมนุษยชนเป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 7(11) ซึ่งเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความของศาลรัฐธรรมนูญรวมทุกเรื่องที่เป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญโดยมิได้จำแนกวิธีพิจารณาความคดีสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะอย่างเช่นกรณีศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่มีกฎหมายวิธีพิจารณาความสิทธิมนุษยชนที่เรียกว่า “Human Rights Court of Indonesia” เป็นกฎหมายเฉพาะ

ตารางที่ 4.4 เนื้อหากฎหมายวิธีพิจารณาความศาลสิทธิมนุษยชนในระดับทวีป

กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชน	The European Court of Human Rights: ECHR	Inter-American Court of Human Rights	African Court on Human and Peoples' Rights (AFCHPR)	Asia
1. หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน	✓	✓	✓	✗
2. สถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชน	✓	✓	✓	✗
3. ขอบเขตอำนาจหน้าที่ศาลสิทธิมนุษยชน	✓	✓	✓	✗
4. คุณสมบัติผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษา	✓	✓	✓	✗
5. กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน	✓	✓	✓	✗
6. การคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน	✓	✓	✓	✗
7. การเยียวยา การชดเชยคืน และการฟื้นฟู	✓	✓	✓	✗
8. บทบัญญัติความรับผิดชอบของกองทัพ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน	✓	✓	✓	✗
9. คำพิพากษาของศาล	✓	✓	✓	✗
10. การขอให้ทบทวนคำพิพากษา	✓	✓	✓	✗

จากตารางข้างต้นพบว่า โครงสร้างกฎหมายวิธีพิจารณาความตามกฎหมาย The European Court of Human Rights: ECHR, Inter-American Court of Human Rights, African Court on Human and Peoples' Rights (AFCHPR) มีโครงสร้างที่เหมือนกัน ได้แก่ หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน สถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชน ขอบเขตอำนาจหน้าที่ศาลสิทธิมนุษยชน คุณสมบัติผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษา กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน การคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน การเยียวยา การชดเชยคืน และการฟื้นฟู บทบัญญัติความรับผิดชอบของกองทัพ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน คำพิพากษาของศาล และการขอให้ทบทวนคำพิพากษา

ตารางที่ 4.5 เนื้อหาสาระของกฎหมายวิธีพิจารณาความศาลสิทธิมนุษยชนในระดับต่างประเทศ

กฎหมายต่างประเทศว่าด้วยการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชน	สาธารณรัฐ อินโดนีเซีย	สาธารณรัฐ อินเดีย	ประเทศ ไทย
1. หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน	✓	✗	✗
2. สถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชน	✓	✗	✗
3. ขอบเขตอำนาจหน้าที่ศาลสิทธิมนุษยชน	✓	✗	✗
4. คุณสมบัติผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษา	✓	✗	✗
5. กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน	✓	✗	✗
6. การคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน	✓	✗	✗
7. การเยียวยา การชดใช้คืน และการฟื้นฟู	✓	✗	✗
8. บทบัญญัติความรับผิดชอบของกองทัพ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน	✓	✗	✗
9. คำพิพากษาของศาล	✓	✗	✗
10. การขอให้ทบทวนคำพิพากษา	✓	✗	✗

เนื้อหาสาระของกฎหมายวิธีพิจารณาความศาลสิทธิมนุษยชนในระดับประเทศของสาธารณรัฐอินโดนีเซียมีโครงสร้าง ประกอบด้วย หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน สถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชน ขอบเขตอำนาจหน้าที่ศาลสิทธิมนุษยชน คุณสมบัติผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษา กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน การคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน การเยียวยา การชดใช้คืน และการฟื้นฟู บทบัญญัติความรับผิดชอบของกองทัพ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน คำพิพากษาของศาล และการขอให้ทบทวนคำพิพากษา

4.4 รูปแบบกฎหมายต้นแบบ (Model law) ในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและ วิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน

ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และเป็นสิ่งที่คิดค้นมาตั้งแต่กำเนิดที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ โดยสิทธิมนุษยชนเป็นสาระสำคัญของสิทธิ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติมีความสำคัญต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน โดยปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น หรือมีพื้นฐานทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่นจะไม่มี การแบ่งแยกบนพื้นฐานของสถานะทางการเมือง ทางกฎหมาย หรือทางการเมืองระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนั้นจะเป็นเอกราชอยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใดก็ตาม วงจรหรือโครงสร้างของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องประกอบไปด้วยหน่วยงานของรัฐในฐานะหน่วยงานทางปกครองโดยมีอำนาจหน้าที่ในการแก้ไขและเยียวยาความเสียหายจากการกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชน และเหตุแห่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้นจะต้องได้รับการพิจารณาวินิจฉัยโดยองค์กรตุลาการเพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติรัฐที่การกระทำใด ๆ ของรัฐจะต้องได้รับการตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกบุคคล

การวิจัยเห็นว่ามีผลสอดคล้องกับรูปแบบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนที่จะเป็นแนวทางในการเสนอให้มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน โดยมีโครงสร้างกฎหมายประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ระบบการพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน ซึ่งจะต้องเป็นระบบการพิจารณาคดีแบบไต่สวนสอดคล้องกับระบบการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญที่ใช้ระบบไต่สวนเช่นเดียวกัน เพราะคดีสิทธิมนุษยชนนั้นจะต้องอาศัยพยานหลักฐานของศาลมากกว่าพยานหลักฐานของคู่ความ ด้วยเหตุผลที่ว่า แหล่งที่มาของพยานหลักฐานส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้อำนาจหน่วยงานของรัฐเป็นส่วนใหญ่ และปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีที่จะเป็นการยากแก่ผู้เสียหายที่จะค้นหาพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี

2. หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชน ต้องกำหนดไว้ในหลักการและเหตุผลในการร่างกฎหมายเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยจะต้องกำหนดไว้ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งเป็นสากลและนิรันดรตามธรรมชาติ และด้วยเหตุนี้จึงต้องได้รับความคุ้มครอง ความเคารพ การเกิดทุน และไม่อาจเพิกเฉย ถูกรอนหรือการขี้อ้อไว้โดยบุคคลใด ๆ ก็ตาม

3. สถานภาพและสถานที่ตั้งของศาลสิทธิมนุษยชน ในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยนั้นจะต้องเป็นรูปแบบของศาลถาวร (Permanent court) มิใช่การจัดตั้งในลักษณะของคณะตุลาการ ศาลเฉพาะคดี ศาลเฉพาะกรณีใดกรณีหนึ่งหรือศาลเฉพาะกิจ (Ad hoc tribunal) เพราะการจัดตั้งเป็นศาลถาวรจะเป็นปัจจัยชี้วัดที่สำคัญที่จะทำให้รัฐและหน่วยงานของรัฐมุ่งแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจังและมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนให้มีประสิทธิภาพ สร้างบรรทัดฐานที่ดีในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

4. ขอบเขตอำนาจหน้าที่ศาลสิทธิมนุษยชน อำนาจของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนในทางอาญาที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับคดีปกครองและคดีระหว่างประเทศ แต่ถ้าเป็นประเภทคดีนอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น แต่มีสาระสำคัญของการละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ให้อำนาจแก่คณะตุลาการในการพิจารณามีคำสั่งให้เป็นคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะรับไว้พิจารณาได้

5. คุณสมบัติผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษา ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้พิพากษาและองค์คณะผู้พิพากษาในศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาตินั้นเป็นตุลาการของศาลรัฐธรรมนูญโดยตำแหน่งที่จะมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนเป็นองค์คณะ แต่ตุลาการเจ้าของคดีต้องเป็นตุลาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนเป็นกรณีเฉพาะ แต่ถ้าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่เพียงพอและจะต้องใช้บุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนก็ให้นำระบบการโอนผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนจากศาลอื่นเป็นองค์คณะในลักษณะองค์คณะเฉพาะคดี เพื่อพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนในศาลรัฐธรรมนูญ ส่วนองค์คณะผู้พิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนให้ประกอบด้วย 2 องค์คณะ ได้แก่ องค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีสิทธิมนุษยชนองค์คณะหนึ่ง และองค์คณะพิจารณารับคำร้องอีกองค์คณะหนึ่ง เพื่อกลั่นกรองการรับคดีไว้พิจารณา

6. กระบวนพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชน ในกระบวนการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนนั้น เมื่อพบการกระทำความผิดที่เป็นลักษณะข้อหาความผิดตามกฎหมายจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนให้พนักงานสอบสวนท้องที่ที่พบการกระทำความผิดส่งสำนวนการสอบสวนให้แก่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในฐานะพนักงานสอบสวนคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนเพื่อจัดทำสำนวนร่วมกับอัยการสูงสุด เมื่อจัดทำสำนวนการสอบสวนเสร็จให้อัยการสูงสุดหรืออัยการที่ได้รับมอบหมายสั่งฟ้องหรือยื่นคำร้องไปยังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ในขั้นตอนการสอบสวนนั้นถ้ามีความจำเป็นหรือมีเหตุอันสมควรในการที่จะใช้มาตรการทางอาญา เช่น การออกหมายจับ การค้น การควบคุมตัวหรือการปล่อยชั่วคราว

ก็ให้อัยการสูงสุดเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลสิทธิมนุษยชนเพื่อให้ศาลสิทธิมนุษยชนเป็นผู้ออกหมายอาญาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการสอบสวนและกระบวนการพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนต่อไป

7. การคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน โดยให้เป็นภาระหน้าที่ตามกฎหมายที่ใช้บังคับและเป็นหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติโดยใช้เครื่องมือของรัฐตามอำนาจหน้าที่ของตนเพื่อสร้างให้เกิดความปลอดภัยโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และค่าใช้จ่ายในการจัดการให้ถือว่าเป็นวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ส่วนวิธีปฏิบัติในการคุ้มครองพยานจะต้องจัดทำตามระเบียบของรัฐ

8. การเยียวยา การชดเชยค่าเสียหาย และการฟื้นฟู ถือว่าเป็นมาตรการในทางแพ่งที่จะต้องเป็นเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหายที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยตัวเองและ/หรือผู้รับมรดก ต้องได้รับค่าทดแทน ชดเชยค่าเสียหาย และการฟื้นฟู ซึ่งจะต้องกำหนดไว้ในคำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และบทบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทน ค่าชดเชยค่าเสียหาย และการฟื้นฟูต้องอยู่ภายใต้ระเบียบของรัฐทั้งนี้ให้ถือว่าเป็นวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ที่จะเป็นการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหาย

9. คำพิพากษาและคำสั่ง การทำคำพิพากษาให้กระทำโดยศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและให้มีผลผูกพันคู่ความ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง องค์กรนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการด้วย เพราะคดีสิทธิมนุษยชนแห่งชาตินั้นถือว่าเป็นคดีแห่งชาติ (National case) ที่มีกระบวนการพิเศษต่างหากจากคดีธรรมดาทั่ว ๆ ไป จึงให้เป็นการยุติในศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาตินี้จะอุทธรณ์หรือฎีกา หรือจะยื่นคำร้องให้ศาลสิทธิมนุษยชนทบพวนคำวินิจฉัยไม่ได้ ดังนั้นคำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนจึงต้องผูกพันคู่ความเพื่อให้คู่ความจะต้องปฏิบัติตาม นอกจากนั้นยังต้องผูกพันระบบกฎหมายต่าง ๆ ที่บัญญัติกระทบสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วย จึงต้องผูกพันองค์กรนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการด้วย

ดังนั้น รูปแบบทางกฎหมาย (Model Law) ในการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและวิธีพิจารณาคดีสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยจะทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนครบรูปแบบกระบวนการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยมีทั้งหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบโดยตรงและองค์กรตุลาการทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยมีโครงสร้างกฎหมายดังนี้

1. ผู้มีสิทธิฟ้องคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน
2. ระบบการพิจารณาคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน
3. หน่วยงานผู้มีอำนาจสอบสวนคดีละเมิดสิทธิมนุษยชน
4. องค์กรคณะตุลาการ

5. คุณสมบัติของตุลาการ
6. กระบวนการพิจารณาคดี
7. การเยียวยา การชดใช้คืน และการฟื้นฟู
8. การอุทธรณ์คำพิพากษา

ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำประเด็นต่าง ๆ ที่ตั้งไว้ไปจัดทำการมีส่วนร่วมออกแบบหรือร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) และรับฟังความคิดเห็น (Hearing) เพื่อให้ร่างกฎหมายมีความน่าเชื่อถือและถูกต้องตามหลักวิชาการต่อไป